

**TÜRKİYE’DE YOKSULLUK:
BÖLGELER ARASI KARŞILAŞTIRMA**

Erkut KARAGÜLMEZ

**Yüksek Lisans Tezi
İktisat Anabilim Dalı
Yrd. Doç. Dr. Hayati AKSU
2012**

Her hakkı saklıdır

T.C
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

Erkut KARAGÜLMEZ

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK: BÖLGELER ARASI
KARŞILAŞTIRMA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Yrd. Doç. Dr. Hayati AKSU

ERZURUM – 2012



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



TEZ BEYAN FORMU

03/08/2012

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "TÜRKİYE'DE YOKSULLUK: BÖLGELER ARASI KARŞILAŞTIRMA" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

☐ Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

☒ Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.08.2012

Erkut KARAGÜLMEZ



**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**



TEZ KABUL TUTANAĞI

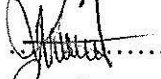
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yard.Doç.Dr.Hayati AKSU danışmanlığında, Erkut KARAGÜLMEZ tarafından hazırlanan bu çalışma 03/08/2012 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından. İktisat Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Yard.Doç.Dr. Hayati AKSU

İmza: 

Jüri Üyesi :Prof.Dr.Kerem KARABULUT

İmza: 

Jüri Üyesi : Yard.Doç.Dr.O.Berna İPEKTEN

İmza: 

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / / 2012

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	IX
TABLolar DİZİNİ	X
GRAFİKLER DİZİNİ	XII
ÖNSÖZ.....	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

1.1. YOKSULLUK TANIMI.....	3
1.2. FARKLI DÜŞÜNCELERİN YOKSULLUK KAVRAMINA BAKIŞ AÇISI	3
1.3. YOKSULLUK KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ	4
1.3.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk	4
1.3.2. Objektif ve Subjektif Yoksulluk	5
1.3.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	5
1.3.4. Ölçülemeyen Yoksulluk	6
1.3.5. Yoksulluk Açığı ve Yoksulluğun Şiddeti	6
1.3.6. Sosyal Dışlanma	7
1.3.7. Geçici ve Kronik Yoksulluk.....	7
1.4. YOKSULLUK SINIRI HESAPLAMA YÖNTEMLERİ	7
1.4.1. Mutlak Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler	7
1.4.1.1. En Düşük Maliyetli Gıda Yoksulluk Sınırı	7
1.4.1.2. Gıda Oranı Yoksulluk Sınırı	8
1.4.1.3. Harcamaya Dayalı Gıda Yoksulluk Sınırı.....	8
1.4.1.4. Temel Gereksinimler Maliyeti yaklaşımı:	8
1.5.1.5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi:	8
1.4.2. Görelî Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler.....	9
1.4.2.1. Ortalama Gelirin Yarıısı Yaklaşımı:	9
1.4.3. Öznel Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler	9

1.4.3.1. Leyden Yoksulluk Sınırı	9
1.5. YOKSULLUK ÖLÇÜTLERİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ.....	10
1.5.1. Yoksulluk Açığı İndeksi.....	10
1.5.2. Yoksulluk Kişi Oranı İndeksi:	10
1.5.3. Sen Yoksulluk İndeksi.....	10
1.5.4. Foster, Greer ve Thorbecke Yoksulluk İndeksi	10
1.6. YOKSULLUĞUN GÖSTERGELERİ	11
1.6.1. Sosyal Göstergeler	11
1.6.2. İmkan Yoksulluğu İle İlgili Göstergeler.....	12
1.6.3. Yaşam Standardı ile İlgili Göstergeler	12
1.6.4. Göreli Yoksulluk İle İlgili Göstergeler	13
1.6.5. Yoksulluğun Meydana Gelme Derecesini Belirleyen Göstergeler	13
1.6.6. Yoksulluğun Derinliğini Belirlemeye Yönelik Göstergeler	13
1.6.7. Yoksulluk Riskine Maruz Kalmayı Belirleyen Göstergeler	14
1.6.8. Diğer Göstergeler	14
1.7. TÜRKİYE’DE YOKSULLUK.....	15

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YAPILAN YOKSULLUK ÇALIŞMALARI

2.1. LİTERATÜR TARAMASI	23
2.2. SONUÇ.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ:

TÜRKİYE ÖRNEĞİ

3.1. BİRİNCİ AMAÇ: MUTLAK YOKSULLUK VE AÇLIĞI ORTADAN KALDIRMAK	32
3.1.1. Birinci Hedef: 1990 İle 2015 Yılları Arasında Günlük Geliri Bir Doların Altında Olan Nüfusu Yarıya İndirmek	32
3.1.1.1. Günlük Geliri Bir Doların Altında Olan Nüfusun Oranı	32
3.1.1.2. Yoksulluk Açığı Oranı.....	33
3.1.1.3. En Yoksul %20’lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay.....	33

3.1.2. İkinci Hedef: 1990 İle 2015 Yılları Arasında Açlıkla Karşı Karşıya Olan Nüfusun Oranını Yarıya İndirmek.....	34
3.1.2.1. Gıda Yoksulluğu Oranı	34
3.1.3. Birinci Amaca Yönelik Çalışmalar	34
3.1.4. Birinci Amaca Yönelik Gelişmeler	35
3.1.5. Birinci Amaca Yönelik Sorunlar.....	35
3.2. İKİNCİ AMAÇ: HERKESİN TEMEL EĞİTİM ALMASINI SAĞLAMAK .	35
3.2.1. Üçüncü Hedef: 2015 Yılına Kadar Dünyanın Her Yerindeki Kız ve Erkek Çocukların, İlköğretimi Eksiksiz Olarak Tamamlamasını Sağlamak	35
3.2.1.1 İlköğretimde Net Okullaşma Oranı	35
3.2.1.2. 15 -24 Yaş Grubunda Okur – Yazarlık Oranı	36
3.2.1.3. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	37
3.2.1.4. Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	38
3.2.1.5. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi	39
3.2.2. İkinci Amaca Yönelik Çalışmalar	39
3.2.3. İkinci Amaca Yönelik Gelişmeler	40
3.2.4. İkinci Amaca Yönelik Sorunlar	40
3.3. ÜÇÜNCÜ AMAÇ: KADINLARIN DURUMUNU GÜÇLENDİRMEK VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMAK	40
3.3.1. Dördüncü Hedef: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini İlk ve Orta Öğretimde	
3.3.1.1. İlköğretimde Cinsiyet Oranı.....	41
3.3.1.2. Ortaöğretimde Cinsiyet Oranı	42
3.3.1.3. Yükseköğretimde Cinsiyet Oranı.....	43
3.3.1.4. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Olarak Çalışan Kadınların Oranı....	44
3.3.1.5. Parlamentoda Kadın Milletvekillerinin Oranı	45
3.3.2. Üçüncü Amaca Yönelik Çalışmalar.....	45
3.3.3. Üçüncü Amaca Yönelik Gelişmeler	46
3.3.4. Üçüncü Amaca Yönelik Sorunlar	46
3.4. DÖRDÜNCÜ AMAÇ: ÇOCUK ÖLÜMLERİNİ AZALTMAK.....	46
3.4.1. Beşinci Hedef: 1990 ve 2015 Yılları Arasında Beş Yaş Altı Çocuk Ölümlerinin 2/3 Oranında Azaltılması.....	46
3.4.1.1. Beş Yaş Altı Bebek Ölüm Hızı.....	47

3.4.1.2. Bebek Ölüm Hızı.....	48
3.4.1.3. Kızamık Aşısı Olan Bir Yaş Altı Çocukların Oranı	49
3.4.2. Dördüncü Amaca Yönelik Çalışmalar	49
3.4.3. Dördüncü Amaca Yönelik Gelişmeler	49
3.4.4. Dördüncü Amaca Yönelik Sorunlar	50
3.5. BEŞİNCİ AMAÇ: ANNE SAĞLIĞINI İYİLEŞTİRMEK	50
3.5.1. Altıncı Hedef: 1990 ile 2015 Yılları Arasında Gebelik, Doğum ve Lohusalık Sırasında Meydana Gelen Anne Ölümlerinin 3 / 4 Oranında Azaltılması.....	50
3.5.1.1. Anne Ölüm Oranı	50
3.5.1.2. Yaşa Göre Gebeliğe Bağlı Ölüm Oranı	51
3.5.1.3. Yaşa Göre Anne Ölüm Oranı	52
3.5.1.4. Eğitilmiş Sağlık Personeli Tarafından Yaptırılan Doğumların Oranı	52
3.5.1.5. Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı Oranı.....	53
3.5.2. Beşinci Amaca Yönelik Çalışmalar.....	54
3.5.3. Beşinci Amaca Yönelik Gelişmeler	54
3.5.4. Beşinci Amaca Yönelik Sorunlar	54
3.6. ALTINCI AMAÇ: HIV / AIDS, SİTMA VE DİĞER SALGIN HASTALIKLARIN YAYILIMINI DURDURMAK	55
3.6.1. Yedinci Hedef: 2015 Yılına Gelindiğinde HIV/AIDS'in Yayılımını Durdurmak ve Geriletmeye Başlatmak:	55
3.6.1.1. AIDS ve HIV Hastalıklarının Yaygınlık Oranı	55
3.6.1.2. AIDS ve HIV Hastalıklarının Vaka Sayıları.....	56
3.6.2. Sekizinci Hedef: 2015 Yılına Gelindiğinde Sıtmanın ve Diğer Salgın Hastalıkların Yayılımını Durdurmuş Olmak ve Geriletmeye Başlamak.....	56
3.6.2.1. Tüberküloz Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı.....	56
3.6.2.2. Sıtma Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı.....	57
3.6.3. Altıncı Amaca Yönelik Çalışmalar	57
3.6.4. Altıncı Amaca Yönelik Gelişmeler.....	58
3.6.5. Altıncı Amaca Yönelik Sorunlar	58

3.7. YEDİNCİ AMAÇ: ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI.....	58
3.7.1. Dokuzuncu Hedef: Çevresel Kaynakların Yokoluşunu Tersine Çevirmek	58
3.7.1.1. Türkiye’de Orman Alanları	58
3.7.2. Onuncu Hedef: 2010 Yılına Kadar Önemli Bir Oranda Düşüş Sağlayarak Bioçeşitlilik Kaybını Azaltmak.....	59
3.7.2.1. Korunan Alanlar.....	59
3.7.3. Onbirinci Hedef: 2015 Yılına Kadar Güvenli İçme Suyuna ve Temel Atık Sistemine Erişimi Olmayan Nüfusun Oranının Yarı Yarıya Azaltılması.....	59
3.7.3.1. Sağlıklı Suya Erişen Nüfusun Oranı.....	59
3.7.3.2. Güvenli Atık Su Sistemi Kullanan Nüfusun Oranı	61
3.7.4. Yedinci Amaca Yönelik Çalışmalar.....	61
3.8. SEKİZİNCİ AMAÇ: KALKINMA İÇİN KÜRESEL ORTAKLIKLAR GELİŞTİRMEK.....	62
3.8.1. Onikinci Hedef: Açık, Kurallara Bağlı, Tahmin Edilebilir, Ayrımcılık İçermeyen Ticaret ve Finans Sistemleri Geliştirmek.....	62
3.8.1.1. Türkiye’nin Resmi Kalkınma Yardımları.....	63
3.8.1.2. Türkiye’nin Aldığı Resmi Kalkınma Yardımları	64
3.8.2. Onüçüncü Hedef: En Az Gelişmiş Ülkelerin Özel İhtiyaçlarına Yönelmek.....	65
3.8.2.1. Türkiye’nin EAGÜ’lere Yaptığı Yardımlar	65
3.8.3. Ondördüncü Hedef: Başta Bilgi ve İletişim Teknolojileri Olmak Üzere Yeni Teknolojilerin Özel Sektörle İşbirliği İçinde Yaygınlaştırılması	66
3.8.3.1. Cep Telefonu ve İnternet Kullanımı	66
3.8.4. Sekizinci Amaca Yönelik Çalışmalar	66
3.8.5. Sekizinci Amaca Yönelik Gelişmeler	66
3.8.6. Sekizinci Amaca Yönelik Sorunlar	67
3.9. BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİNE FARKLI BİR BAKIŞ	67
3.10. DÜNYA BANKASININ BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ	69
3.11. SONUÇ.....	70

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ BÖLGELERİN YOKSULLUĞU ETKİLEYEN SOSYO- EKONOMİK GÖSTERGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. BÖLGELERİN DEMOGRAFİK GÖSTERGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI	73
4.2. BÖLGELERİN İSTİHDAM GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	77
4.3. BÖLGELERİN EĞİTİM GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI..	82
4.4. BÖLGELERİN SAĞLIK GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI..	87
4.5. BÖLGELERİN GELİR GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI	91
4.6. KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN BÖLGESEL GELİŞME PLANLARI.....	92
4.7. İL BAZINDA BÖLGELERİN SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELERİ.....	93
4.7.1. Marmara Bölgesi	94
4.7.2. Ege Bölgesi	95
4.7.3. Akdeniz Bölgesi.....	96
4.7.4. İç Anadolu Bölgesi.....	97
4.7.5. Karadeniz Bölgesi.....	98
4.7.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi	99
4.7.7. Doğu Anadolu Bölgesi	100
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	107
ÖZGEÇMİŞ.....	111

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****TÜRKİYE’DE YOKSULLUK: BÖLGELER ARASI KARŞILAŞTIRMA****Erkut KARAGÜLMEZ****Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Hayati AKSU****2012, 111 sayfa****Jüri: Yrd. Doç. Dr. Hayati AKSU (Danışman)****Prof. Dr. Kerem KARABULUT****Yrd. Doç. Dr. O. Berna İPEKTEN**

Bu tezin amacı, Türkiye’deki bölgelerde yaşanan yoksulluğun boyutlarını ve sosyo-ekonomik göstergelerle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Bu amaçla, önce Türkiye’deki yoksulluk Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’ndeki sosyal göstergelerle açıklanmış, daha sonra da bölgelerin ve illerin yoksullukları sosyo-ekonomik göstergelerle karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre, Türkiye’deki bölgelerin yoksulluğu sosyo-ekonomik yapılardan kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, bir takım sosyal göstergelerin yer aldığı Bin Yıl Kalkınma Hedefleri’nin gerçekleşmesi için Türkiye iyi bir performans göstermiştir. Bu çalışmada yoksulluk insani yoksulluk olarak tanımlanmış, genellikle parasal olmayan göstergelerle ifade edilmiştir. Eğitim seviyesinin artmasıyla yoksulluğun azalacağı sonucunun çıkması, insan kaynaklarına yapılan yatırımın önemini gözler önüne sermektedir. Bölgeler arasındaki adaletsiz dağılım daha çok istihdam ve eğitim göstergelerinde kendini göstermektedir. Bölgesel farklılıklarının azaltılmasında bölgeler arası göç önemli bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Ayrıca çalışmadan çıkan diğer bir sonuçta, Türkiye’nin görece az gelişmiş bölgelerindeki gelir dağılımı, ülkenin görece gelişmiş bölgelerine oranla daha adaletsiz bir görünüm arz etmektedir.

Anahtar kelimeler: Yoksulluk, Açlık

ABSTRACT

MASTER THESIS

POVERTY IN TURKEY; REGIONAL COMPARISON

Erkut KARAGÜLMEZ

Advisor: Assist. Prof. Dr. Hayati AKSU

2012, 111 pages

Jury: Assist. Prof. Dr. Hayati AKSU (Advisor)

Prof. Dr. Kerem KARABULUT

Assist. Prof. Dr. O. Berna İPEKTEN

The aim of this dissertation is to put forward the relationship between the size of poverty in the regions of Turkey and socio-economic indicators. In this respect, poverty in Turkey tried to be explained considering the social indicators Millennium Development Goals (MDG) and then regions are compared considering their own socioeconomic indicators.

It was found from the results of the study that regional poverty in Turkey results from the socio-economic structures. In this respect, Turkey achieved a good performance in order to catch the MDGs involving some social indicators. In the study, poverty is defined to be human poverty and expressed considering nonmonetary indicators. The conclusion that increase of educational level can cause decrease in poverty may indicate the importance of the investment in human sources. Unfair regional distribution can reveal itself more in the indicators of employment and education. Migration between regions is an important problem in the mitigation of development differences. Another result of the study is that unfair income distribution in underdeveloped part of Turkey is more than that in more developed part of the country.

Keywords: poverty, famine

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülke
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HÜNEE	: Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İYE	: İnsani Yoksulluk Endeksi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
RKY	: Resmi Kalkınma Yardımları
SGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
TBGE	: Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TNSA	: Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (%).....	16
Tablo 1.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi).....	17
Tablo 1.3. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları (TL)	18
Tablo 1.4. Hanehalkı Fertlerin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%).....	19
Tablo 1.5. Hanehalkı Fertlerin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları	20
Tablo 1.6. Hanehalkı Fertlerin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları.....	21
Tablo 3.1. Türkiye’deki Yoksulluk Oranları	32
Tablo 3.2. Yoksulluk Açığı Oranı (%)	33
Tablo 3.3. Tüketicinin En Yoksul %20’lik Nüfusa Dağılımı (%)	33
Tablo 3.4. Türkiye’de Gıda Yoksulluğu.....	34
Tablo 3.5. İlköğretimde Net Okullaşma Oranı (%)	36
Tablo 3.6. 15 – 24 Yaş Grubunda Okur –Yazarlık Oranı (%)	36
Tablo 3.7. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi (25 – 64 Yaş Grubu %)	39
Tablo 3.8. Parlamentoda Kadın Milletvekillerinin Oranı.....	45
Tablo 3.9. AIDS ve HIV Hastalıklarının Yaygınlık Oranı (100.000 Nüfusta)	55
Tablo 3.10. AIDS ve HIV Hastalıklarının Vaka Sayıları	56
Tablo 3.11. Tüberküloz Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı.....	56
Tablo 3.12. Sıtma Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı.....	57
Tablo 3.13. Türkiye’de Ormanların Kapladığı Alan (Hektar)	58
Tablo 3.14. Korunan Alanlar (Adet)	59
Tablo 3.15. Türkiye’de Cep Telefonu ve İnternet Kullanım Sayısı (%)	66
Tablo 3.16. Türkiye’nin Bin Yıl Kalkınma Hedefleri	69
Tablo 3.17. Türkiye’nin Bin Yıl Kalkınma Hedeflerindeki Durumu.....	71
Tablo 4.1. Bölgelerin Demografik Göstergeleri.....	74
Tablo 4.2. Bölgelerin Göç Durumları	76
Tablo 4.3. Bölgelerin İstihdam Göstergeleri	78
Tablo 4.4. Bölgelerin İşgücüne Katılım Oranı	80

Tablo 4.5. Bölgelerin İşsizlik Oranları	81
Tablo 4.6. Bölgelerin Eğitim Göstergeleri	83
Tablo 4.7. Bölgelerin İlköğretimde Okullaşma Oranları.....	85
Tablo 4.8. Bölgelerin Ortaöğretimde Okullaşma Oranları	86
Tablo 4.9. Bölgelerin Sağlık Göstergeleri	88
Tablo 4.10. Bölgelerdeki Uzman Hekim Sayısı.....	89
Tablo 4.11. Bölgelerdeki Hemşire Sayısı.....	90
Tablo 4.12. Bölgelerin Gelir Göstergeleri.....	91
Tablo 4.13. Marmara Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	94
Tablo 4.14. Ege Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri.....	95
Tablo 4.15. Akdeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	96
Tablo 4.16. İç Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	97
Tablo 4.17. Karadeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	98
Tablo 4.18. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	99
Tablo 4.19. Doğu Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	100

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 3.1. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	37
Grafik 3.2. İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	38
Grafik 3.3. İlköğretimde Cinsiyet Oranı (%)	41
Grafik 3.4. Ortaöğretimde Cinsiyet Oranı (%)	42
Grafik 3.5. Yükseköğretimde Cinsiyet Oranı (%)	43
Grafik 3.6. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Olarak Çalışan Kadınların Oranı (%)	44
Grafik 3.7. Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (1.000 Canlı Doğum)	47
Grafik 3.8. Bebek Ölüm Hızı (1.000 Canlı Doğum).....	48
Grafik 3.9. Kızamık Aşısı Olan Bir Yaş Altı Çocukların Oranı (%)	49
Grafik 3.10. Anne Ölüm Oranları (100.000 Canlı Doğumda)	50
Grafik 3.11. Yaşa Göre Gebeliğe Bağlı Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)	51
Grafik 3.12. Yaşa Göre Anne Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)	52
Grafik 3.13. Eğitilmiş Sağlık Personeli Tarafından Yaptırılan Doğumların Oranı (%)	53
Grafik 3.14. Karşılammamış Aile Planlaması İhtiyacı Oranı (%)	53
Grafik 3.15. Sağlıklı Suya Erişen Nüfusun Oranı (%)	60
Grafik 3.16. Güvenli Atık Su Sistemi Kullanan Nüfusun Oranı (%)	61
Grafik 3.17. Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları)	63
Grafik 3.18. Türkiye'nin Aldığı Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları) ..	64
Grafik 3.19. Türkiye'nin En Az Gelişmiş Ülkelere Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları)	65
Grafik 3.20. Türkiye'deki Gençlerin(18-22 Yaş) Dünya Sorunlarını Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye İçin Önem Sırasına Göre Değerlendirmesi (%)	67

ÖNSÖZ

Yoksulluk dünyada ve ülkemizde özellikle son yıllarda kaçınılmaz gerçeklerden biri olmuştur. Dünyada Dünya Bankası, UNDP ve Uluslararası Çalışma Örgütleri gibi kuruluşlar ile ülkemizde TÜİK ve DPT gibi kuruluşlar yoksulluk konusu üzerinde çalışmalarda ve değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Yoksulluk sorunun ülkemizin ve dünyanın gündeminde önemli bir yer tutması yoksullukla ilgili yapılan çalışmalara hız kazandırmıştır. Özellikle son yıllarda bu konu üzerinde yelpazesi geniş çalışmalarda ve politikalarda bulunulmuştur. Bu çalışma ile Türkiye'deki bölgeler üzerine yapılan yoksulluk çalışmalarına bir katkı sağlayacağı düşüncesindeyim. Çalışmamın her safhasında danışman hocam Yrd. Doç Dr. Hayati Aksu'nun değerli katkılarıyla tezimi güzelleştirme imkanına kavuştum. Hocamın yönlendirmesi ve klavuzluğunu tezimin her aşamasında yanımda hissettim. Bu yüzden Yrd. Doç. Dr. Hayati Aksu'ya teşekkürlerimi arz ederim. Tez kurulundaki diğer hocalarıma da teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca tez çalışma sürecinde desteğini esirgemeyen Anneme, değerli aileme ve nişanlım Seçil Ceyhan'a çok teşekkürler ederim.

ERZURUM-2012**Erkut KARAGÜLMEZ**

GİRİŞ

Yoksulluk bireylerin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayamamaları ve insanca yaşamak için gerekli gelirden mahrum olmaları olarak tanımlanabilir. Yoksulluk bir toplumun beşeri ve ekonomik kaynakları itibariyle sahip olduğu potansiyelin gerçekleşme becerisini gösteren performans ölçütü olduğu kabul edilebilir. Yoksulluk, temelde bir azgelişmişlik sorunu olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak gündemi işgal etmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, yoksulluk tüm ülkelerde var olan bir ekonomik hastalıktır. Ancak, azgelişmiş ülkelerde daha ciddi boyutlardadır. Son yıllarda yoksulluk ve yoksulluğun azaltılması kalkınma sürecinin en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmektedir.

Yoksulluk konusunun özellikle son on yılda, Türkiye'nin gündeminde önemli bir yer tuttuğu gözlenmiştir. Bu dönemde konuya karşı ilgi Türkiye İstatistik Kurumu ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın yaptığı çalışmalarla başlamış ve akademik iktisatçıların çalışmasıyla hız kazanmıştır. Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın yoksulluk raporları ve araştırmaları Türkiye'de yoksulluğun boyutları, nedenleri ve yoksullukla mücadele yöntemleri açısından bilgilendirme sürecini önemli ölçüde hızlandırmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'deki bölgelerde var olan yoksulluğun boyutlarını ve sosyal göstergelerle olan ilişkisini ortaya koymaktır. Ayrıca yoksulluğun azaltılmasında tüm ülkeler için önemli olan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri'ne Türkiye'nin ne ölçüde yaklaştığını incelemekte çalışmanın diğer amacını oluşturmaktadır.

Çalışmanın önemi, yoksulluk üzerinde önemli ölçüde etkiye sahip olan sosyo – ekonomik göstergelerin, bölgelerin yoksulluğu üzerindeki etkilerini ayrıntılı biçimde inceleme olanağı sağlamıştır.

Çalışmada materyal ve yöntem olarak yoksulluk ve yoksulluğun belirleyicileri üzerine yapılmış teorik ve uygulamalı çalışmalar incelenmiş, çalışmada yararlanılan veriler TÜİK, DPT ve bazı sivil toplum örgütleriyle UNDP ve Dünya Bankası gibi yabancı kaynaklardan sağlanmıştır. Elde edilen materyal doğrultusunda öncelikle Türkiye'nin ve bölgelerin yoksullukla ilgili genel durumu ortaya konulmuş, daha sonra yoksulluğun belirleyicisi olduğu düşünülen bazı sosyo – ekonomik göstergelerle

yoksulluk arasındaki ilişki, şekil ve tablo gibi bazı gösterimsel araçlar yardımıyla incelenmiştir.

Birinci bölümde, yoksulluğun tanımı yapıp, yoksulluk ile ilgili çeşitli kavramlar incelenmiştir. Yoksulluk sınırını hesaplama yöntemleri sınıflandırılmış, yoksulluğun göstergeleri detaylı olarak açıklanmıştır. Ayrıca Türkiye’deki yoksulluğun genel durumu çeşitli yoksulluk oranları ile tablolastırılarak incelenmiştir.

İkinci bölümde, Türkiye’de yapılan yoksulluk çalışmaları incelenmiştir. Türkiye ve bölgeleri için yapılan çeşitli akademik ve bilimsel çalışmalar için literatür taraması yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, tüm ülkelerde yoksulluğun azaltılmasında önemli bir yeri olan Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Türkiye açısından değerlendirilmiştir. Türkiye’nin bu hedeflere ne kadar yaklaştığı, hedeflere ulaşabilmesi için uygulaması gerekli olan çalışmalar incelenmiştir. Ayrıca Dünya Bankasının Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Çerçevesinde Türkiye değerlendirmesine yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde, Türkiye’de bölgelerin yoksulluğu etkileyen çeşitli göstergelerle karşılaştırılması incelenmiştir. Bölgeler alt bölgelere ayrılarak daha detaylı bir inceleme yapılmıştır. Son olarak bölgelerin daha ayrıntılı olarak incelenebilmesi için il bazında bölgelerin gelişmişlik göstergeleri irdelenmiştir.

Son kısımda ise sonuca yer verilmiştir. Çalışmanın genel sonuçları ve bulguları verilerek özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE YOKSULLUK

1.1. YOKSULLUK TANIMI

Yoksul, yeterli ölçüde parası olmayan veya rahat bir şekilde hayatını devam ettirebilmesi için gerekli olan araçlara sahip olmayan kişidir. Yoksulluk kelimesi ise yaşamak için gerekli olan olanaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir.¹

Bunun yanında dar ve geniş anlamda yoksulluk tanımlamaları da yapılmıştır. Dar anlamda yoksulluk açlıktan ölme ve barınacak yeri olamama durumu iken, geniş anlamda yoksulluk, gıda, giyim ve barınma gibi olanakları hayatını sürdürmeye yettiği halde toplumun genel düzeyinin gerisinde kalmayı ifade eder.²

1.2. FARKLI DÜŞÜNCELERİN YOKSULLUK KAVRAMINA BAKIŞ AÇISI

Merkantilistlere göre, sanayi ve ticaret kesimi dinamik bir yapıya sahip iken tarım sektörü statik bir yapıdadır. Ekonomik yapıları tarıma dayalı olan ve tarımda verim artışı sağlayamayan ülkelerde toplum yoksullukla karşı karşıyadır.

Marksist düşünceye göre, yoksulluğun temeli çalışanların hak ettiği karşılığı alamamalarıdır. Üretim sonucunda ortaya çıkan hasıladan işçi sınıfı doğal ücrete karşılık gelen kısımla yetinirken bunun dışındaki kısmı ise kapitalist almaktadır. Bu haksız bölüşüm işçi sınıfının aleyhine olduğundan bu sınıfın yoksulluğa maruz kalması kaçınılmazdır.

Klasiklere göre, A.Smith sermaye’nin “Azalan Verimler Kanunu”na tabi olduğunu söyler. Sermaye stokundaki artış nüfus artış oranıyla aynı olursa ücretler yüksek kalmaya devam eder. Ekonomide belli bir aşamadan sonra sermaye birikimi

¹ Coşkun Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural, “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyon Yayınları, Ankara 2002, s. 1.

² Asuman Altay, “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Sosyo-Ekonomi Dergisi*, ISSN:1305-5577, Yıl:1, Sayı:2, 2005-2, s. 4.

yavaşlar, kâr hadleri azalır ve ücretler düşer. Kâr hadleri azalıp faiz oranı seviyesine düşünce, büyümenin tabii sınırı olan durgunluk aşamasına geçilir. Bu yüzden durgunluk aşamasında ücretler sadece geçimlik düzeyindedir. Bu durumda da nüfusun beslenmesi gittikçe zorlaşır. Bu dönemden sonra ekonomide yoksulluk kendini gösterir.

Keynes'e göre, yoksulluğun sebebi etkin talep yetersizliğidir. Talep olmayınca ekonomide üretilen mal ve hizmetlerin tamamının satılması mümkün olmaz, bu durum o piyasadaki toplam talebin, mevcut üretim faktörlerinden tamamının istihdamına yetmediğini ortaya koymaktadır. Bunun sonucunda ise bir kısım üretim faktörleri kullanılmayacak ve işsizlik ortaya çıkacaktır. İşsizlik ile birlikte yoksullukta ortaya çıkacaktır.

Liberal görüşe göre, yoksulluğun temelinde israf, savurganlık, verimsizlik, ağır vergi yükünün olması sonucunda da düşük yatırım ve işsizlik yer almaktadır.³

1.3. YOKSULLUK KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.3.1. Mutlak ve Görelî Yoksulluk

Mutlak yoksulluk, hane ya da bireylerin hayatlarını fiziksel olarak devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan minimum tüketim seviyesidir.⁴

Tanımın yaşamı devam ettirebilmek için lazım olan asgari besin bileşenlerini veya kaloriyi temel alması ona mutlaklık özelliği kazandırmaktadır. Ülkelerin içinde bulundukları farklı koşulları ve gelir dağılımındaki farklılıkları dikkate almaksızın her ülkeye uygulanabilecek bir global yoksulluk sınırı belirlenmeye çalışılır. Elde edilen bu yoksulluk sınırı ile hesaplanan gerçek hane halkı ya da fert geliri karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırma sonucunda yoksulluk sınırı altında gelire sahip olan kişi veya hane halkı yoksul ve aşırı yoksul olarak sınıflandırılmaktadır.⁵

Görelî yoksulluk, bireylerin, içinde yaşadığı toplumun ortalama refah düzeyinin belli bir oranının altında olmasını ifade eder. Toplumun geneline göre belli bir ortalamanın altında gelir ve harcamaya sahip birey veya hanehalkı görelî anlamda

³ A.Yılmaz Gündüz, "Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN: 1304-0278, 5(15), 2006, s. 35.

⁴ TÜİK, "Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı", *Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, 2008, s. 33.

⁵ Aktan, Vural, s. 5.

yoksul olarak tanımlanır. Refah kıstası olarak amaca göre tüketim ya da gelir düzeyi seçilebilir.⁶

Mutlak yoksulluk kavramında biyolojik kişi, görelî yoksulluk kavramında ise sosyal varlık olarak birey anlayışı yer almaktadır.⁷

1.3.2. Objektif ve Subjektif Yoksulluk

Objektif yaklaşım (refah yaklaşımı), yoksulluğu nelerin meydana getirdiği ve bireyleri yoksulluktan kurtarabilmek için nelerin yapılması gerektiği konusunda daha önceden belirlenen değerlendirmeleri kapsar.

Subjektif yaklaşım (fayda yaklaşımı), yoksulluğun tanımlanmasında kişilerin tercihlerine önem verir. Toplam faydanın hesaplanması zor olduğundan iktisatçılar, geleneksel olarak, objektif yaklaşımı kullanırlar.⁸

1.3.3. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Kendi toprağını işleyen küçük işletme sahipleri, tarım işçileri, çobanlar, küçükbaş hayvancılıkla uğraşanlar, savaş ya da ekonomik sıkıntılar yüzünden açlıkla mücadele edenler, kırsal yoksulluk kapsamı içindedirler. Kırsal yoksulluk, az gelişmiş veya gelişmiş ülke ayrımı yapılamayan küresel bir olgudur. Bununla birlikte zaman ve mekana göre değişiklik gösterir. Kırsal yoksullukla baş edilebilmesi için bu olgunun zaman ve mekana bağlı olarak ne gibi özellikler gösterdiğinin iyice araştırılması gereklidir.⁹

Kentsel yoksulluğun temel nedenlerinden biri, sanayileşme ve kentleşme ile göç alan yerlerde yaşayan nüfusun, iş edinme ve yaşam imkanlarını iyileştirme olanaklarından yeterince faydalanamamalarıdır. Kentsel yoksulluk çalışan kesimleri de kapsamaktadır. Ücretlerin düşmesi ve toplumsal hizmetlerin ticarileşerek paralı hale gelmesi, çalışan kesimleri yoksulluk sınırının altına çekerken, işsizler, diğer

⁶ TÜİK, s. 37.

⁷ Altay, s. 5.

⁸ Aktan, Vural, s. 6.

⁹ Zeynep Aşçı, Kürşat Demiryürek, “Kırsal Yoksullukla Mücadelede Yeni Adım: Mikrokredi”, *Hr.Ü. Zir. Fak. Dergisi*, 2008, (12) 4, s. 74.

çalışamayan engelliler, yaşlılar, çocuklar ile kadınlar ve gençler gibi ev içi emeği ücretsiz olan kesimler yoksulluk düzeyinin en altında bulunmaktadır.¹⁰

Kırsal yoksullar bağımsızlık, güvenlik, öz saygı, kimlik, sosyal ilişkilerin samimiyeti ve yakınlığı, karar alma özgürlüğü ve hukuki ve siyasi haklar gibi boyutlara önem verirken kentsel yoksullar, yetersiz gelir, yetersiz tüketim düzeyi gibi boyutları önemsemektedirler.¹¹

1.3.4. Ölçülemeyen Yoksulluk

Yoksulluğu ölçme yöntemi olarak; düşük tüketim harcamaları düzeyini ve düşük yaşam standardını dikkate alan ve kişinin veya ailenin içinde yaşadığı toplumdaki yaşam standardı ortalamasına bağlı bir hesaplamanın daha gerçekçi olacağı öngörülmektedir. Dolayısıyla düşük geliri olmasına rağmen, uygun bir yaşam olanaklarına sahip olan kişi, yoksul tanımına dahil edilmeyecek veya yüksek geliri olmasına rağmen yaşam standardı düşük olan kişi de yoksul tanımının içinde bulunmayacaktır.¹²

1.3.5. Yoksulluk Açığı ve Yoksulluğun Şiddeti

Yoksulluk açığı göstergesi, hanehalklarının yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğu konusunda bilgi verir. Örnek nüfustaki toplam yoksulluk açığının ortalaması, yaklaşık olarak bireylerin içinde bulundukları yoksulluktan kurtulabilmelerinin minimum maliyetini verir. Yoksulluğun şiddeti ise yoksulluk açığı göstergesinin karesi alınarak hesaplanır. Yoksulluk şiddeti ölçümünde tüketim harcamaları yoksulluk sınırından daha uzak olan hanelere daha çok ağırlık verilmekte, yoksullar arasındaki eşitsizlik dikkate alınmaktadır. Yoksulluk açığının önemli bir eksiği yoksulluğun şiddetindeki değişimi tam olarak içine almamasıdır. Yoksulluğun şiddeti ölçümü ise en yoksul olanlara ulaşabilme imkanını sağlamaktadır.¹³

¹⁰ Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, “Kentleşme Şurası 2009”, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Komisyonu Raporu*, Ankara Nisan 2009, s. 35.

¹¹ Aktan, Vural, s. 10.

¹² Melahat Ala, “Yoksulluk ve Küresel Çözumsuzlük”, *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, ISSN 1305-7979, Yıl:5, Sayı:2, (Temmuz-2009), s. 2.

¹³ TÜİK, s. 39.

1.3.6. Sosyal Dışlanma

Yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramlarının kökenleri farklı ama birbirleri yerine kullanılan kavramlardır ve birbirleri ile sıkı bir ilişki içerisindeyler. Yoksulluk sosyal dışlanmaya yol açar aynı şekilde sosyal dışlanma da yoksulluğa neden olabilir. Yoksulluk sınırının altında kalan bazı fertler destek mekanizmaları yoluyla istedikleri fiziksel kaynaklara ulaşabiliyor ve işgücüne katılmada sıkıntı yaşamayarak rahat bir hayat sürdürebiliyorlar. Yoksul kişiler bazı sosyal ağlar sayesinde toplumda aktif bir rol oynayabiliyorlar. Yine de sosyal dışlanmanın yoksulluğu da kapsayan geniş bir anlamı vardır. Sosyal dışlanmanın en belirgin özelliği çok çeşitli sorunların aynı anda ortaya çıkmasıdır. Bu sorunlardan biri yoksulluk olabilir ya da olmayabilir.¹⁴

1.3.7. Geçici ve Kronik Yoksulluk

Yoksulluk; uzun dönemli (kronik) ya da kısa dönemli (geçici) olabilir. Geçici yoksulluk; yaşam standartlarındaki bir kerelik bir düşüşün sonucunda refahtaki dalgalanmaların sebebiyle oluşur. Doğal afet örneği geçici yoksulluk için düşünülebilir.

Kronik yoksulluk ise temel insani gereksinimlerden yoksun olma durumuna karşılık gelmektedir. Doğal yaşam için mecburi olan üretim araçlarının yetersizliğiyle açıklanabilir. Kronik yoksulluk, ekonomik haklardan yoksun olmakla birlikte aynı zamanda uzun süreli, şiddetli bir biçimde yaşanan ve kuşaktan kuşağa aktarılan yoksulluğu da kapsamaktadır.¹⁵

1.4. YOKSULLUK SINIRI HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

1.4.1. Mutlak Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler

1.4.1.1. En Düşük Maliyetli Gıda Yoksulluk Sınırı

Alınması gerekli olan asgari besin ihtiyacına yetecek olan gıda sepetinden en düşük maliyetli olanı seçilir. Gıda yoksulluk sınırı da sepetin içindekilerin toplam maliyeti ile bulunur. Bu yaklaşımda kişi ya da ailelerin gerçek tüketim kalemlerinin ne

¹⁴ Tijen Şahin, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara Mayıs 2009, s. 85.

¹⁵ Hasan Ejder Temiz, *Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sayı:17, 2008, s. 63.

olduğu bilinmez. Çünkü kişiler asgari gıda ihtiyaçlarını karşılamak için en ucuz yiyecekleri seçmeyebilirler.¹⁶

1.4.1.2. Gıda Oranı Yoksulluk Sınırı

Bu yöntemde her bir aile için yaşama payı hesaplanmaktadır. Bu yaşama payını karşılama gücü olamayan insanlar yoksul olarak adlandırılmaktadır. Yaşama payı ailelerin gıdaya ayrılan gelirlerini kapsamaktadır.¹⁷

1.4.1.3. Harcamaya Dayalı Gıda Yoksulluk Sınırı

Bu yöntemde kişilerin gerçek tüketim kalıplarının ne olduğu bulunmaya çalışılır. Daha sonra bu kişiler tarafından tüketilen gıdalar bir sepette yer alır. Her gıdaya yapılan harcamaların toplam harcamalar içindeki payı belirlenerek asgari kalori düzeyindeki toplam harcama tutarı belirlenir. Oluşturulan gıda sepetinin toplam fiyatı gıda yoksulluk sınırını oluşturmaktadır.¹⁸

1.4.1.4. Temel Gereksinimler Maliyeti yaklaşımı:

Bu yöntemde bireylerin hayatlarını sürdürebilmeleri için en az düzeyde gıdaya, giyime, eğitim ve sağlık hizmetlerine yapmaları gereken harcama dikkate alınmaktadır. Bunlara yaptıkları minimum harcama değeri yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir.¹⁹

1.5.1.5. Harcamaların Besin Gruplarına Ayrıştırılması Yöntemi:

Her hanenin yaş, cinsiyet ve meslek ölçütleri belirlenerek bu ölçütlere göre ailenin tükettiği gıda miktarları bulunur. Gıda miktarları kalori ve besin değerlerine ayrıştırılarak bir model kurulur. Önceden belirlenen günlük alınması gerekli kalori ve

¹⁶ Aktan, Vural, s. 23.

¹⁷ Seda Şengül, “Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi”, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonometri Bölümü, Yayın N:119, ISBN:975-407-151-9, Ankara Mart 2004, s. 46.

¹⁸ Aktan, Vural, s. 24.

¹⁹ Güzin Erdoğan, “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, *Coşkun Can Aktan (Ed.), Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyon Yayınları, Ankara 2002, s. 5.

besin miktarları ile modeldeki sonuçlar karşılaştırılmakta, sınırın altında besin tüketiminde bulunan haneler yoksul sayılmaktadır.²⁰

1.4.2. Göreli Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler

Görelî yoksulluk sınırında, ortanca gelirin yarısından daha az gelir ya da harcama düzeyine sahip olan kesimler veya toplam nüfusun belirli bir yüzdesinin yer aldığı gelir ya da harcama düzeyinden daha az gelir ya da harcama düzeyine sahip kesimler yoksul olarak kabul edilmektedir.²¹

OECD, ülkeleri yoksulluğunu karşılaştırırken yoksulluk sınırı olarak ülkelerin ortanca gelirlerinin yarısını kullanmaktadır.²²

1.4.2.1. Ortalama Gelirin Yarısı Yaklaşımı:

Bu yaklaşımda, göreli yoksulluk kavramından faydalanılarak toplumda oluşan ortalama gelirin yarısı yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Fertlerin elde ettikleri gelirleri yoksulluk sınırının altında ise yoksul olarak adlandırılmaktadır. Bu yaklaşım günümüz yaşam koşullarıyla yakından ilişkilidir. Eğer toplumun genel gelir düzeyi yüksekse, yoksulluk sınırı da yüksek olacaktır.²³

1.4.3. Öznel Yoksulluk Sınırının Hesaplanmasında Kullanılan Yöntemler

1.4.3.1. Leyden Yoksulluk Sınırı

Bireylerin kendilerini yoksul olarak hissettikleri nokta yoksulluk sınırı olarak kabul edilmektedir. Fertlere ne kadar gelir elde ederlerse geçinme düzeylerinin; çok kötü, kötü, yetersiz, yeterli, iyi, çok iyi olacağı konusunda sorular sorulur. Kişiler kendi imkanlarına göre bu sorulara cevap verirler.²⁴

²⁰ Erdoğan, s. 9.

²¹ Aktan, Vural, s. 19.

²² Şengül, s. 50.

²³ Erdoğan, s. 8.

²⁴ Erdoğan, s. 9.

1.5. YOKSULLUK ÖLÇÜTLERİ HESAPLAMA YÖNTEMLERİ

1.5.1. Yoksulluk Açığı İndeksi

Yoksulluk Açığı Oranı, yoksulluğun derinliğini gösteren önemli bir kıstastır. Yoksulların yoksulluk sınırının üzerine çıkarılabilmeleri için lazım olan ortalama gelir düzeyini gösterir. Yoksulun yoksulluk sınırına göre ortalama gelir azlığını belirten bir derinlik ölçütüdür. Yoksulluk açığının artması yoksulluğun daha da derinleştiğini, şiddetlendiğini gösterir.²⁵

1.5.2. Yoksulluk Kişi Oranı İndeksi:

Yoksul Kişi Oranı indeksi, geliri yoksulluk sınırı altında olan nüfusun toplam nüfusa oranını ifade eder. Yoksulluk sınırı altında kalan bu nüfustaki oransal değişiklikleri izler. Bu sayede yoksulluğu azaltmak için uygulanan yöntemlerin etkinliği gözlenir. En önemli eksikliği yoksulluğun şiddeti hakkında bilgi vermez. Gelir eksikliğine karşı da duyarsızdır.²⁶

1.5.3. Sen Yoksulluk İndeksi

Bu indekste yoksulluğun ölçümünde karşılaşılan güçlükler vardır. Birincisi tüm nüfus içerisindeki yoksulu tanımlamaktır. İkincisi ise yoksullar hakkındaki bilgi kullanılarak yoksulluk indeksi kurmaktır. Bu çalışmada, ayrıca yoksullar arasında kimin daha iyi, kimin en yoksul olduğu şeklinde bir analiz yapabilmek için indeks önerilmektedir. Sen indeksi 0 ile 1 arasında değer alır. Sonuç sıfır çıkarsa herkesin geliri yoksulluk sınırının üzerindedir. Sonuç bir çıkarsa herkes sıfır gelire sahiptir.²⁷

1.5.4. Foster, Greer ve Thorbecke Yoksulluk İndeksi

Sen indeksinde bir kişinin gelir açığını ölçmek diğer kişilerin gelirlerine bağlıdır. Bu indekste ise bir kişinin gelir açığının ölçümü sadece yoksulluk sınırına ve o kişinin

²⁵ Özcan Dağdemir, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1984”, Coşkun Can Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyon Yayınları, Ankara 2002, s. 4.

²⁶ Şengül, s. 52.

²⁷ Erdoğan, s. 11.

gelirine bağlıdır. Sonuç birden büyük çıktığı zaman gelir dağılımının yoksulluk ölçütündeki önemi artar. Bu ölçüt, yoksulluk sınırının uzağında kalan en yoksul kesime daha fazla ağırlık verdiği için yoksulluğun yoğunluğunu dikkate alır.²⁸

1.6. YOKSULLUĞUN GÖSTERGELERİ

Yoksulluk çok boyutlu olduğundan ve yoksullukla ilgili veriler az olduğundan yoksulluğu azaltmak için uygulanacak programların etkin olabilmesi için yoksulluğu tüm boyutlarıyla kavramak gerekir. Bunun için de yoksulluğu çok boyutla açıklayan birden fazla göstergeler kullanılması gerekir.

1.6.1. Sosyal Göstergeler

Sosyal göstergeler gelir/tüketim yaklaşımına dayalı yoksulluk ölçümelerini desteklemekte ve yoksulların sağlık ve eğitim gibi sosyal hizmetlere erişimi ile bilgiler ortaya koymaktadır. Bu sosyal göstergelerden bazıları (çocuk ölümleri oranı, okullaşma oranı, ortalama ömür uzunluğu v.b.) yoksulların durumlarını dolaylı yoldan yansıtırlar. Yoksulluğun bazı sosyal göstergeleri şunlardır:

- Kişi başına gelir/ harcama,
- Cinslere göre ortalama yaşam beklentisi,
- Çocuk ölüm oranı,
- Beslenme durumu,
- Güvenli ve temiz suya erişebilen aile sayısı,
- Kişi başına doktor oranı,
- Kişi başına sağlık gideri,
- Daimi konutlarda yaşayan nüfusun oranı,
- Cinslere göre okur-yazarlık durumu,
- Kişi başına eğitim gideri,
- Öğrenci başına öğretmen oranı,
- Cinslere göre işsizlik,
- Kişi başına telefon sayısı,

²⁸ Aktan, Vural, s. 30.

- Kişi başına motorlu araç sayısı vs.

1.6.2. İmkan Yoksulluğu İle İlgili Göstergeler

Fertlerin yoksulluk riski ile karşılaşmamları için sahip olmaları gereken imkanlar arasında hastalıklardan uzak bir yaşam sürebilme, yeterli beslenme, gerekli bilgilere erişebilme, sağlıklı bir şekilde neslini sürdürebilme, kişisel güvenliğe sahip olma ve toplumsal yaşama aktif bir şekilde katılabilmek sayılabilir. Fertler minimum başarı seviyesini yakalayamadığı zaman imkan yoksulluğu oluşur. İmkan yoksulluğunun göstergeleri şunlardır:

- Yeterli kiloya sahip olmayan beş yaş altı çocukların oranı,
- Yetişkinlerde okur-yazarlık oranı,
- İlkokula devam etme oranı, ilkokuldan mezun olma oranı,
- Aşı olma oranı,
- Hastalığa yakalanma oranı ve ölüm oranı,
- Doğumların eğitilmiş sağlık personeline yaptırılma oranı,
- İçilebilir sulara erişim, sıhhi bir çevreye sahip olma ve elektriğe erişim,
- Temel sağlık hizmetlerinden ve toplu ulaşım hizmetlerinden yararlanabilme

vs.²⁹

1.6.3. Yaşam Standardı ile İlgili Göstergeler

Bu göstergeler daha kolay sayısallaştırılabildikleri için yaygın olarak kullanılan bir kıstastır. Burada fertlerin ya da hanehalkların gelir ya da tüketim harcamaları kullanılır. Tüketim harcamalarına ilişkin hesaplamalarda yeterli ölçüde olması gereken gıda sepetinin maliyeti kullanılır. Ayrıca en düşük kalori miktarının alınmasını da içeren bir kıstastır. Bu tüketim harcamalarına göre oluşturulan kıstaslarla bir yoksulluk sınırı belirlenir. Bu sınıra ulaşamayanlar yoksul sayılır.³⁰

²⁹ Aktan, Vural, s. 14.

³⁰ Ersin Kaya, *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, , Ankara 2009, s. 16.

1.6.4. Göreli Yoksulluk İle İlgili Göstergeler

Gelir dağılımındaki eşitsizlikleri yansıtan göreli yoksullukta Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gibi birçok gösterge kullanılmaktadır. Lorenz eğrisi millî gelirin, onu elde eden nüfus arasındaki dağılımını göstermek amacıyla geliştirilmiş bir ölçme aracıdır. Gini Katsayısı ise Lorenz eğrisinden elde edilir. Gini katsayısı 0 ile 1 arasında değerler alır. Katsayının yükselmesi gelir eşitsizliğinin artması, düşmesi ise azalması anlamına gelmektedir.³¹

1.6.5. Yoksulluğun Meydana Gelme Derecesini Belirleyen Göstergeler

Yoksulluğun meydana gelme derecesi, sabit bir yoksulluk sınırının altında kalan gelir ya da tüketim düzeyine sahip kişi veya hane halkının yüzdesinin tespit edilmesi ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Bu bağlamda yoksulluk sınırı birkaç yaklaşımla belirlenebilir:

Temel ihtiyaçlar yaklaşımında, minumum düzeyde bir gıda ve gıda dışı sepeti oluşturulur. Bu asgari miktar ile de asgari gelir ve tüketim düzeyi belirlenir. Gıda-gelir oranı yaklaşımında toplam gelir içinde gıdaya yapılan giderlerin yüzdesi belirlenir. Ortalama gelirin yüzdesi yaklaşımında, ortalama gelirin belirli bir yüzdesi yoksulluk sınırı olarak belirlenir ve bu sınırın altındaki kişiler yoksul sayılır. Yüzdelik dilimler yaklaşımında ise, nüfus gelir seviyesine göre derecelendirilir ve gelir dağılımındaki en düşük yüzdelik dilimler itibarıyla yoksullar belirlenir.³²

1.6.6. Yoksulluğun Derinliğini Belirlemeye Yönelik Göstergeler

Yoksulluğun derinliğini belirlemeye yönelik göstergelerden biri Dünya Bankası'nın kullandığı yoksulluk açığı göstergesidir. Yoksulluk açığı göstergesi, yoksulluk sınırı altında kalan bireylerin bu sınıra ulaşmasını sağlayacak toplam gelir miktarının belirlenmesidir. Bir başka ifadeyle yoksulluk açığı, yoksulluk sınırı ile bu

³¹ Şadan Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferanslar Dergisi*, Sayı:59, 2010/2, s. 99.

³² Aktan, Vural, s. 13.

sınır altında yaşayan tüm insanların gerçek gelir düzeyleri arasındaki farkın toplamını ifade etmektedir.³³

1.6.7. Yoksulluk Riskine Maruz Kalmayı Belirleyen Göstergeler

Yoksulluk riskine maruz kalma zayıflık ve korunmasızlıkla ilgili bir durumdur. Zayıflık ve korunmasızlıkla ilgili göstergeler, iktisadi riskler, sosyal riskler ve çevresel risklerdir.

İktisadi riskler, işsizlik, maaş ya da ücretlerde azalma, ücretlerin dondurulması, ücretsiz izin verilmesi, güvenli bir konutun olmamasıdır. Sosyal riskler, aile geçimine katkı sağlamak için çocukların uyuşturucu v.b. satmaları, uyuşturucu kullanımından kaynaklanan suçların artması, herkesin kendi problemleri ile uğraşması nedeniyle yoksulların yardım taleplerine cevap verecek kişilerin sayısının azalmasıdır. Çevresel riskler ise tarım alanlarının bozulması ve yok edilmesi, içme suyu kalitesinin azalması, kuraklık ve toprak erozyonunun artmasıdır.³⁴

1.6.8. Diğer Göstergeler

Yoksulluğun göstergelerini ifade eden uluslararası endeksler bulunmaktadır. UNDP’i bu bağlamda çalışmalar yapmıştır:

Yoksulluk kıstası olarak UNDP’nin kullandığı göstergelerden biri İnsani Gelişim Endeksidir (İGE). Bu endeks, iyi ve uzun yaşam, bilgiye erişim ve yüksek yaşam standardı esasına dayalı bir insani gelişim tanımından yola çıkarak gelir, eğitim ve sağlık göstergelerinden oluşmakta, sosyo-ekonomik göstergeleri ekonomik büyümeyle ilişkilendirmekte ve gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ülkelerin içinde bulundukları şartları izleyerek uluslararası kıyaslamalar yapabilmeyi sağlamaktadır.

UNDP’nin daha sonra geliştirip kullanmaya başladığı endekslerden biri ise İnsani Yoksulluk Endeksi’dir (İYE). İGE’den farklı olarak sağlanan gelişmenin dağılımını ve geriye kalan yoksulluğun miktarını yansıtmayı amaçlamaktadır. Ekonomik kaynaklara erişim derecesinin göstergesi olarak kaliteli su kaynaklarına erişimi ve çocukların beslenme düzeyini ön plan çıkarmaktadır.

³³ Ayşe Meral Uzun, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *C.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(2), 2003, s. 157.

³⁴ Aktan Vural, s. 18.

Yine UNDP'nin kullandığı endekslerden biri ise Toplumsal Cinsiyet Bazında Gelişme Endeksi'dir (TBGE). Bu göstergede yoksulluk konusuna toplumsal cinsiyet açısından yaklaşılmakta ve İGE'de yer alan temel göstergeler kadınların ve erkeklerin ulaştıkları oranlar kapsamında değerlendirilmektedir.³⁵

1.7. TÜRKİYE'DE YOKSULLUK

- Türkiye'de yoksulluk oranı % 18,08'dir.

2009 yılında Türkiye'de fertlerin yaklaşık % 0,48'i yani 339 bin kişi sadece gıda harcamalarını içeren açlık sınırının, % 18,08'i yani 12 milyon 751 bin kişi ise gıda ve gıda dışı harcamaları içeren yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. 2008 yılında bu oranlar sırasıyla % 0,54 ve % 17,11'dir. Kişi başı günlük harcaması, satınalma gücü paritesine göre 1 Doların altında kalan fert bulunmamaktadır. Buna karşın satınalma gücü paritesine göre kişi başı günlük 2,15 Dolar olarak tanımlanan yoksulluk sınırı altında bulunan fert oranı % 0,22, yoksulluk sınırı 4,3 Dolar olduğunda yoksul fert oranı ise % 4,35 olarak tahmin edilmiştir. 2009 yılında, 4 kişilik hanenin aylık açlık sınırı 287 TL, aylık yoksulluk sınırı ise 825 TL olarak tahmin edilmiştir.

- Kırsal yerlerde yaşayanlar kentsel yerde yaşayanlara göre daha yoksuldur.

Kırsal yerleşim yerlerinde yaşayanlarda 2008 yılında % 34,62 olan yoksulluk oranı 2009 yılında % 38,69'a yükselirken, kentsel yerlerde yaşayanların yoksulluk oranı % 9,38'den % 8,86'ya düşmüştür.

- Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski artıyor.

2009 yılında hanehalkı büyüklüğü 3 veya 4 kişi olan hanelerde bulunan fertlerin yoksulluk oranı % 9,65 olurken, 7 ve daha fazla olan hanelerde fertlerin yoksulluk oranı % 40,05 olarak hesaplanmıştır. 7 ve daha fazla kişiden oluşan hanelerden kentsel yerlerde oturanlar için yoksulluk riski % 25,21 iken kırsal yerlerde bu oran % 54,06'dır.

- Eğitim durumu yükseldikçe yoksulluk riski azalıyor.

2009 yılında okur-yazar olmayan veya bir okul bitirmeyenlerde yoksulluk oranı % 29,84 olurken, ilkokul mezunlarında bu oran % 15,34, lise ve dengi meslek okulları

³⁵ Kaya, s. 17.

mezunlarında % 5,34, yüksekokul, fakülte ve üstü mezuniyete sahip fertlerde % 0,71 olmuştur. İlköğretime başlamamış olan 6 yaşından küçük çocukların yoksulluk riski ise % 24,04'tür.

- Kişilerin çalışma durumuna göre yoksulluk riski değişiyor.

2009 yılında ücretli-maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı % 6,05 iken, yevmiyeli çalışanlarda bu oran % 26,86, işverenlerde % 2,33, kendi hesabına çalışanlarda % 22,49 ve ücretsiz aile işçisi olanlarda ise % 29,58 olmuştur.

En yüksek yoksulluk riskine sahip olan tarım sektöründe çalışanlarda yoksulluk oranı, 2008 yılında % 37,97 iken 2009 yılında % 33,01 olarak tahmin edilmiştir. Sanayi sektöründe çalışanlarda 2009 yılında yoksulluk oranı % 9,63 olarak hesaplanırken, bu oran hizmet sektöründe çalışanlarda % 7,16 olmuştur. 2009 yılında ekonomik olarak aktif olmayan fertlerin yoksulluk oranı % 14,68 ve iş arayan fertlerin yoksulluk oranı % 19,51'dir.³⁶

Tablo 1.1. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Fertlerin Yoksulluk Oranları (%)

Yöntemler	2002	2004	2006	2008	2009
Gıda Yoksulluğu (açlık)	1,35	1,29	0,74	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	26,96	25,60	17,81	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı ¹	0,20	0,02	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı ¹	3,04	2,49	1,41	0,47	0,22
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı ¹	30,30	20,89	13,33	6,83	4,35
Harcama esası göreli yoksulluk ²	14,74	14,18	14,50	15,06	15,12

(1) 1 \$'ın SGP'ne göre karşılığı olarak 2002 yılı için 618 281 TL, 2004 yılı için 780 121 TL, 2006 yılı için 0,921 YTL, 2008 yılı için 0,983 YTL VE 2009 yılı için 0,917 YTL kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50'si esas alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

³⁶ TÜİK, Haber Bülteni, Sayı:3, 2011

Türkiye’de gıda yoksulluğu yöntemine göre 2002’de yoksul oranı % 1,35’dir. Bu oran 2004 yılına gelindiğinde düşse de 2006 yılında artarak % 0,74 olmuştur. 2008 yılında tekrar düşüşe geçerek % 0,54’e gerilemiştir. 2009 yılında ise yoksul oranı tekrar düşerek % 0,48 olmuştur. Gıda ve gıda dışı yöntemine göre 2002 – 2008 yıllarında yoksulluk oranı sürekli olarak azalmıştır. 2008 yılında % 17,11’e kadar düşen yoksulluk oranı 2009 yılında yükselerek % 18,08 olmuştur. Kişi başı günlük 1\$’ın altındaki yoksulluk oranı 2002 ve 2004 yılında % 0,20 ve % 0,02 iken 2004 yılından sonra 1\$’ın altında yoksul bulunmamaktadır.

Kişi başı günlük 2.15 \$ ve 4.3 \$’ın altındaki yoksulluk oranı 2002 – 2008 yılları arasında sürekli azalmıştır. Harcama esaslı görelî yoksulluk yöntemine göre ise 2002 yılındaki yoksulluk oranı % 14,74’dür. 2004 yılında bu oran düşse de 2004 ve 2009 yılları arasında artmıştır. 2009 yılında gelindiğinde bu oran % 15,12 olmuştur.

Tablo 1.2. Yoksulluk Sınırı Yöntemine Göre Yoksul Fert Sayısı (Bin Kişi)

Yöntemler	2007	2008	2009
Gıda Yoksulluğu (açlık)	328	374	339
Yoksulluk (gıda + gıda dışı)	12.261	11.933	12.751
Kişi başı günlük 1 \$’ın altı	-	-	-
Kişi başı günlük 2.15 \$’ın altı	356	330	159
Kişi başı günlük 4.3 \$’ın altı	5.796	4.759	3.066
Harcama esaslı görelî yoksulluk	10.127	10.497	10.669

(1) 1 \$’ın SGP’ne göre karşılığı olarak 2007 yılı için 0,926 YTL, 2008 yılı için 0,983 YTL VE 2009 yılı için 0,917 YTL kullanılmıştır.

(2) Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin %50’si esas alınmıştır.

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

Gıda yoksulluğu yöntemine göre 2007’de 328 bin yoksul bulunmaktadır. 2008 yılında ise artarak 374 bin kişi açlık sınırının altında yaşamaktadır. 2009 yılında biraz düşerek 339 bin kişiye düşmüştür. Gıda ve gıda dışı yöntemine göre 2007 yılında Türkiye’de 12 milyon 261 bin yoksul bulunmaktadır. 2008 yılına gelindiğinde bu rakam biraz azalsa da 2009 yılında artarak yoksul sayısı 12 milyon 751 bin olmuştur. 2007 ve

2009 yılları arasında kişi başı günlük 1 \$'ın altında hiç yoksul fert bulunmaktadır. Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altında ise 2007 yılında 356 bin yoksul bulunurken 2009 yılında gelindiğinde azalarak yoksul sayısı 159 bin olmuştur. Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altında bulunan yoksul sayısı 2007 ve 2009 yılları arasında sürekli azalmıştır. 2007 yılında 5 milyon 796 bin kişi bu miktarın altındayken 2009 yılında ise 3 milyon 66 bin kişi bu miktarın altında bulunmaktadır. Harcama esaslı görelî yoksulluk yöntemine göre 2007 yılında 10 milyon 127 bin kişi yoksuldur. Bu rakam 2008 ve 2009 yılında artış göstermiştir. 2009 yılında 10 milyon 669 bin yoksul bulunmaktadır.

Tablo 1.3. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Yoksulluk Sınırları (TL)

Hanehalkı Büyüklüğü	2002		2004		2006		2008		2010 ³	
	Açlık Sınırı ¹	Yoksulluk Sınırı ²	Açlık Sınırı	Yoksulluk Sınırı	Açlık Sınırı	Yoksulluk Sınırı	Açlık Sınırı	Yoksulluk Sınırı	Açlık Sınırı	Yoksulluk Sınırı
1	59	137	81	190	91	244	122	341	141	396
2	90	208	122	288	138	368	185	515	213	599
3	113	262	154	363	174	466	233	651	269	759
4	133	310	182	429	205	549	275	767	318	896
5	152	353	207	488	235	627	313	874	363	1.025
6	170	395	230	543	261	697	350	976	404	1.140
7	187	433	253	597	287	766	382	1.066	444	1.252
8	201	466	275	649	311	831	414	1.154	482	1.358
9	215	498	294	692	331	884	446	1.242	515	1.451
10	230	535	315	742	351	938	471	1.313	548	1.545

(1) Gıda harcamalarından oluşan yoksulluk sınırıdır.

(2) Gıda ve gıda dışı harcamalardan oluşan yoksulluk sınırıdır.

(3) Gıda yoksulluk sınırı, 2003 temel yılı TÜFE 'nin gıda ana grup indeksi ile; yoksulluk sınırı ise genel indeks ile genişletilerek 2010 yılına inflate edilmiştir.

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

Türkiye’de hanehalkı büyüklüğü değiştikçe açlık ve yoksulluk sınırları da değişmektedir. 1 kişi olan hanelerde 2010 yılında açlık sınırı 141 TL iken yoksulluk sınırı 396 TL’dir. 3 kişi olan hanelerde açlık sınırı 269 TL iken yoksulluk sınırı 759 TL’dir. 5 kişi olan hanelerde ise açlık sınırı 363 TL iken yoksulluk sınırı 1 milyon 25 TL’dir. 10 kişi olan haneler incelendiğinde açlık ve yoksulluk sınırının daha da arttığı görülmektedir. Görüldüğü gibi 2010 yılında hanehalkı büyüklüğü arttıkça açlık ve yoksulluk sınırı da artmaktadır. Diğer yıllar incelendiğinde aynı sonuca ulaşıldığı görülmektedir.

Tablo 1.4. Hanehalkı Fertlerin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları (%)

Eğitim Durumu	2003			2005			2007			2009		
	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K
Türkiye	28,12	27,92	28,31	20,50	19,97	21,01	17,79	17,33	18,26	18,08	17,10	19,03
6 yaşından küçük fertler	37,75	38,24	37,23	27,71	27,86	27,56	24,52	24,91	24,10	24,04	22,87	25,27
Okur-yazar değil veya bir okul bitirmeyen	38,01	38,37	37,76	31,53	30,94	31,92	28,98	29,13	28,88	29,84	30,34	29,52
İlkokul	27,55	29,81	25,47	17,13	19,92	14,51	14,24	15,87	12,68	15,34	16,86	13,83
İlköğretim	29,56	29,13	29,98	22,42	21,79	23,02	19,19	19,79	18,55	17,77	17,19	18,39
Ortaokul veya orta dengi meslek	18,31	19,66	16,03	8,37	9,72	5,62	9,16	11,06	5,57	9,76	10,89	7,82
Lise ve lise dengi meslek	11,19	12,27	9,73	6,79	7,98	5,14	5,88	7,05	4,09	5,34	5,71	4,76
Y.Okul, fakülte ve üstü	2,66	3,04	2,05	0,79	0,83	0,72	0,81	0,97	0,53	0,71	0,92	0,40

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

Hanehalkı fertlerin cinsiyet ve eğitim durumlarına göre yoksulluk oranları incelendiğinde Türkiye’de 2009 yılında erkeklerde yoksulluk oranı % 17,10 iken kadınlarda % 19,03’dür. Tablo incelendiğinde tüm yıllarda kadınlardaki yoksulluk oranı erkeklerin yoksulluk oranından fazladır. 2009 yılında 6 yaşından küçük erkeklerdeki yoksulluk oranı kızlardaki yoksulluk oranından daha azdır. Diğer yıllar incelendiğinde

ise 6 yaşından küçük erkeklerin kızlardan daha çok yoksulluk riskiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir. 2009 yılında okur – yazar olmayan ya da bir okul bitirmeyen erkekler kadınlara göre daha yoksuldur. Sadece 2005 yılında kadınların yoksulluk oranı erkeklerden daha fazladır. İlkokul mezunu erkekler tüm yıllarda ilkokul mezunu kadınlardan daha yoksuldur. İlköğretim mezunu olan erkeklerdeki yoksulluk oranı sadece 2007 yılında kadınlardaki yoksulluk oranından daha fazladır. Diğer yıllarda ilköğretim mezunu olan kadınlar ilköğretim mezunu olan erkeklerden daha çok yoksuldurlar. Ortaokul veya orta dengi meslek okullarından mezun olan erkekler tüm yıllarda mezun olan kadınlardan daha yoksul olduğu tabloda görülmektedir. Aynı şekilde lise ve lise dengi meslek okullarından mezun olan erkekler tüm yıllarda mezun olan kadınlardan daha çok yoksulluk riskiyle karşı karşıyadırlar. Yüksek okul, fakülte ya da daha üstü üniversitelerden mezun olan erkekler tüm yıllarda bu yerlerden mezun olan kadınlardan daha yoksuldurlar.

Tablo 1.5. Hanehalkı Fertlerin İşteki Durumuna ve Çalıştığı Sektöre Göre Yoksulluk Oranları

İşteki durum ve sektör	Fert Yoksulluk Oranı (%)			
	2003	2005	2007	2009
İstihdamdaki fertler	26,12	18,96	14,21	15,37
İşteki durum				
Ücretli, maaşlı	15,28	6,57	5,82	6,05
Yevmiyeli	43,09	32,12	26,71	26,86
İşveren	8,84	4,80	3,15	2,33
Kendi hesabına	32,38	26,22	22,89	22,49
Ücretsiz aile işçisi	38,51	34,52	28,58	29,58
Sektör				
Tarım	39,89	37,24	32,05	33,01
Sanayi	21,34	9,85	9,70	9,63
Hizmet	16,76	8,68	7,35	7,16

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

Türkiye’de çalışan fertlerin yoksulluk oranları 2003 ve 2007 yılları arasında azalmıştır. 2007 yılında istihdamdaki fertlerin % 14,21 yoksul iken 2009 yılında yoksulluk oranı artarak % 15,37 olmuştur. 2009 yılında çalışan fertler arasındaki en yoksul grup ücretsiz aile işçileridir. Ücretsiz aile işçilerinin 2009 yılındaki yoksulluk oranı % 29,58’dir. İkinci en yoksul grup ise yevmiyeli çalışan işçilerdir. Yevmiyeli çalışanlarda yoksulluk oranı ise % 26,86’dır. Daha sonra ise kendi hesabına çalışan işçiler gelmektedir. Kendi hesabına çalışan işçilerin 2009 yılındaki yoksulluk oranı % 22,49’dur. Çalışan fertlerde en az yoksulluk oranına sahip olanlar ise işverenlerdir. 2009 yılında işverenlerde yoksulluk oranı % 2,33’dür. İkinci en az yoksulluk oranına sahip çalışan grup ise ücretli, maaşlı çalışanlardır. Ücretli, maaşlı çalışanlarda yoksulluk oranı ise % 6,05 olduğu görülmektedir.

Yoksulluk oranının sektörlere göre dağılımı incelendiğinde en çok yoksulluğun görüldüğü sektör tarım kesiminde çalışanlarda görülmektedir. 2009 yılında tarımda çalışanların yoksulluk oranı % 33,01’dir. En az yoksulluk oranının görüldüğü sektör ise hizmet kesiminde çalışanlardadır. Hizmet sektöründe çalışanların 2009 yılındaki yoksulluk oranı % 7,16’dır. Sanayi kesiminde çalışanlarda yoksulluk oranı ise % 9,63’dür.

Tablo 1.6. Hanehalkı Fertlerin Ekonomik Faaliyet Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

Ekonomik faaliyet durumu	Fert yoksul oranı (%)			
	2003	2005	2007	2009
Toplam	28,12	20,50	17,79	18,08
15 ve daha yukarı yaştaki fertler	24,52	17,68	14,86	15,27
İstihdamdaki fertler	26,12	18,96	14,21	15,37
İş arayanlar	30,97	26,19	26,01	19,51
Ekonomik olarak aktif olmayanlar	22,82	15,92	14,74	14,68
15 yaşından küçük fertler	37,04	27,71	25,55	25,77

Kaynak: TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması

Herhangi bir ekonomik faaliyette bulunan fertler içerisindeki en yoksul grup 15 yaşından küçük fertlerde görülmektedir. 2009 yılında 15 yaşından küçük fertlerde

yoksulluk oranı % 25,77'dir. İkinci en yoksul grup olan iş arayanlarda yoksulluk oranı ise % 19,51'dir. Tabloda 2009 yılında 15 ve daha yukarı yaştaki fertler ile istihdamdaki fertler birbirine yakın yoksulluk oranına sahiptirler. Ekonomik olarak aktif olmayanlarda ise yoksulluk oranı % 14,68'dir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YAPILAN YOKSULLUK ÇALIŞMALARI

2.1. LİTERATÜR TARAMASI

Dağdemir (1992), çalışmasında yoksulluk sorununa ve yoksulluğun sosyo-ekonomik yapısıyla ilgili değerlendirmelerde bulunmuştur. 1968, 1973 ve 1987 yıllarında gelir dağılımı çalışması yaparak yoksulluk sınırlarını ve yoksul oranlarını hesaplamıştır. 1968 ve 1987 yılları arasına yoksulluğun azaldığını gözlemlemiştir. Bu hesaplamalarda yoksulluğun ücret geliri ile geçinen haneler ile kendi hesabına çalışan haneler arasında yaygın olduğunu vurgulamıştır. Türkiye’de büyüme hızının gerilediği yıllarda yoksulluğun daha da şiddetlendiğini söyleyerek, yoksulluğun hafifletilmesi ve gelir dağılımının düzeltilmesi için hem ekonominin üretim gücü artırılmalı hem de gelir düzeyinin yükseltilmesi gerektiği sonucuna varmıştır. Gelir dağılımını düzeltmek için de yoksulluk çeken kesimin yaşam standartlarının yükseltilmesi önerisinde bulunmuştur.³⁷

Dumanlı (1996), çalışmasını Türkiye’de az değinilmiş olan yoksulluk konusundaki tartışmalara yol göstermek amacıyla hazırlamıştır. Çalışmasında fertlerin yeterli beslenebilmeleri için almaları gereken minimum kalori miktarına göre hazırlanan bir beslenme kalıbı kullanmıştır. Fertlerin günlük 2450 kalori alması gerektiğinden yola çıkarak farklı besin değerlerinden bu kaloriyi verecek miktarları gramlandırmış ve günlük değerlere ulaşmıştır. Bu günlük gramajlar da fiyatlar ile çarpılarak toplam parasal değerlere ulaşmıştır. Yoksulluk sınırını ise bu parasal değerlerden yola çıkarak belirlemiştir. Ayrıca kentsel ve kırsal ayrımında yoksulluğu inceleyerek en yoksul bölgelerin Doğu ve Güneydoğu bölgeleri, yoksulluğun en az olduğu bölgelerin ise Ege ve Marmara Bölgeleri olduğu sonucuna varmıştır.³⁸

Erdoğan (1996), çalışmasında Türkiye için yoksulluk düzeyini ve yoksul sayısını belirlemeye yönelik incelemelerde bulunmuştur. Çalışmada Türkiye geneli, kırsal ve kentsel yerleşim yerleri ve yedi coğrafi bölge için yoksulluk sınırı ve bu sınırın

³⁷ Özcan Dağdemir, *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı*, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Doktora Tezi), 1992.

³⁸ Recep Dumanlı, “Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları”, *DPT Uzmanlık Tezi*, Ankara 1996.

altındaki hanehalkı sayısını araştırmıştır. Bunun için alınması gerekli en az kalori miktarını belirleyerek minumum gıda sepetini oluşturmuştur. Bu bağlamda 3 yöntem kullanmıştır. Birinci olarak minumum gıda harcaması-toplam harcama yöntemi kullanarak gıda sepetini bile dolduracak gelirleri olmayan yoksulları belirlemiştir. İkinci yöntemde, temel gereksinimler yaklaşımını kullanarak alt düzey yoksulları sınıflandırmıştır. Son yöntemde ise, gıda oranı yaklaşımı ile yoksulları üst düzey yoksul sınıfına dahil eden bir araştırma yapmıştır. Çalışmada yoksulların yoksulluk sınırını geçebilmeleri için gelirlerini %30-%50 oranında artırmaları gerektiği sonucuna varmıştır. Ayrıca kırsal yerde yaşayanların kentsel yerde yaşayanlara göre daha fazla yoksulluk sorunlarıyla karşı karşıya kaldığını belirlemiştir. Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri'nin daha fazla yoksullukla mücadele eden insanları barındırdığını vurgulamıştır.³⁹

Dansuk (1997), çalışmasında Türkiye'de yoksulluğun boyutlarını incelemiş ve yoksulluğu bazı sosyal göstergelerle ilişkilendirmiştir. Yoksulluğu hesaplarken yaygın olarak kullanılan mutlak ve göreceli yoksulluk yaklaşımlarının yanında tüketim harcamaları ile oluşturulan yeni bir yaklaşım ile yoksulluğun toplumsal tabanını incelemiştir. Bu yeni yaklaşımda yoksulluk sınırını bölgesel tüketim harcaması en az olan bölgenin harcama tutarını kabul etmiştir. Diğer yoksulluk hesaplama yöntemlerine göre bu yeni yaklaşım ile bulunan yoksulluğun daha yüksek çıktığını bulmuştur. Ayrıca yoksul kitlenin, eğitimsizler, düşük eğitilmiş kişiler, kadınlar, tarım kesiminde yaşayanlar ve kayıtsız işgücüne sahip insanlar arasında yaygın olduğunu saptamıştır. Yoksulluğun yapısal bir sorun olduğu ve kısa vadeli çözümlerle giderilemeyeceği ve yoksulluğun bir ülkenin sosyo-ekonomik sorunlardan kaynaklandığı sonucuna varmıştır.⁴⁰

Erdoğan (1998), çalışmasında Türkiye'de yoksulluğun boyutunu ve profilini incelemiştir. Fert yoksul oranları ile hanehalkı yoksul oranları ayrı ayrı hesaplamıştır. Çalışmasında minumum gıda harcaması maliyeti yaklaşımı ile temel gereksinimler maliyeti yaklaşımını kullanmıştır. Her iki yöntemde de fertlerin hanelerden daha çok yoksulluk riskiyle karşı karşıya olduğunu saptamıştır. Bunun nedenini ise kalabalık

³⁹ Güzin Erdoğan, "Türkiye'de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı", *DİE Uzmanlık Tezleri*, DİE Matbaası, Ankara 1996

⁴⁰ Ercan Dansuk, "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi, *Uzmanlık Tezi DPT*, Ankara, 1997

hanehalklarının daha fazla yoksul insanı barındırdığı sebebiyle açıklamıştır. Kırsal yerdeki insanların kentsel yerde yaşayanlara göre refahlarının daha düşük olduğunu gözlemlemiştir. Çalışmada fertlerin eğitim düzeylerinin yoksullukla ilişkili olduğu, yevmiyeli çalışanların diğer çalışanlara oranla daha yoksul olduğu, tarım kesiminde çalışanların ise refah düzeylerinin diğer çalışanlara göre daha düşük olduğu sonucuna varmıştır.⁴¹

Dağdemir (1999), çalışmasında Türkiye ekonomisinde makroekonomik daralmanın yaşandığı 1987 – 1994 dönemindeki ekonomik gelişmelerin yoksulluğu ne yönde etkilediğini araştırmıştır. Türkiye’deki yoksulluk sorununu bölgesel ve kırsal yerler ayrımında ele almış ve çeşitli yoksulluk ölçütlerine göre değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucunda Türkiye’de yoksulluğun kentsel yerlerdeki yoksulluğun fazlalığı sebebiyle arttığını saptamıştır. Kırsal yerlerdeki yoksulluğun ise artmasından ziyade derinleştiğini vurgulamaktadır. Bu derinliğin yoksullararası gelir eşitsizliğinin artmasıyla daha da büyüdüğünü belirtmiştir.⁴²

Pamuk (2000), çalışmasında kırsal yerlere ait verileri kullanarak kırsal yerlerde göreceli yoksulluk sınırını hesaplamış ve yoksulluk profilini incelemiştir. Yoksulluk sınırının oluşturulmasında OECD göreceli yoksulluk sınırını kullanmıştır. Bu sınır için ölçek ekonomisi parametresinden faydalanmıştır. Çalışmasında medyan gelirin % 50’sine eşit veya % 50’sinin altında gelire sahip fertlerin yoksul fert, bu fertlerin yer aldığı hanelerin ise yoksul hane olduğu sonucuna varmıştır.⁴³

Alıcı (2002), çalışmasında tüketime ve gelire dayalı yaklaşımlarla Türkiye için yoksulluk sınırı belirlemiş ve yoksulluk profillerini hem hanehalkı reisi hem de hanede yaşayan fertler bazında incelemiştir. Yoksulluğu ölçerken mutlak ve göreceli yoksulluk sınırlarını belirlemiş, tüketim ve gelire dayalı olarak ortalama bir ölçek ekonomisinin olduğu, ölçek ekonomisinin olmadığı ve geniş bir ölçek ekonomisinin olduğu varsayımlarıyla yoksulluk sınırının altında kalan nüfusu hesaplamıştır. Tüketime dayalı yaklaşımlarda çok yoksul olanları belirlemek için gıda yoksulluğu yöntemini, yoksulları belirlemek için ise temel yaklaşımlar yöntemini belirlemiştir. Ayrıca fert başına ölçüm ve

⁴¹ Güzin Erdoğan, “Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili”, *DİE Uzmanlık Tezleri*, Ankara 1998

⁴² Özcan Dağdemir, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 17(1).

⁴³ Müzeyyen Pamuk, “Türkiye’de Kırsal Yerlerde Yoksulluk”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara 2002.

OECD ölçeğini kullanmıştır. Gelire dayalı yaklaşımlarda ise temel yaklaşım ve OECD metodolojisini kullanmıştır. Çalışmada yoksulluk riskinin en fazla olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi olduğunu belirlemiştir. Kentsel alanlarda yoksulluğun derinliğinin ve şiddetinin kırsal alanlara göre daha fazla olduğu, eğitim durumu iyileştikçe yoksulluk riskinin azaldığı, mevsimlik çalışan fertlerin diğer çalışanlara göre ortalamanın üç katı yoksulluk riski taşıdığı ve geniş ailelerde yoksulluk riskinin daha fazla olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁴

Özcan (2003), çalışmasında göreceli yoksulluk ölçüsü kullanarak yoksulluğu ölçmüştür. Anket yoluyla toplanan bilgileri örneklem halinde çok aşamalı ve kümeleme tekniğiyle incelemiştir. Önce ülkeyi yedi bölgeye ayırmış daha sonra da nüfusa göre bölerek her nüfus katmanı için kümelemeler yapmıştır. Çalışmanın sonucunda 2001 yılının yoksullarının 1994 yılının yoksullarına göre daha az gelire yaşadığını belirtmiştir. Çalışmasının bir diğer sonucu da, bölgeler arasındaki eşitsizliğin azaldığını gözlemlemiştir. Yoksulluk sınırı açısından bakarak Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin aşağı yukarı aynı yerde kaldığını, Marmara bölgesinde yoksulluğun önemli ölçüde arttığını, bunu Akdeniz bölgesi, kırsal kesimler ve genel olarak Türkiye'nin izlediğini açıklamıştır.⁴⁵

Çabuk (2003), çalışmasında Güneydoğu Anadolu bölgesinin yoksulluğunu diğer bölgelerin yoksulluğu ile birlikte incelemiştir. 1990'lı yıllarda uygulamaya başlatılan GAP projesi kapsamında ortaya konulan uygulamalar ışığında Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan yoksulluğu ve beraberinde ortaya çıkan yoksunluğu sosyal göstergeler ile irdelemiştir. Çalışmada 1987 – 1997 yılları arasındaki büyüme sıralamasında GAP bölgesinin Marmara ve İç Anadolu'dan sonra üçüncü sırada olmasına rağmen, sosyo – ekonomik gelişmişlik sıralamasında altıncı sırada olduğunu söylemiştir. Bölgenin yaşadığı yoksulluk oranının Türkiye oranından büyük olduğunu vurgulayarak, sosyal göstergelerin bölgenin yoksulluğunu açıklamada önemli bir araç olduğu sonucuna varmıştır.⁴⁶

⁴⁴ Sema Alıcı, "Türkiye'de Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi", Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara, 2002

⁴⁵ Kıvılcım Metin Özcan, "Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi:2001", *Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(49).

⁴⁶ Nilay Çabuk, "Güneydoğu Anadolu'da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 2003

Şengül (2004), çalışmasında Türkiye genelinde kentsel ve kırsal yerleşim yerlerinde gelir gruplarına göre gıda talep parametrelerini ve yoksulluğun boyutunu incelemiştir. Türkiye’de yeterli kaloriyi alabilecek geliri olan hanelerin bile refah düzeylerinin düşük olduğunu, asgari kalitede giyim, sağlık, eğitim ve kültür gibi ihtiyaçları karşılayamadığını vurgulamıştır. Türkiye’de harcama yoksulluğunun gelir yoksulluğundan daha büyük bir problem olduğu, kırsal kesimde yoksul olan haneler arasındaki gıda harcaması, yoksulluğun şiddetinin Türkiye geneline ve kentsel kesime göre daha yüksek olduğu çalışmanın sonuçları arasındadır. Açlık sınırı altında gelire olan yoksul kesime gıda yardımlarının yapılmasını fakat bunun kısa vadede etkili olduğunu, yoksulluğu ortadan kaldırmak için uzun dönemde bütün kesimlere ulaşacak bir ekonomik gelişmenin gerekli olduğuna dair öneride bulunmuştur.⁴⁷

Altay (2005), çalışmasında yoksulluk olgusunu kamu harcamaları çerçevesinde ele almış ve devletçe mücadele konusunda uygulanan programlara değinmiştir. Türkiye’deki yoksulluğu ekonomik ve sosyal yoksunluklar kapsamında ele alarak genel bir sosyo-ekonomik durumun analizini yapmıştır. Türkiye’de yoksulluğun profilini ortaya koymuş ve yolsuzluğun yoksulluğun artmasına neden olduğunu saptamıştır. Kamu harcamaları açısından yoksullukla mücadelede yeterli ölçüde sosyal harcama yapılmadığını saptamıştır. Büyümenin, istihdamı artıran ve beşeri nitelikleri geliştirici bir sosyal harcamanın gerekliliğini vurgulamıştır. Bu çalışma ile sosyo-ekonomik bir gelişme için devletin yapması gereken sosyal harcamaların etkin olmasını savunmuştur.⁴⁸

Gündüz (2006), çalışmasında Türkiye’deki yoksulluk üzerine bir inceleme yapmıştır. Yoksulluğun önemli bir göstergesi olan istihdamın yoksullukla olan ilişkisini irdelemiş, yoksulluların işgücü piyasasıyla düzenli bir iş ilişkisi içinde olmadığını açıklamıştır. Kayıtdışı ekonominin işsizliği azalttığını fakat yoksulluğu körüklediğini belirtmiştir. Yoksulluğun azaltılması için devletin direkt parasal yardımlar yerine uzun vadede çözüm sağlayacak olan piyasa ekonomisinin güçlendirilmesini önermiştir. Çalışmasında, ekonomide rasyonel politikaların izlenmesiyle, işsizliği önleyici tedbirlerin alınmasıyla, üretim artışının sağlanmasıyla, sosyo-ekonomik göstergelerden

⁴⁷ Seda Şengül, “Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi”, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonometri Bölümü, Yayın N:119, ISBN:975-407-151-9, Ankara Mart 2004

⁴⁸ Asuman Altay, “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Sosyo-Ekonomi Dergisi*, ISSN:1305-5577, Yıl:1, Sayı:2, 2005-2

olan işsizliğin azalacağını ve yoksulluğun büyük ölçüde önlenebileceğinin sonucuna varmıştır. Ayrıca, yoksullukla mücadelede sosyo-ekonomik göstergeler ışığında çözümler sunmuştur.⁴⁹

Altay (2007), çalışmasında yoksullukla mücadelede mikro finansman yaklaşımını ele almıştır. Yoksulluk ve mikro finansman uygulamaları açısından Türkiye ile ilgili analizler yapmıştır. Küçük miktarlarla sağlanan kredi ve finansman imkanlarla yoksulların ve özellikle kadınların bir iş sahibi olabileceğini ve yoksulluktan kurtulma ihtimaline sahip olacaklarını belirtmiştir. Bu çalışma ile mikro finansman yaklaşımının finansal bir imkanı sağlamakla kalmayıp, yoksulluk düzeyinin önemli belirleyicilerinden olan sosyo-ekonomik gelişmelere de etkiye bulunduğunu söylemiştir. Sosyal gelişme rakamlarının bu yaklaşım ile olumlu etkilendiğini, bu uygulamanın bilimsel altyapısı uygun bir şekilde oluşturulduğunda, yoksul olmasına rağmen bir şeyler yapabilme isteğini hisseden insanlara bazı ekonomik ve sosyal fırsatlar sunacağını vurgulamıştır. Bu ekonomik ve sosyal fırsatlar yoksullukla ilişkili olduğundan, çalışma yoksulluğun göstergelerini açıklamada yardımcı olmuştur.⁵⁰

Alpaydın (2008), çalışmasında Türkiye’de yoksulluk ve eğitim ilişkisini ele almıştır. Yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergesi olan eğitimin getirilerini ele alarak, Türkiye’de eğitim düzeyine göre yoksulların oranlarını incelemiştir. Çalışmasında yoksulluk ve eğitim arasında ters orantının olduğu sonucuna varmıştır. Eğitimin gelir getirici etkisini göz önüne alarak toplumda gelir dağılımı dengesini sağlamak için eğitim imkanlarının kamu tarafından sunulmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Ayrıca eğitimde özel sektörün payının artması sebebiyle yoksulların durumunun daha da kötüleşebileceğini öngörmüştür. Yoksulluk yardımı alan alan kişilere okur-yazarlık ve mesleki eğitime katılma zorunluluğunun getirilmesini önermiştir. Çalışma yoksulluğun önemli bir göstergesi olan eğitimin toplumsal eşitsizlikleri azaltıcı bir etkisi olduğunu göstermektedir.⁵¹

Çalışkan (2010), çalışmasında Türkiye’de gelir eşitsizliği ve yoksullukla ilgili durum analizi yaparak, Türkiye’nin OECD ülkeleri içindeki konumunu

⁴⁹ A.Yılmaz Gündüz, ”Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN: 1304-0278, 5(15), 2006

⁵⁰ Asuman Altay, “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(510), 2007

⁵¹ Yusuf Alpaydın, “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”, *İLEM Yıllık*, Yıl:3, Sayı:3, 2008

değerlendirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin OECD ülkeleri arasında Meksika'dan sonra en kötü konumda olan ikinci ülke olduğu sonucuna varmıştır. Yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergelerinden olan gelir eşitsizliğini Türkiye için çözüm bekleyen en önemli sorunlar arasında olduğunu saptamıştır. Yoksulluğun göstergelerine atıfta bulunarak, hanehalkı büyüklüğünün artması ve eğitimin düşmesiyle yoksulluğun arttığını, tarım kesiminde çalışanların diğer sektördeki çalışanlara göre daha yoksul olduğunu, işteki durumlarına göre ücretsiz aile işçilerinin, işsizlerin ve yevmiyeli çalışanların daha yüksek yoksulluk oranlarına sahip olduğunu çalışmada açıklamıştır. Yine sosyo-ekonomik göstergeler çerçevesinde, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanmasının, sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasının ve kalitesinin artırılmasının, sendikal hak ve özgürlüklere ait kısıtlamaların kaldırılmasının, uzun vadede gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu azaltacağı önerisinde bulunmuştur.⁵²

Kızılgöl ve Demir (2010), çalışmalarında Türkiye'deki hanehalkların yoksulluğunu belirleyen unsurları, gelirlere ve tüketim harcamasına göre araştırmışlardır. Yoksulluğun belirleyicilerini logit yöntemi ile analiz yapmışlardır. Yoksulluğun incelenmesinde yaygın olarak kullanılan refah seviyesini gösterge olarak kullanmışlardır. Çalışmada, hanehalkı reisinin yaşının ilerlemesiyle ve eğitim düzeyinin artmasıyla yoksulluğun azaldığı, hanehalkı büyüklüğünün artmasıyla yoksulluk riskinin arttığı sonucuna varmışlardır. Kırsal alanda oturanların kentsel yerdeki insanlara göre daha yoksul olduğunu, tarım ve inşaat sektörüne kıyasla, ticaret ve hizmet sektöründe çalışanların yoksulluk tehlikesiyle daha az karşılaştığını vurgulamışlardır. Çalışma istatistiksel olarak yapılan yorumlarla, yoksulluk ile yoksulluğun göstergeleri arasında sıkı bir ilişki olduğunu göstermiştir.⁵³

Arpacıoğlu ve Yıldırım (2011), çalışmalarında dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun analizini yapmışlardır. Yoksullukla mücadele kapsamında dolaylı mücadele yaklaşımı ile yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergelerinin olumlu etkileneceğini belirtmişlerdir. Büyümeyle birlikte yoksulların gelirlerinin artmasının yanında, insani yoksulluk göstergeleri olan eğitim, sağlık ve altyapı olanaklarının da gelişim göstereceğini vurgulamışlardır. Ayrıca doğrudan mücadele yaklaşımı ile de

⁵² Şadan Çalışkan, "Türkiye'de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk", *Sosyal Siyaset Konferanslar Dergisi*, Sayı:59, 2010/2

⁵³ Özlem Ayvaz Kızılgöl, Çiğdem, Demir, "Türkiye'de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler", *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, , ISSN: 1309-2448, 1(1), 2010.

yoksullukla baş edilmesi gerekliliğini belirtmişlerdir. Çalışma yoksulluğun göstergeleri ile yoksullukla mücadele metotları arasında sıkı bir ilişki olduğunu ifade etmektedir.⁵⁴

Aydın ve Güloğlu (2011), çalışmalarında Türkiye’de nispi yoksulluğun nedenlerini ve boyutlarını incelemişlerdir. Yoksulluğun analizinde çeşitli istatistik teknikleri kullanılarak, yoksulluk ile sosyo-ekonomik faktörler arasında anlamlı istatistiki ilişkilerin olup olmadığını test etmişlerdir. Çalışmalarında, yoksulluk ile eğitim arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu, yoksulların istihdam edilenler arasında, özel sektörde, yevmiyeli ve geçici işte çalışanlar olduğunu, iş sektöründe tarımda çalışanların, yaş bakımından ise 60 yaş ve üstü olanlar ile kadınlar arasında yaygın olduğunu sonucuna varmışlardır. Çalışma, istatistiki yöntemler açısından, yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergeleri ile yoksulluk arasında sıkı bir ilişki olduğunu ispatlamaktadır.⁵⁵

2.2. SONUÇ

Literatür taramasındaki çalışmalar, yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergelerinin yoksulluğu açıklamada önemli bir araç olduğunu vurgulamış, sağlık, eğitim ve kültür gibi refah ölçütü düzeylerinin iyileştirilmesiyle yoksulluğun azalacağını ifade etmiştir. Çalışmalarda yoksul kitlenin, eğitimsiz, kadınlar, tarım kesiminde yaşayanlar ve kayıtsız işgücüne sahip fertler arasında yaygın olduğu, kırsal yerdeki yoksulluğun, kentsel yerde yaşayanlara göre fazla olmasının yanında daha da derinleştiği sonucu çıkmıştır. Türkiye’deki yoksulluğun boyutu ve profili incelenerek, çeşitli yoksulluk yöntemleri ışığında, bölgesel olarak analizler yapılmış, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin en yoksul, Marmara ve Ege bölgelerinin ise en az yoksul bölgeler olduğu belirtilmiştir.

Yapılan bu çalışma ile ise Türkiye’deki yoksulluğun boyutu detaylı olarak incelenmiş, hem Türkiye genelinde hem de bölgesel olarak, yoksulluğun sosyo-ekonomik göstergeler ile sıkı bir ilişkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

⁵⁴ Özge Arpacıoğlu, Metin Yıldırım, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,4(2), 2011

⁵⁵ Kemal Aydın, Tuncay Güloğlu, “Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-ekonomik Analizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı:60, 2011/1

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOKSULLUĞUN AZALTILMASINDA BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

6-8 Eylül 2000 tarihlerinde 147 devlet ve 189 ulusun temsilcileri, NewYork’da bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı sonucunda Milenyum Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirvede tüm ülkeler ortak sorunların çözümü için bir Milenyum Deklarasyonunu kabul etmişlerdir. Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin belirlendiği bu deklarasyon, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi gereken amaçları kapsamaktadır. Binyıl Kalkınma Hedefleri, insani kalkınmaya yönelik olarak yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, tüm bireyler için temel eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadının durumunun güçlendirilmesi, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, HIV/AIDS, sıtma ve diğer salgın hastalıklarla mücadele, çevresel sürdürülebilirlik ve kalkınma için küresel ortaklık konularını içermektedir. Yoksulluk bu hedeflere ulaşmanın önünde büyük bir engeldir. Ayrıca yoksulluk yukarıda sayılan konulara ilişkin sorunların ve eşitsizliklerin sebebi olduğu gibi aynı zamanda sonucudur.⁵⁶

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin belirleyicileri olan birtakım göstergeler kullanılmıştır. Bu sosyo-ekonomik göstergeler Türkiye’nin yoksulluğun anlaşılmasında önemli bir araç olduğundan bu çalışmada yer almıştır. Zirvede, katılımcı ülkeler bu hedeflerin gerçekleştirilmesiyle yoksul insanların içinde bulundukları durumun değişeceğini ifade ettiğinden, çalışmanın Türkiye’deki yoksulluğun araştırılmasında bu hedefler detaylı olarak irdelenmiştir.

⁵⁶ DPT, “Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)”, *Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu*, 2007, s. 48.

3.1. BİRİNCİ AMAÇ: MUTLAK YOKSULLUK VE AÇLIĞI ORTADAN KALDIRMAK

3.1.1. Birinci Hedef: 1990 İle 2015 Yılları Arasında Günlük Geliri Bir Doların Altında Olan Nüfusu Yarıya İndirmek

3.1.1.1. Günlük Geliri Bir Doların Altında Olan Nüfusun Oranı

Türkiye’de gelir dağılımındaki dengesizlikleri gidermeye yönelik kalkınma planları yapılmıştır. Bu kalkınma planları ile günlük geliri bir doların altında olan nüfusun yoksulluktan kurtarılması amaçlanmıştır.

Tablo 3.1. Türkiye’deki Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk Oranı (%)				Nihai Hedef
	1994	2002	2005	2009	
Kişi başı günlük 1\$’ın altı	1,1	0,20	0,01	-	0,1
Yoksulluk(gıda + gıda dışı)	28,3	26,96	20,50	18,08	13,48

Kaynak: TÜİK, 2010

Tablo 3.1’de Türkiye’de çeşitli yöntemlere göre yoksulluk oranları hesaplanmıştır. Bu yöntemlere göre Türkiye yoksulluk konusunda bir gelişme göstermektedir. 1994 yılında kişi başı günlük 1\$’ın altında olan nüfus % 1,1’dir. Bu oran 2002 yılında % 0,20 iken 2005’de % 0,01’e düşmüştür. 2009 yılında ise hiç 1 doların altında yaşayan nüfus bulunmamaktadır. Kişi başı günlük 1\$’ın altı için ulaşılması gereken hedefin gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Yine yoksulluk (gıda + gıda dışı) oranı Türkiye’de 1994 – 2009 yılları arasında azalmıştır. 1994’de nüfusun % 28,3’ü yoksul iken bu oran azalarak 2009’da % 18,08 olmuştur. Sonuç olarak Türkiye’nin nihai hedefe (% 13,48) gittikçe yaklaştığı görülmektedir.

3.1.1.2. Yoksulluk Açığı Oranı

Yoksulluk açığı oranlarına baktığımızda yoksulların büyük bir bölümünün gıda yoksulluk sınırına yakın olduklarını ve dolayısıyla küçük bir gelir transferiyle yoksulluktan kurtulabileceklerini de göstermektedir.⁵⁷

Tablo 3.2. Yoksulluk Açığı Oranı (%)

1994	2002	2005	2008	Nihai Hedef (2015)
1,54	0,26	0,14	0,21	0,13

Kaynak: TÜİK, 2008

Yoksulluk açığı göstergesi, hanehalklarının yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğu konusunda bilgi verir.⁵⁸

Yoksulluk açığı oranı için belirlenen hedef % 0,13'dür. Türkiye'de yoksulluk açığı oranı 2002'de % 1,54 iken bu oran 2005'e kadar düşerek % 0,14 olmuştur. Nihai hedefe bu yıllarda yaklaşmıştır fakat 2008'de bu oran tekrar artarak % 0,21 olmuştur.

3.1.1.3. En Yoksul %20'lik Nüfusun Toplam Tüketimden Aldığı Pay

Tablo 3.3. Tüketimin En Yoksul %20'lik Nüfusa Dağılımı (%)

1994	2002	2005	2008	Nihai Hedef (2015)
8,5	9,3	9,2	9,1	11

Kaynak: TÜİK, 2008

Tablo 3.3'de en yoksul % 20'lik grubun tüketimden aldığı payın 1994 yılında % 8,5 görülmektedir. 2002 yılında artış gösterse de 2009 yılına kadar düşerek % 9,1 olmuştur. Ulaşılması gereken hedef ise % 11'dir.

⁵⁷ DPT, *Bin Yıl Kalkınma Raporu*, 2010, s.15

⁵⁸ TÜİK, s. 39.

3.1.2. İkinci Hedef: 1990 İle 2015 Yılları Arasında Açlıkla Karşı Karşıya Olan Nüfusun Oranını Yarıya İndirmek

3.1.2.1. Gıda Yoksulluğu Oranı

Gıda yoksulluğu oranı, gıda yoksulluk sınırının altında kalan hanehalklarının oluşturduğu nüfusun, toplam nüfus içindeki payı olarak hesaplanmaktadır.⁵⁹

Tablo 3.4. Türkiye’de Gıda Yoksulluğu

Yöntem	Fert Yoksulluk Oranı (%)				Ulaşılması gereken hedef (2015)
	1994	2002	2005	2009	
Gıda yoksulluğu (açlık) (%)	2,9	1,35	0,87	0,48	0,67

Kaynak: TÜİK, 2010

Tablo 3.4’de açlıkla karşı karşıya olan nüfus 1994 yılında % 2,9 iken 2002’de % 1,35 olmuştur. 2009 yılına gelindiğinde ise bu oran daha da azalarak % 0,48’lere kadar düşmüştür. Açlıkla karşı karşıya kalan nüfus 2002 – 2009 yılları arasında azalmıştır ve ulaşılması gereken nihai hedef yakalanmıştır.

3.1.3. Birinci Amaca Yönelik Çalışmalar

Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele için politikalar belirlenerek yoksul kesimlerin refah düzeylerinin artırılması amaçlanmıştır. 2002 yılının sonlarında başlatılan Acil eylem planı ile 2003 yılı sonuna kadar bölgelerin kendi yerleşim yerlerindeki yoksul insanları ve aileleri belirlemesi öngörülmüştür. 2005 – 2007 yılları arasındaki Orta Vadeli Program ile toplumsal hayatın dışında kalan avantajsız kesimlerin hayat şartlarının iyileştirilmesi amaçlanmıştır.⁶⁰

⁵⁹ TÜİK, s. 36.

⁶⁰ DPT, *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, 2005, s.16.

3.1.4. Birinci Amaca Yönelik Gelişmeler

- Rakamlardan Türkiye'nin açlık sorunuyla karşı karşıya olan bir ülke olmadığı anlaşılmaktadır.
- Yoksulların tüketimden aldığı pay giderek artmaktadır.
- Yoksulların yoksulluk sınırına yakın olmaları etkin politikalarla bu sınırın aşılabileceğini göstermektedir.

3.1.5. Birinci Amaca Yönelik Sorunlar

- Yoksulların gelirleri arasında bölgesel düzeyde ciddi farklar bulunmaktadır.
- Yoksullar içinde çocukların fazla oluşu bu kesime yönelik çalışmaların artmasını mecburi kılmaktadır
- Yoksulların harcama düzeyleri düşük olduğundan gelişimlerine ait harcamaların payı düşmektedir.
- Yoksul insanlar bir takım anayasal ve yasal haklarını bilmemelerinden kaynaklanan yardım prosedürlerini takip edememektedirler.
- Yoksullar daha çok gıdaya yönelik harcamalarda bulunmaktadır.

3.2. İKİNCİ AMAÇ: HERKESİN TEMEL EĞİTİM ALMASINI SAĞLAMAK

3.2.1. Üçüncü Hedef: 2015 Yılına Kadar Dünyanın Her Yerindeki Kız ve Erkek Çocukların, İlköğretimi Eksiksiz Olarak Tamamlamasını Sağlamak

3.2.1.1 İlköğretimde Net Okullaşma Oranı

Türkiye 8 yıllık zorunlu eğitime geçmesiyle ve Haydi Kızlar Okula Kampanyası ile erkelerin ve kızların okullaşma oranlarını artırmıştır.⁶¹

Türkiye bölgeler itibariyle okullaşma oranında farklılıklar göstermektedir. Özellikle doğu bölgeleri batı bölgelerine kıyasla net okullaşma oranında geride bulunmaktadır.

⁶¹ DPT, 2010, s. 24.

Tablo 3.5. İlköğretimde Net Okullaşma Oranı (%)

	1990	1995	2000	2005	2010	Nihai Hedef (2015)
Erkek	80,63	79,79	93,62	92,3	98,59	100
Kadın	68,60	70,83	87,78	87,2	98,22	100
Toplam	74,75	75,50	90,80	89,8	98,41	100

Kaynak: TÜİK, 2010

Tablo 3.5’de ilköğretimde net okullaşma oranları görülmektedir. 1990 yılında okullaşma oranlarında kadın ile erkek arasında büyük fark bulunmaktadır. 1990 yılında erkeklerde ilköğretimde net okullaşma oranı % 80,63 iken kadınlarda % 68,60’dır. Aradaki fark 2010 yılına gelinceye kadar sürekli azalmıştır. 2010 yılında bu oran erkeklerde % 98,50’e yükselirken kadınlarda % 92,22’ye kadar yükselmiştir. 2015 yılında gerçekleşmesi beklenen nihai hedefe (% 100) yaklaşıldığı görülmektedir.

3.2.1.2. 15 -24 Yaş Grubunda Okur – Yazarlık Oranı

Yıllar içerisinde ilköğretim okullaşma oranlarındaki artış, okuma-yazma bilmeyen nüfusun azalmasını sağlamıştır.

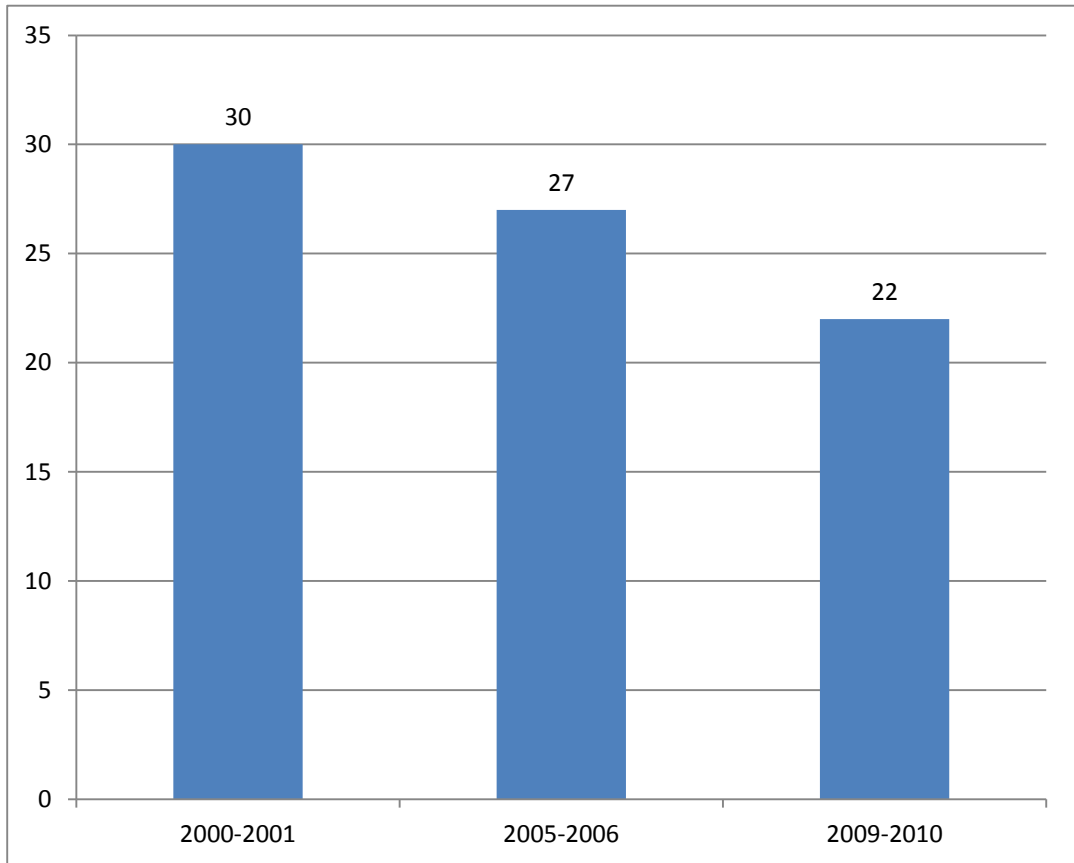
Tablo 3.6. 15 – 24 Yaş Grubunda Okur –Yazarlık Oranı (%)

	1995	2000	2005	2008	Nihai Hedef (2015)
Erkek	98,5	98,3	98,3	98,7	100
Kadın	93,8	93,6	93,9	96	100
Toplam	96,1	95,7	96	97,4	100

Kaynak: TÜİK, 2008

Türkiye’de 15 - 24 yaş grubunda okur - yazarlık oranında erkekler ile kadınlar arasında bir fark olmasına rağmen kadınların okur - yazarlık oranında 2008 yılına gelinceye kadar artış gözlenmiştir. 15 - 24 yaş grubundaki erkeklerin okur- yazarlık oranı 1995 yılında % 98,5 iken 2008 yılında % 98,7 olmuştur. Kadınların ise 1995 yılında % 93,8 olan okur - yazarlık oranı 2008 yılına gelindiğinde % 96 olmuştur. Hem erkek hem kadın için nihai hedefe gittikçe yaklaştıklarını söyleyebiliriz.

3.2.1.3. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı



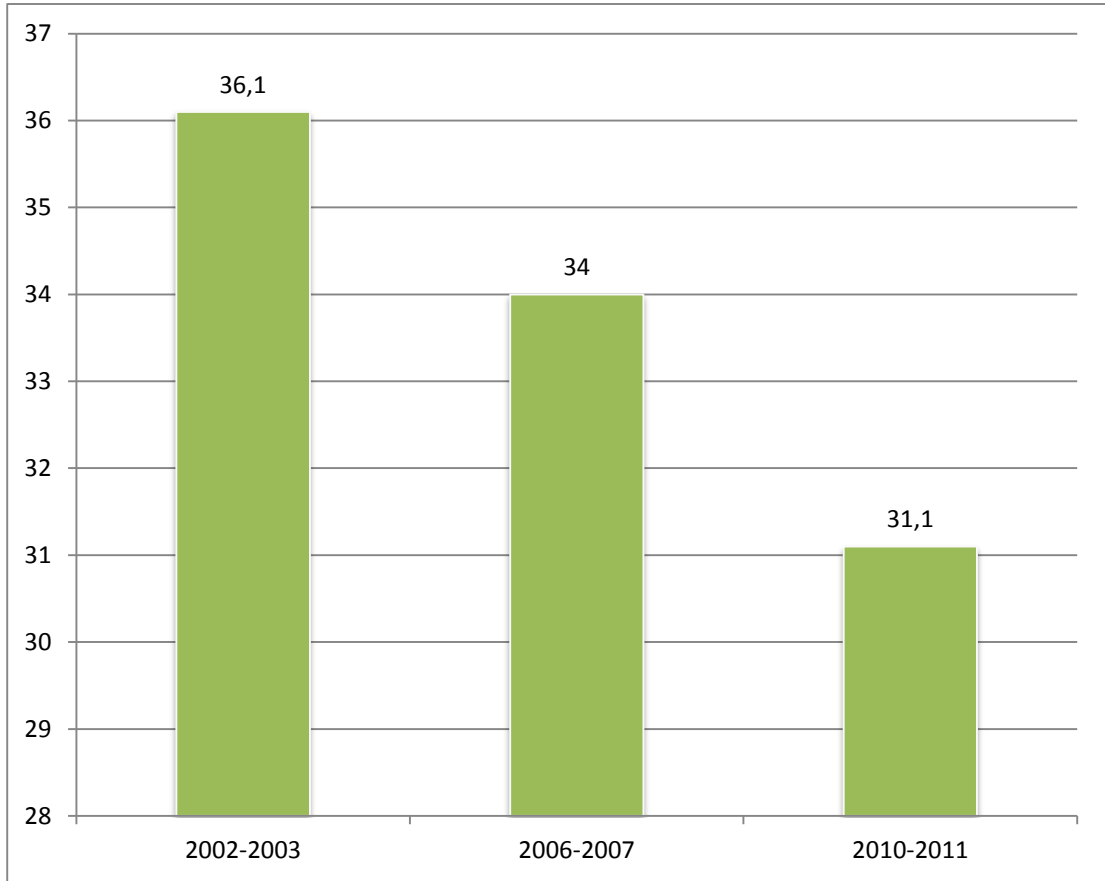
Grafik 3.1. Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Kaynak: TÜİK, 2010

Grafik 3.1.’de görüldüğü gibi 2000-2001 yıllarında öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 30’dur. Bu sayı 2005 - 2006 yılları arasında 27 olmuştur. 2009 – 2010 yıllarında ise iyice düşerek 22’ye kadar inmiştir. Öğretmen başına düşen öğrenci

sayısının 2010 yılına kadar azalış göstermesi olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

3.2.1.4. Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı



Grafik 3.2. İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı

Kaynak: DPT, 2011

Grafik 3.2’de ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayıları incelenmiştir. 2002 – 2003 yıllarında şube başına düşen öğrenci sayısı % 36,1 iken 2006-2007 yıllarında % 34’e kadar düşmüştür. 2010 – 2011 yıllarında ise % 31,1’e düşerek derslik başına düşen öğrenci sayısında olumlu bir durum ortaya çıkmıştır.

Herkes için kaliteli eğitim imkânlarının geliştirilmesi için ideal sınıf büyüklüğüne, yeterli eğitim materyali ve donanımına ve yeterli eğitici personel sayısına ulaşılması gerekmektedir. Türkiye’de bu anlamda yapılan çalışmaların bölgesel düzeyde

de artırılması gerekmektedir. Nüfusu çok olan kentsel yerlerde eğitim verilen sınıfların öğrenci kapasiteleri bazen yeterli olmamaktadır. Aynı şekilde kırsal alanlarda da eğitim verilen sınıfların azlığı bölge öğrencilerinin kaliteli bir eğitim almalarını engellemektedir.

3.2.1.5. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi

Tablo 3.7. Yetişkin Nüfusun Eğitim Düzeyi (25 – 64 Yaş Grubu %)

	1991	2000	2005	2008
Ortaöğretim Altı	82	77	73	70
Ortaöğretim	11	15	18	18
Yükseköğretim	6	8	10	12

Kaynak: DPT, 2008

Tablo 3.7.'de 25 – 64 yaş grubunun eğitim düzeyleri incelenmiştir. 1991 yılında ortaöğretim altını bitirmiş nüfusun oranı % 82'dir. Bu oran 2008 yılına gelindiğinde % 70 olmuştur. Ortaöğretim altını bitiren nüfus azalırken ortaöğretim düzeyini bitiren nüfus ise artmıştır. 1991 yılında % 11 olan bu oran 2008 yılında % 18'e kadar çıkmıştır. Yükseköğretileri bitirmiş nüfus oranına baktığımızda 1991 – 2008 yılları arasında bir artış yaşanmıştır. 1991 yılından 2008'e gelindiğinde yükseköğretileri bitirmiş nüfus oranı 2 kat artmıştır.

3.2.2. İkinci Amaca Yönelik Çalışmalar

Taşımalı sistem, daha kaliteli bir eğitim sağlamak ve öğrencilere eşit imkanlar vermek suretiyle dağınık yerlerde yaşayan ya da yerleşim yerlerinde hiç okul olmayan bölgelerdeki insanlar için başlatılmıştır. Bir başka çalışma ise UNICEF ve MEB ortaklığında Çocuk Dostu Öğrenme Ortamları programının bir parçası olarak 2003 yılında 10 ilde temel eğitim yaşındaki kesimi kapsayan çalışmalar başlatılmıştır. 2003 yılında Temel Eğitim Projesi için Avrupa Birliği'nden alınan 100 milyon Avroluk

destekte diğerk bir faaliyettir. Haydi Kızlar Okula kampanyası ise MEB'in başlattığı bir çalışmadır. Ayrıca Eğitime % 100 Destek kampanyası ile toplanan bağış ve yatırımlar da yapılan başka bir çalışmadır.⁶²

3.2.3. İkinci Amaca Yönelik Gelişmeler

- İlköğretimde net okullaşma oranları artmaktadır.
- Erkeklerin ve kızların okullaşma oranındaki farkları azalmaktadır.
- Sınıflarda yeterli sayıdaki öğrenci ile daha verimli bir eğitim sağlanmaktadır.
- Yetişkin nüfusun eğitim düzeyi giderek artmaktadır.
- Eğitimin heveslendirilmesiyle okula giden öğrenci sayısı olumlu yönde etkilenmiştir.

3.2.4. İkinci Amaca Yönelik Sorunlar

- Daha iyi bir eğitim için altyapı ve insan kaynağına ihtiyaç vardır.
- Kızlar özellikle doğu bölgesindeki yaşayanlar eğitimde hala ilerleme kaydedilmeyi bekleyen kesimdir.
- İlköğretimdeki olumlu gelişmeye rağmen okul öncesi eğitimin kalitesi için de çalışmalar yürütülmelidir.
- İki cinsiyet arasındaki mevcut farklılıklar, kadınlara daha fazla dikkat gösterilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.
- Okul çağı geçmiş kişilere yönelik okuma-yazma kursları daha da artırılmalıdır.

3.3. ÜÇÜNCÜ AMAÇ: KADINLARIN DURUMUNU GÜÇLENDİRMEK VE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİNİ SAĞLAMAK

3.3.1. Dördüncü Hedef: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğini İlk ve Orta Öğretimde Tercihen 2005 Yılına Kadar ve Eğitimin Her Düzeyinde 2015 Yılına Kadar Ortadan Kaldırmak

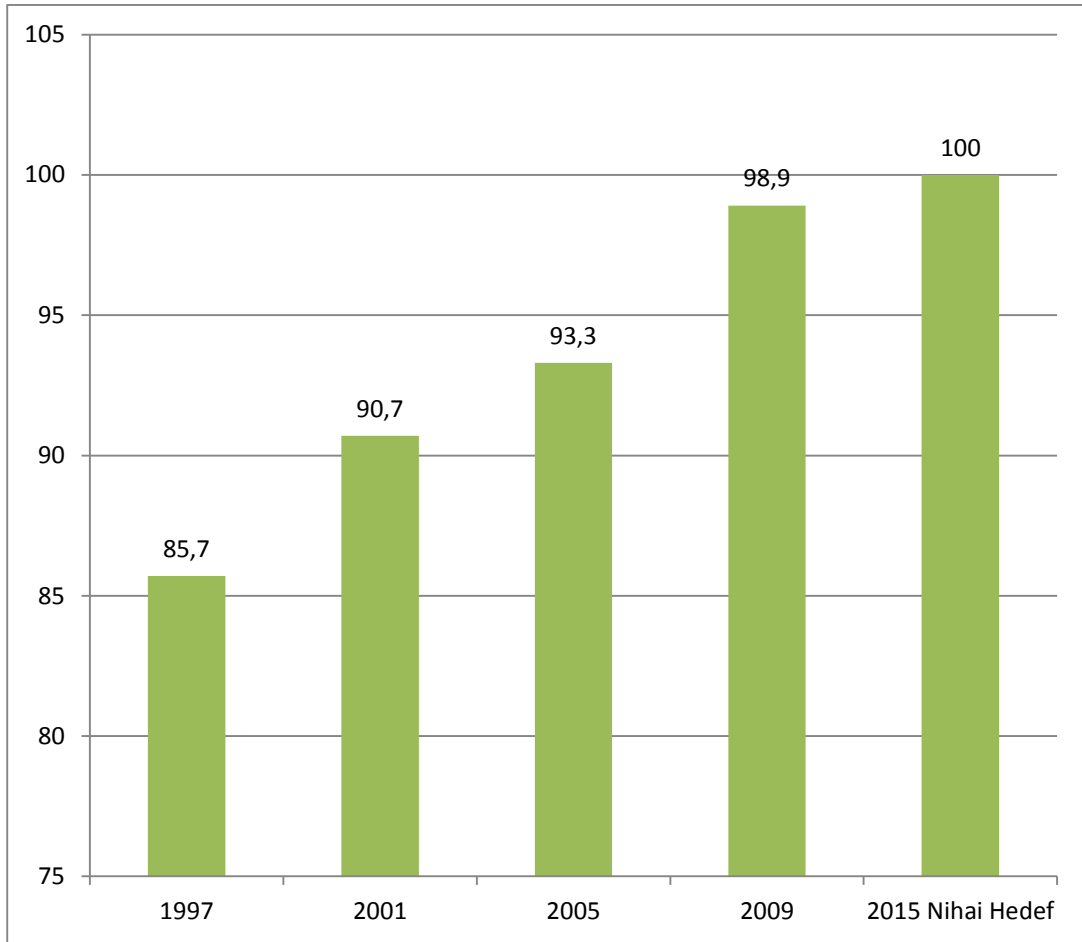
Toplumsal cinsiyet eşitliği, insani gelişmeyi savunan ve sağlamaya çalışan tüm demokratik toplumlar için önem taşımaktadır. Türkiye'de kadınlar toplumsal, ekonomik

⁶² DPT, 2005, s. 22.

ve siyasal alanlarda eşit temsil edilme ve katılım gösterme konusunda zorluklarla karşı karşıyadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği demokrasinin temel bir ilkesi, sürdürülebilir kalkınmanın da koşullarından biri olmakla birlikte toplumu güçlendirmenin temelinde de kadınların güçlendirilmesi önemli bir etkidir. Bu bağlamda kadınların toplumsal statülerine dayalı varolan sorunların aşılması ve buna yönelik tüm tedbirlerin alınması gerekmektedir.

3.3.1.1. İlköğretimde Cinsiyet Oranı

İlk ve orta öğretimde cinsiyet oranı göstergesinden, Türkiye’de gerek ilköğretim gerekse ortaöğretimde erkeklere göre daha az sayıda kızın eğitim sistemi içinde olduğu anlaşılmaktadır.

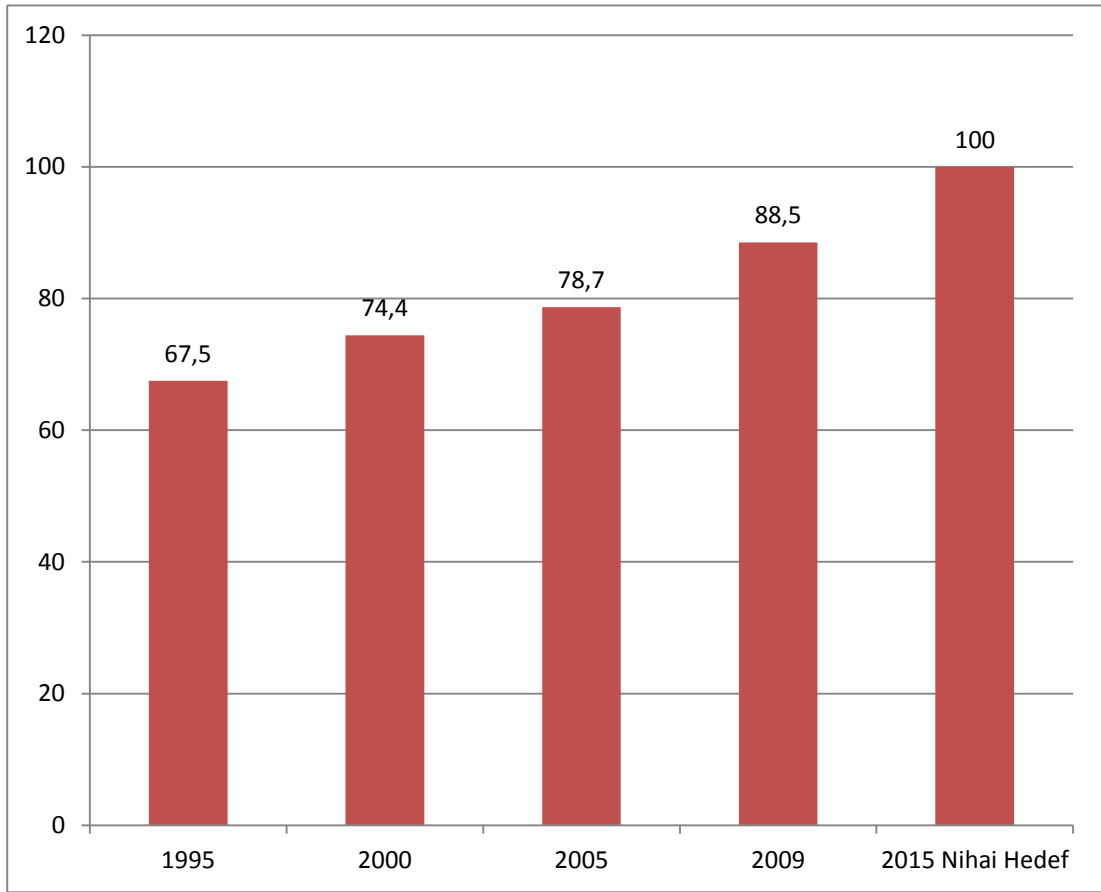


Grafik 3.3. İlköğretimde Cinsiyet Oranı (%

Kaynak: MEB, 2010

İlköğretimde cinsiyet oranına baktığımızda 1997- 2009 yılları arasında sürekli artmıştır. Kızların erkeklere oranını gösteren bu grafikte nihai hedef % 100 olarak belirlenmiştir. 1997 yılında bu oran % 85,7 iken 2009 yılına gelindiğinde % 98,9 olmuştur. Grafik 3.3 bize nihai hedefe yaklaşıldığını göstermektedir.

3.3.1.2. Ortaöğretimde Cinsiyet Oranı



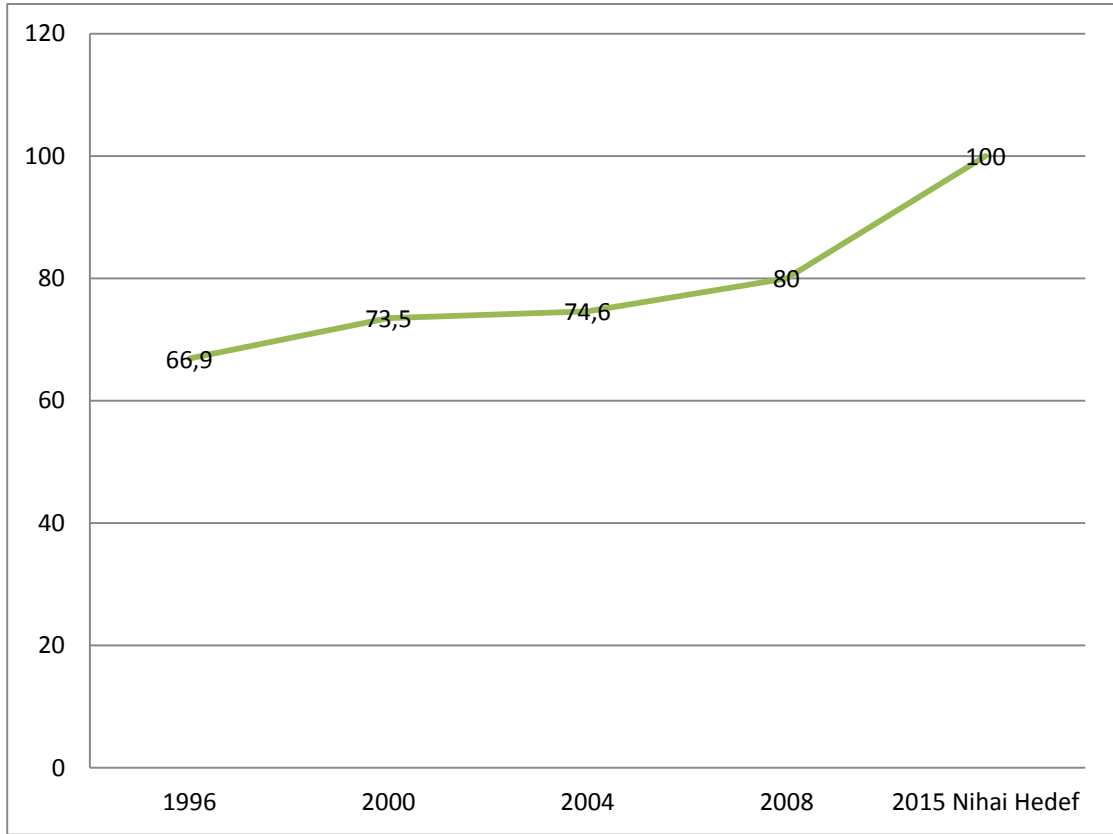
Grafik 3.4. Ortaöğretimde Cinsiyet Oranı (%)

Kaynak: MEB, 2010

Grafik 3.4’de ortaöğretimde cinsiyet oranına bakıldığında 1995 – 2009 yılları arasında ciddi bir artış olduğu görülmektedir. En çok artış 2005 ile 2009 yılları arasında olmuştur. Ortaöğretimde kızların erkeklere oranını gösteren bu grafikte nihai hedef % 100 olarak görülmektedir. 1995 yılında % 67,5 olan cinsiyet oranı 2009 yılında

% 88,5 olmuştur. Nihai hedefe ulaşmak için ortaöğretim seviyesindeki kızların eğitimde daha fazla yer alması sağlanmalıdır.

3.3.1.3. Yükseköğretimde Cinsiyet Oranı



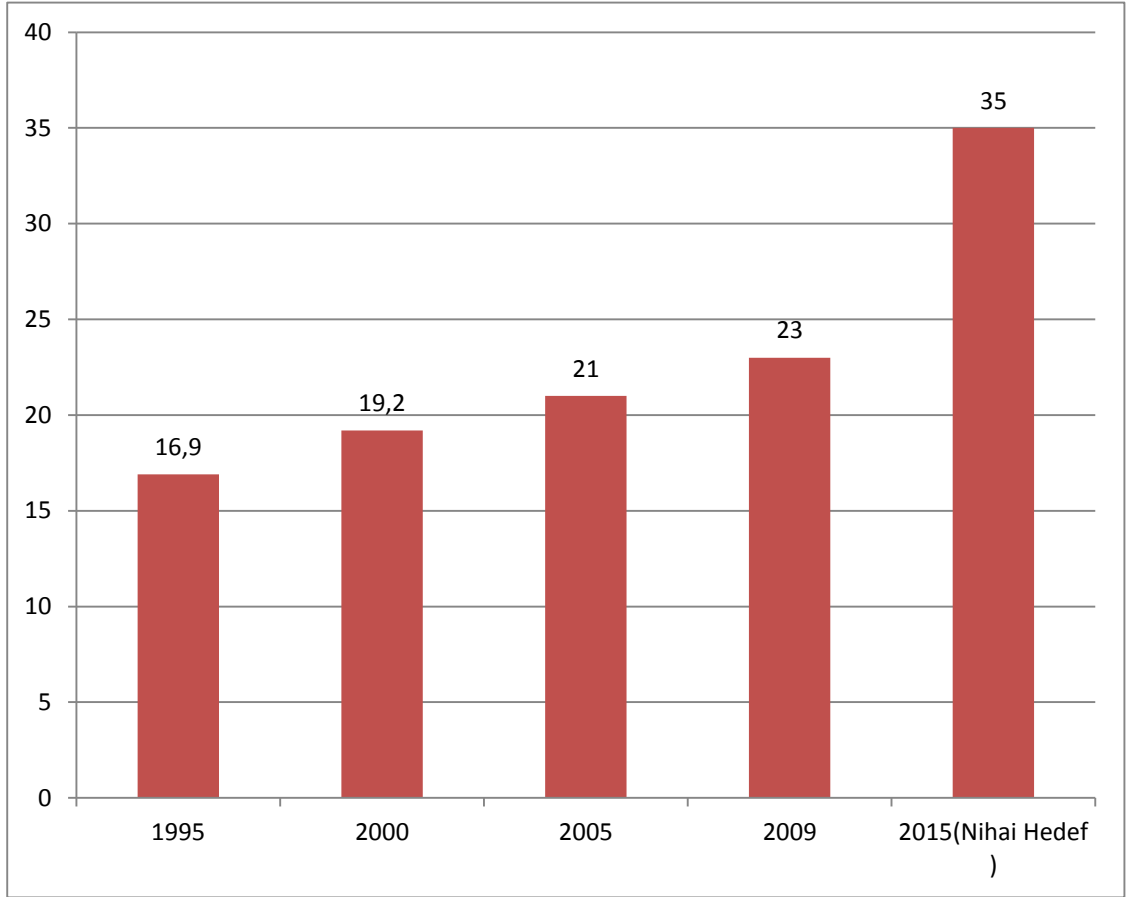
Grafik 3.5. Yükseköğretimde Cinsiyet Oranı (%)

Kaynak: MEB, 2010

Yükseköğretimde cinsiyet oranı bakımından kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranı yıllar itibariyle artış göstermiştir. 1996 yılında % 66,9 olan yükseköğretimde cinsiyet oranı 2000 yılında % 73,5 olmuştur. 2000-2004 yılları arasında yükseköğretimde cinsiyet oranında anlamlı bir değişiklik yaşanmamıştır. 2008 yılı itibariyle ise % 80'e kadar çıkmıştır. Nihai hedefe (%100) baktığımızda yükseköğretimde eğitim gören kız sayısının artırılması gerekmektedir.

3.3.1.4. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Olarak Çalışan Kadınların Oranı

Grafiklere bakıldığında ücretli olarak tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların tarım dışı istihdama oranı yıllar itibariyle bir artış göstermesine rağmen bu oran yine de düşüktür.



Grafik 3.6. Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Olarak Çalışan Kadınların Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, 2010

Türkiye’de tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların ne kadar olduğunu anlatan yukarıdaki grafikte 1995 yılında kadınların % 16,9’u tarım dışı sektörlerde ücretli olarak çalışmaktadır. Bu oran her geçen yıl artış gösterse de nihai hedefe ulaşmak için kadınların tarım dışı sektörlerde çalışmalarını sağlayacak çalışmalar yapılması gerekmektedir. 2009 yılında % 23 olan bu oranın nihai hedefe (% 35) ulaşabilmesi için daha çok çaba gösterilmelidir.

3.3.1.5. Parlamentoda Kadın Milletvekillerinin Oranı

Türkiye’de kadınlar siyasal karar alma ortamında yetersiz temsil edilmektedir. Dünyada parlamentolarda kadınların temsiliyet oranları dikkate alındığında, Türkiye 175 ülke arasında 107’inci sırada yer almaktadır.⁶³

Tablo 3.8. Parlamentoda Kadın Milletvekillerinin Oranı

	1995	1999	2007	2011	2015 (Nihai Hedef)
Kadın Milletvekillerinin Oranı (%)	2,4	4,2	9,1	14,38	17
Parlamentoda Kadınların Sahip Oldukları Koltuk Sayısı	13	23	50	79	94

Kaynak: TBMM, 2011

Tablo 3.8’de parlamentoda kadın milletvekillerinin oranı incelenmiştir. TBMM’ndeki kadın oranı yıllar içerisinde artış gösterse de meclisteki kadın oranının az olduğu görülmektedir. 1995 yılında % 2,4 olan kadın oranı 2011 yılında % 14,38’e kadar yükselmiştir. Belirlenen nihai hedef ise % 17’dir. Parlamentoda kadınların sahip olduğu koltuk sayısı da 1995 – 2011 yılları arasında artış göstermiştir. 2011 yılında 79 koltuk sayısına ulaşsa da 550 üyeli bir parlamentoda az bir yer kapladığı görülmektedir. 2015 yılına kadar koltuk sayısının 94 olması amaçlanmaktadır.

3.3.2. Üçüncü Amaca Yönelik Çalışmalar

Aralık 2001’de yasalaştırılan yeni Türk Medeni Kanunu ile ayrımcı hükümler ortadan kaldırılmış ve toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirilmiştir. Türkiye’de zorunlu eğitim uygulanmaya başlatılmıştır.⁶⁴

⁶³ DPT, 2010, s. 32.

⁶⁴ DPT, 2005, s. 30.

3.3.3. Üçüncü Amaca Yönelik Gelişmeler

- İlköğretimde cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılması hedefine ulaşmaya az kalmıştır.
- Tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların sayısı artmıştır.
- Meclisteki kadın oranı artmıştır.

3.3.4. Üçüncü Amaca Yönelik Sorunlar

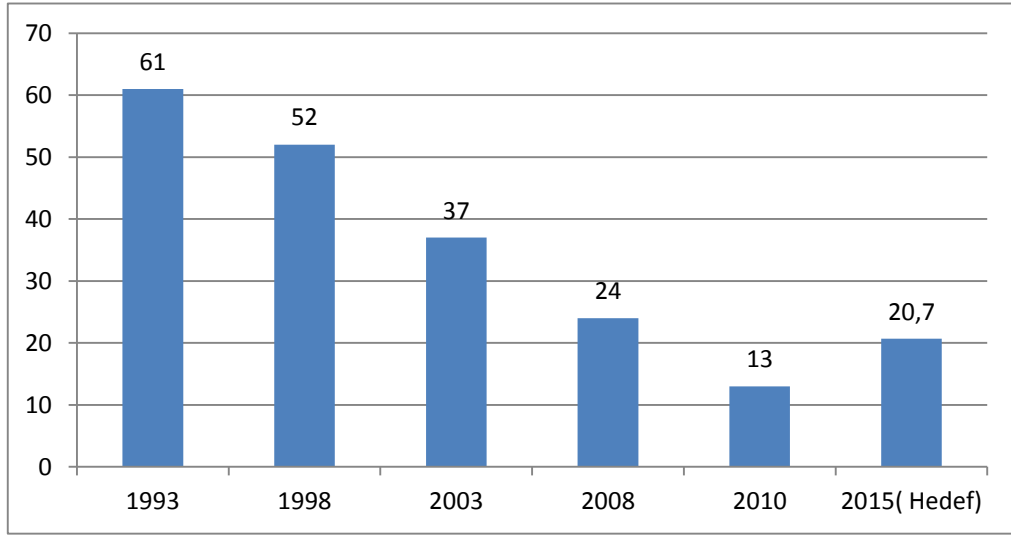
- Okula kayıtlı kız çocuklarının sayısı istenilen düzeyde değildir.
- Ailelerin okula olan ilgilerinin azlığı eğitim için büyük bir sorundur.
- Kentlerde maliyetin yüksek olması okula gönderilemeyen öğrenciler için en temel sorundur.
- Tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların sayısı artmasına rağmen yine de düşüktür.
- Siyasal ortamda çok daha fazla kadının temsil edilmesi gerekmektedir.

3.4. DÖRDÜNCÜ AMAÇ: ÇOCUK ÖLÜMLERİNİ AZALTMAK

3.4.1. Beşinci Hedef: 1990 ve 2015 Yılları Arasında Beş Yaş Altı Çocuk Ölümünün 2/3 Oranında Azaltılması

Çocuk ölümleri, sosyo-ekonomik bir gösterge olmakla birlikte en önemli kalkınma göstergelerinden birisidir. Bebeklikte ve yaşamın ilk beş yılındaki ölümlerin sıklığı, çocuk sağlığını etkileyen, toplumsal, ekonomik ve çevresel koşullar hakkında fikir vermektedir. Bu nedenle 2000 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Binyıl Zirvesi'nde, beş yaşından önceki çocuk ölümlerinin 1990 ile 2015 yılları arasında üçte iki oranında azaltılması Binyıl kalkınma hedefleri arasında yer almıştır.

3.4.1.1. Beş Yaş Altı Bebek Ölüm Hızı

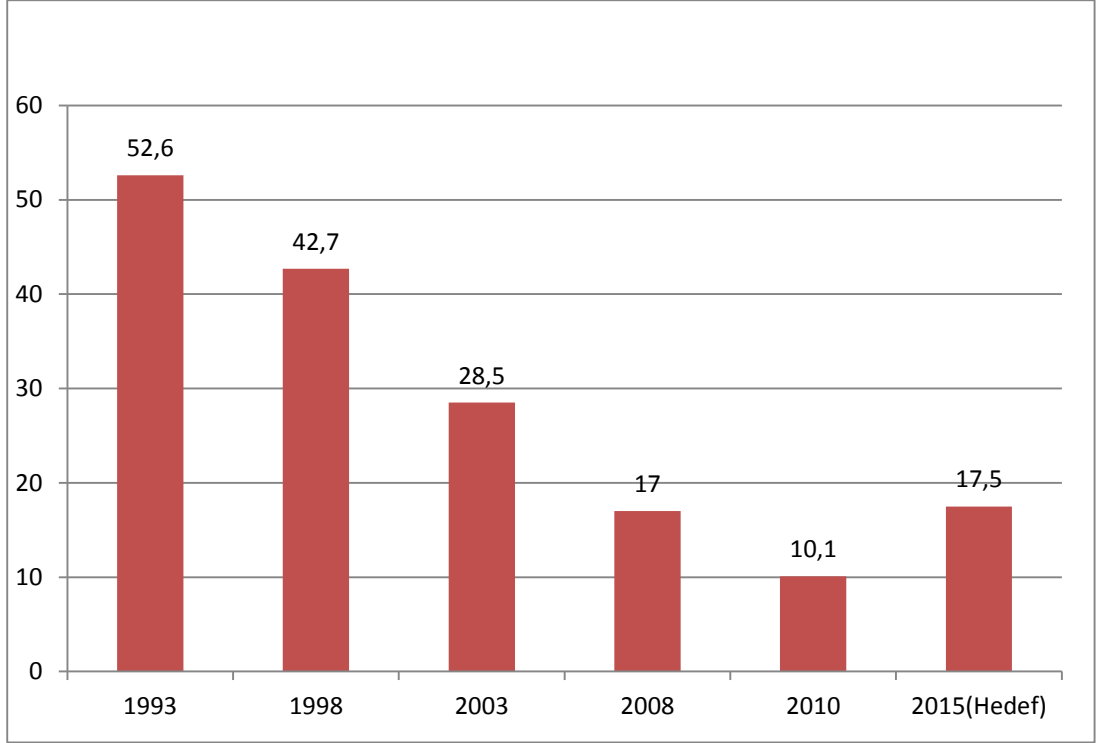


Grafik 3.7. Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (1.000 Canlı Doğum)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 16

Yukarıdaki grafikte 1993 – 2010 yılları arasında beş yaş altı bebek ölüm hızları incelenmiştir. 1993 yılında bin canlı doğumda 61 bebek hayatını kaybederken 2010 yılına gelindiğinde bu rakam 13'e kadar düşmüştür. Beş yaş altı bebek ölüm hızı için belirlenen hedefin gerçekleşmesi beklenirken daha da azalarak 2015 yılına gelmeden ciddi oranda bir düşüş yaşanmıştır. 2015 yılı için belirlenen hedef 20,7 iken 2010 yılında bu rakam Türkiye için bin canlı doğumda 13 kadardır.

3.4.1.2. Bebek Ölüm Hızı

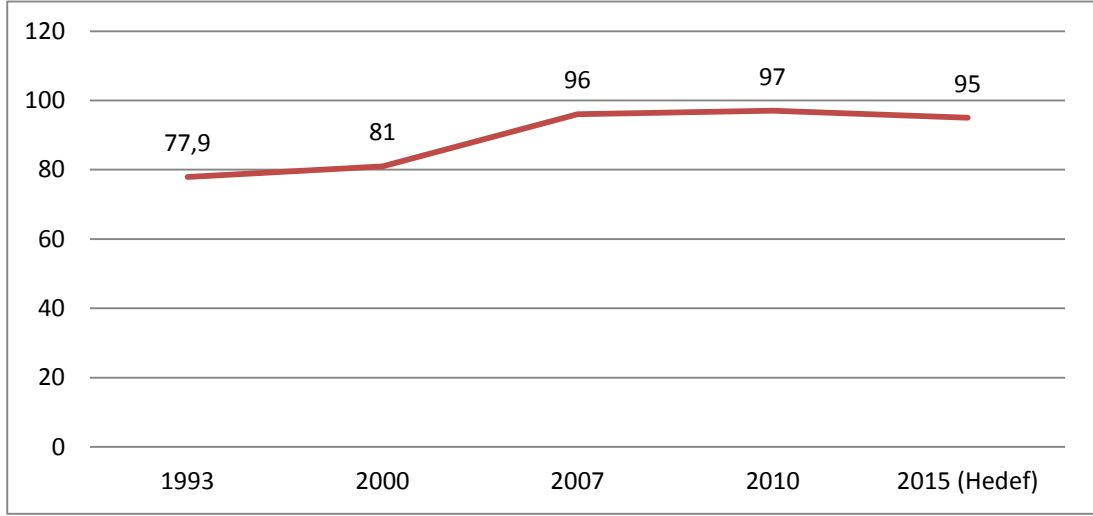


Grafik 3.8. Bebek Ölüm Hızı (1.000 Canlı Doğum)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 12

Grafik 3.8.’de bebek ölüm hızlarının yıllar içerisindeki değişimi incelenmiştir. Öncelikle bebek ölüm hızı için belirlenen hedefin gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz. 2015 yılında bin canlı doğumda ulaşılması gereken rakam 17,5’dir. 2010 yılına gelindiğinde 17 bebek ölüm hızı ile hedefe ulaşılmıştır. Hatta bu rakam 2010 yılında daha da düşerek 10,1 olmuştur. 1993 – 2010 yılları arasında bebek ölüm hızlarında sürekli olarak bir düşüş yaşanmıştır.

3.4.1.3. Kızamık Aşısı Olan Bir Yaş Altı Çocukların Oranı



Grafik 3.9. Kızamık Aşısı Olan Bir Yaş Altı Çocukların Oranı (%)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 41

Grafik 3.9’da kızamık aşısı olan bir yaş altı çocukların oranı incelenmiştir. 1993 yılında % 77,9 bir yaş altı çocuk kızamık aşısı olurken 2007 yılında % 96 çocuk kızamık aşısı olmuştur. 2007 yılında ulaşılması gereken hedef (% 95) gerçekleştirilmiştir. 2010 yılına geldiğimizde ise bu oran % 97’e kadar yükselmiştir.

3.4.2. Dördüncü Amaca Yönelik Çalışmalar

Sağlık- 21 Programı ve Aile Hekimliği sistemi ile anne ve çocuk sağlığı hizmetlerine özel önem verilmesi amaçlanmıştır. Sağlıkta Dönüşüm Programı ve Şartlı Nakit Transferi Programı hayata geçirilmiştir. Türkiye ve UNICEF arasında işbirliğine ilişkin Ülke Programı (2001 – 2005) ile çocuklar için daha iyi bakım uygulanması hedeflenmektedir. Ayrıca aşılama kampanyaları ile Türkiye’de kızamığın yok edilmesi amaçlanmaktadır.⁶⁵

3.4.3. Dördüncü Amaca Yönelik Gelişmeler

- Beş yaş altı çocuk ölüm hızı düşmüştür.
- Çocukların sağlıklı olmalarına dair aşılama oranları artmaktadır.

⁶⁵ DPT, 2010, s. 34.

- Beş yaş altı çocuk ölüm hızlarındaki düşüşte eğitilmiş personelin etkisi vardır. Bu da eğitilmiş personelin arttığını göstermektedir.

- Çocuk ölümlerinin başında gelen kızamık hastalığı ile mücadelede Türkiye'nin başarılı olduğu görülmektedir.

3.4.4. Dördüncü Amaca Yönelik Sorunlar

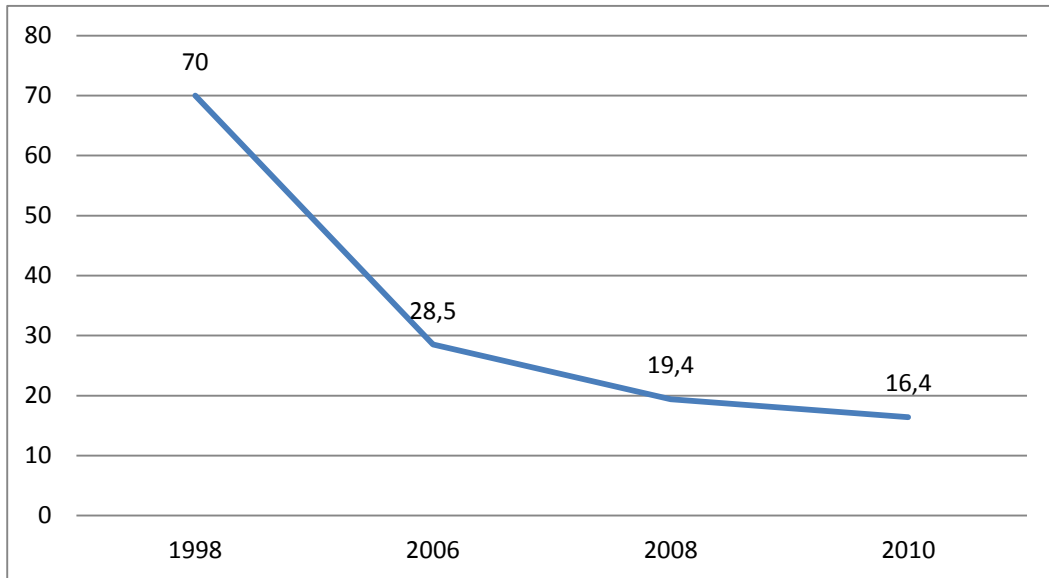
- Bölgeler arasında farkların bulunduğu bilinen bir gerçektir.
- Annenin sağlıklı bir doğum yapabilmesi için doğum öncesi bakım alıp almadığı tam olarak bilinmemektedir.

3.5. BEŞİNCİ AMAÇ: ANNE SAĞLIĞINI İYİLEŞTİRMEK

3.5.1. Altıncı Hedef: 1990 ile 2015 Yılları Arasında Gebelik, Doğum ve Lohusalık Sırasında Meydana Gelen Anne Ölümlerinin 3 / 4 Oranında Azaltılması

3.5.1.1. Anne Ölüm Oranı

Ergenlik çağındaki gençlere ulaşmak, anne sağlığını iyileştirmek ve diğer Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmak için bu hedefin başarıya ulaşması kritik öneme sahiptir.

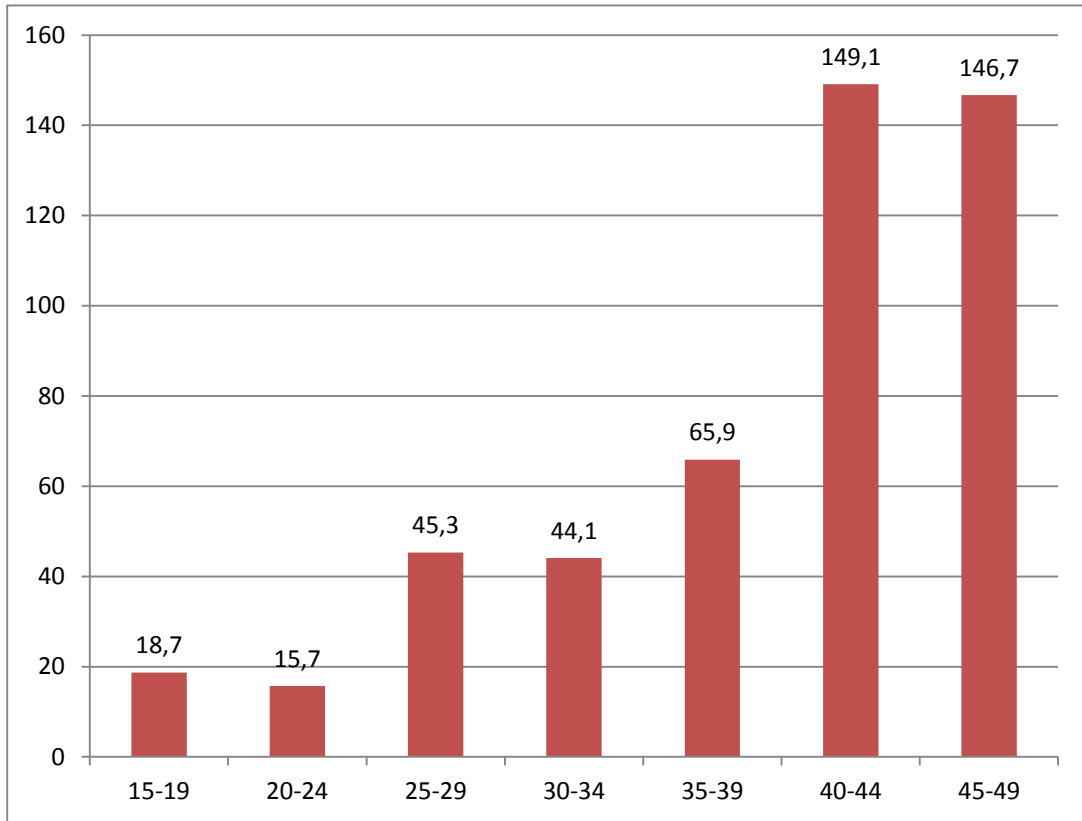


Grafik 3.10. Anne Ölüm Oranları (100.000 Canlı Doğumda)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 17

Grafik 3.10.'da anne ölüm oranlarının yıllara göre dağılımı verilmiştir. 1998 yılında 100.000 canlı doğumda 70 anne hayatını kaybederken 2010 yılında gelindiğinde bu rakam 16,4'e kadar düşmüştür. 1998- 2010 yılları arasında anne ölüm oranlarında sürekli bir düşüş yaşanmıştır.

3.5.1.2.Yaşa Göre Gebeliğe Bağlı Ölüm Oranı

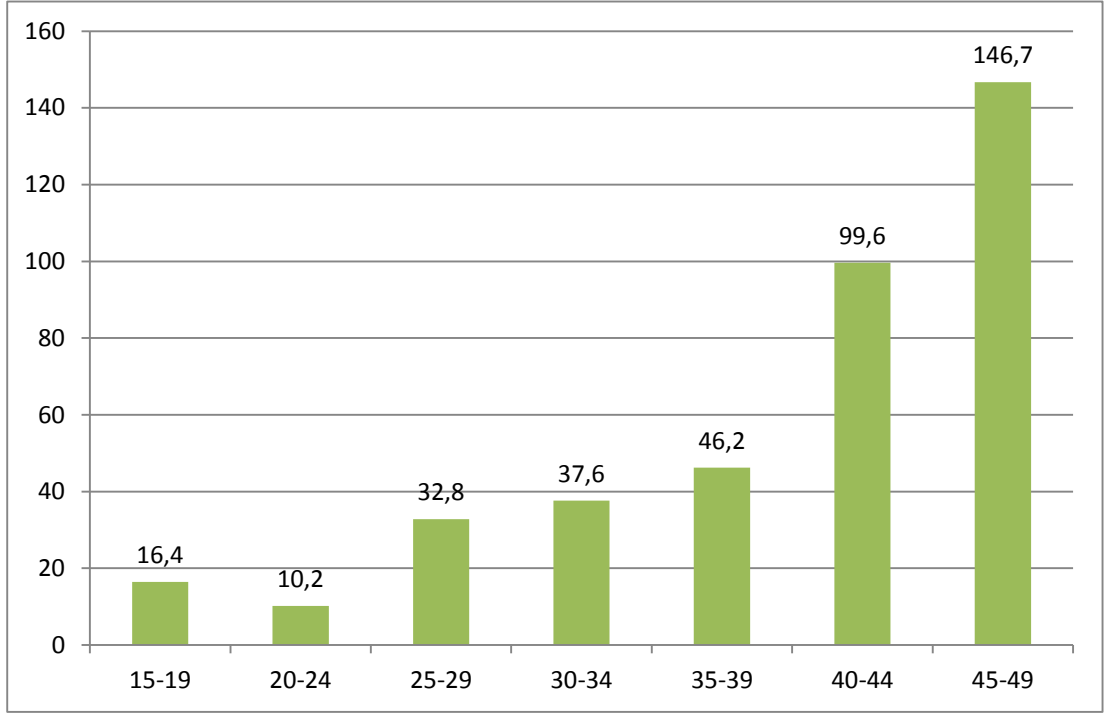


Grafik 3.11. Yaşa Göre Gebeliğe Bağlı Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)

Kaynak: HÜNEE, Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, Özet Rapor, 2005, s.7

Grafik 3.11 yaşa göre gebeliğe bağlı ölüm oranları verilmiştir. 100.000 canlı doğumda gebeliğe bağlı ölüm oranının en riskli olduğu yaş grupları 40 – 44 ile 45 – 49 yaş arasında olanlardır. Bu yaş grubunda olanlarda ölüm oranı 100'ün üzerindedir. 15 – 19 ve 20 -24 yaş grupları arasında gebeliğe bağlı ölüm oranları diğer yaş gruplarına göre düşüktür. 25 – 29 ve 30 -34 yaş grubunda gebeliğe bağlı ölüm oranları birbirine yakınken, 35 – 39 yaş grubunda olanların ölüm riski daha fazladır.

3.5.1.3. Yaşa Göre Anne Ölüm Oranı



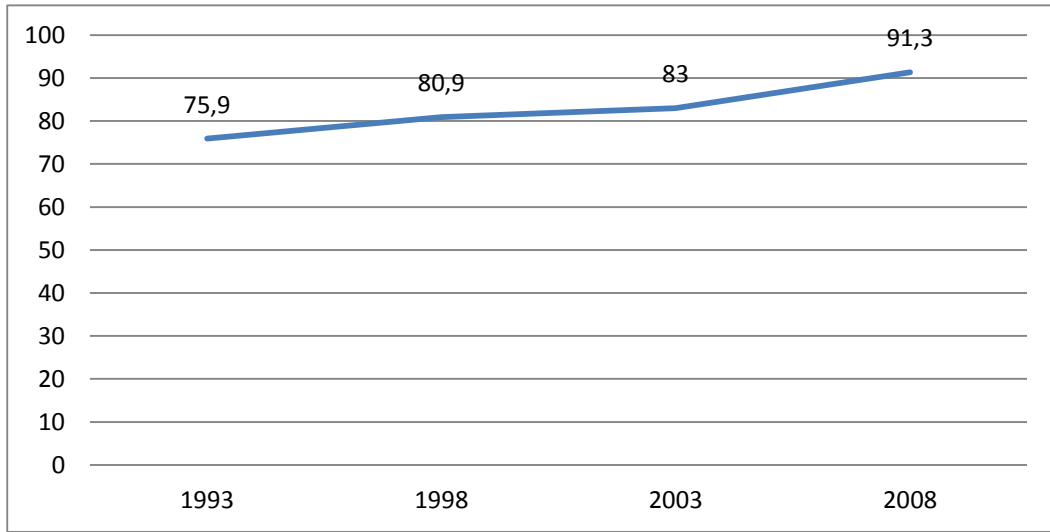
Grafik 3.12. Yaşa Göre Anne Ölüm Oranı (100.000 Canlı Doğumda)

Kaynak: HÜNEE, Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, Özet Rapor, 2005, s.7

Grafik 3.12.'de yaşıya göre anne ölümleri incelenmiştir. 100.000 canlı doğumda en riskli yaş grubu 100'ün üzerinde bulunan 45 – 49 anne yaş grubudur. Daha sonraki en riskli yaş grubu ise 99,6 ile 40 – 44 yaş grubudur. 100.000 canlı doğumda en az anne ölümlerinin yaşandığı yaş grubu ise 20 – 24 yaş anne grubudur. Yaşıya göre anne ölümleri incelendiğinde gençlerde bu oranın düşük olduğu görülmektedir. Yaş ilerledikçe ölüm riski daha da artmaktadır. Orta yaş ve ileri yaşlardaki anne adaylarının hayati tehlikeleri yüksek olduğundan, bu yaş grubunun iyi bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Özellikle kırsal alanlarda eğitim ve gelir düzeyinin düşük olması bu konunun üzerinde daha çok durulmasını gerektirmektedir.

3.5.1.4. Eğitilmiş Sağlık Personeli Tarafından Yaptırılan Doğumların Oranı

Sağlıklı bir şekilde ve gözetim altında yapılan doğumların olumlu netice verdiği bilindiğinden eğitilmiş personellerin bu konudaki önemini göstermektedir.

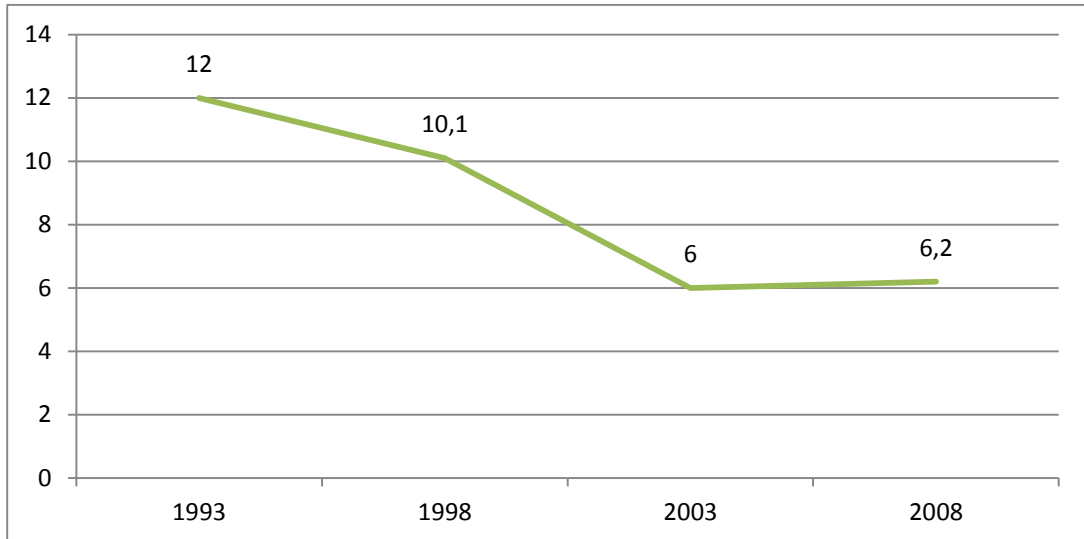


Grafik 3.13. Eğitilmiş Sağlık Personeli Tarafından Yaptırılan Doğumların Oranı (%)

Kaynak: HÜNEE, TNSA, 2008

Grafik 3.13’de eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların oranı 1993 – 2008 yılları arasında artış göstermiştir. 1993 yılında % 75,9 doğum eğitilmiş personel tarafından yaptırılırken 2008 yılında bu oran % 91,3 olmuştur. Türkiye’de doğumlarda her geçen yıl eğitilmiş personelin görev aldığı görülmektedir.

3.5.1.5. Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı Oranı



Grafik 3.14. Karşılanmamış Aile Planlaması İhtiyacı Oranı (%)

Kaynak: TNSA, 1993, 1998, 2003, 2008

Grafik 3.14’de karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı oranının yıllara göre dağılımı verilmiştir. 1993 yılında karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı % 12’dir. 2003 yılında bu oran yarıya inerek % 6 olmuştur fakat tekrardan yükselişe geçerek 2008 yılında % 6,2 olmuştur. Dolayısıyla Türkiye’de etkin bir aile planlamasına ihtiyaç olduğu görülmektedir.

3.5.2. Beşinci Amaca Yönelik Çalışmalar

Anne sağlığına yönelik ülkemizde gerçekleştirilen önemli bir uygulama Şartlı Nakit Transferi Programı ile hamile kadınlara yapılan nakit yardımlardır. Ulusal Anne Ölümleri çalışması yapılmıştır. Sağlık Bakanlığı evlilik ve gebelik öncesi danışma programı, aile planlaması programı, doğum öncesi bakım programı, gebelere demir destek programı, doğum sonu bakım programı, anne ölümlerini izleme programı gibi faaliyetlerde bulunmuştur.⁶⁶

3.5.3. Beşinci Amaca Yönelik Gelişmeler

- Anne ölüm oranlarında sürekli bir düşüş yaşanmıştır.
- Rakamlardan anlaşılacağı gibi doğumlarda eğitimli personelin görev aldığı görülmektedir.
- Aile planlamasına dahil olan ailelerde artış yaşanmıştır.

3.5.4. Beşinci Amaca Yönelik Sorunlar

- Gebeliğe bağlı anne ölümlerinde ciddi sorunlar vardır.
- Kırsal alanlarda yaşayan kadınların karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı kentsel yerde yaşayanlara göre daha fazladır.
- Türkiye’de özellikle kırsal alanlarda doğurganlık hızı yüksektir.
- Özellikle kırsal kesimde erken evliliğin önüne geçilmesi gerekir.

⁶⁶ DPT, 2005, s. 41.

3.6. ALTINCI AMAÇ: HIV / AIDS, SITMA VE DİĞER SALGIN HASTALIKLARIN YAYILIMINI DURDURMAK

3.6.1. Yedinci Hedef: 2015 Yılına Gelindiğinde HIV/AIDS'in Yayılımını Durdurmak ve Geriletmeye Başlatmak:

3.6.1.1. AIDS ve HIV Hastalıklarının Yaygınlık Oranı

Türkiye’de özellikle genç nüfus olmak üzere toplumun bilinçlendirilmesi, HIV/AIDS enfeksiyonunun yayılma hızının durdurulması hedefine ulaşmada oldukça önemlidir. 2010-2014 döneminde yeni vaka sayısını yılda 400’e indirilmesi hedeflenmektedir.⁶⁷

Tablo 3.9. AIDS ve HIV Hastalıklarının Yaygınlık Oranı (100.000 Nüfusta)

	2002	2006	2008	2010
AIDS Yaygınlık Oranı	0,07	0,05	0,07	0,09
HIV Yaygınlık Oranı	0,22	0,37	0,56	0,76

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 21

Tablo 3.9.’da AIDS ve HIV hastalıklarının Türkiye’deki yaygınlık oranları verilmiştir. AIDS hastalığının 100.000 kişide 2002 yılında 0,07 iken 2006 yılında azalarak 0,05 olmuştur. 2008 ve 2010 yıllarında ise AIDS hastalığının yaygınlık oranı artmıştır. HIV enfeksiyonu taşıyan insanların 2002 yılında 100.000 nüfusta 0,22 olduğu görülmektedir. Bu hastalığın yaygınlık oranı 2002 – 2010 yıllarında 100.000 nüfusta sürekli olarak artmıştır.

Cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve HIV/AIDS'in önlenmesi için her türlü bilgi ve hizmete erişim olanaklarının artırılması gerekmektedir.

⁶⁷ DPT, 2010, s. 45.

3.6.1.2. AIDS ve HIV Hastalıklarının Vaka Sayıları

Tablo 3.10. AIDS ve HIV Hastalıklarının Vaka Sayıları

	2002	2006	2008	2010
AIDS Vaka Sayısı	48	35	49	70
HIV Vaka Sayısı	142	255	352	557

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 22

Tablo 3.10’da Türkiye’de AIDS ve HIV hastalıklarına ait vaka sayıları verilmiştir. 2002 yılında Türkiye’de 48 AIDS vakasına rastlanılmıştır. Bu rakam 2006 yılında azalarak 35 olsa da 2008 ve 2010 yıllarında artmıştır. 2008’de 49 AIDS vakası görülürken 2010 yılında hızla artarak 70’e ulaşmıştır. HIV enfeksiyonu taşıyan kişiler 2002 yılında 142 iken 2010 yılında 557 olmuştur. AIDS ve HIV hastalıklarının bulaştığı kişilerin Türkiye’de her geçen yıl arttığı görülmektedir.

3.6.2. Sekizinci Hedef: 2015 Yılına Gelindiğinde Sıtmanın ve Diğer Salgın Hastalıkların Yayılımını Durdurmuş Olmak ve Geriletmeye Başlamak

3.6.2.1. Tüberküloz Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı

Tablo 3.11. Tüberküloz Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı

	2002	2006	2009
Tüberküloz Yaygınlık Oranı (100.000 Nüfusta)	40	32	29
Tüberküloz Vaka Sayısı	18.043	19.629	16.757

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 21

Tablo 3.11’de Tüberküloz hastalığının yaygınlık oranı ve vaka sayıları verilmiştir. 2002 yılında tüberkülozun yaygınlık oranı 100.000 nüfusta 40 iken 2009 yılında 29 olmuştur. 2002 – 2009 yılları arasında 100.000 kişide görülme sıklığı sürekli azalmıştır. Ayrıca 2002 yılında 18.043 kişide tüberküloz vakasına rastlanırken 2006 yılında 19.629 kişide görülmüştür. 2009 yılına gelindiğinde ise 16.757 kişide bu hastalığa rastlanılmıştır.

3.6.2.2. Sıtma Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı

Tablo 3.12. Sıtma Hastalığının Yaygınlık Oranı ve Vaka Sayısı

	2002	2006	2009
Sıtmanın Yaygınlık Oranı (100.000 Nüfusta)	14,70	1,20	0,05
Sıtma Vaka Sayısı	10.224	796	84

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010, s. 22

Tablo 3.12.’de Sıtma hastalığının yaygınlık oranı ve vaka sayısı verilmiştir. 2002 yılında sıtmanın 100.000 kişide görülme sıklığı 14,70 iken 2006 yılında bu oran 1,20’ye kadar düşmüştür. 2009 yılına gelindiğinde ise sıtmanın yaygınlık oranı 0,05 olmuştur. Sıtma hastalığı 2002 yılında 10.224 kişide görülürken 2006 yılında 796 kişiye, 2009 yılında ise 84 kişiye kadar düşmüştür. Türkiye’de sıtma hastalığının yıllar içerisinde gittikçe azaldığı görülmektedir.

3.6.3. Altıncı Amaca Yönelik Çalışmalar

HIV / AIDS’le Mücadelede Ulusal ve Strateji ve Eylem Planı çerçevesinde geçlerin HIV/AIDS virüsüne karşı bilinçlendirilmesi amaçlanmaktadır. Sağlık Bakanlığı Sıtma Savaş Daire Başkanlığının sıtma hastalığı ile ilgili çalışmaları mevcuttur.⁶⁸

⁶⁸ DPT, 2005, s. 48.

3.6.4. Altıncı Amaca Yönelik Gelişmeler

- Sadece sıtma ve tüberküloz hastalığının yaygınlık oranlarında bir düşüş yaşanmıştır.
- Bu bağlamda bu hastalıklar hakkında halkın bilgilendirilmiş olduğu görülmektedir.

3.6.5. Altıncı Amaca Yönelik Sorunlar

- HIV ve AIDS hastalığının yaygınlık oranları artmıştır.
- Enfeksiyondan en çok etkilenen genç nüfusun tam olarak bilinçlendirilmediği görülmektedir.
- Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı konularında yapılan eğitimler yetersizdir.

3.7. YEDİNCİ AMAÇ: ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİN SAĞLANMASI

3.7.1. Dokuzuncu Hedef: Çevresel Kaynakların Yokoluşunu Tersine Çevirmek

3.7.1.1. Türkiye’de Orman Alanları

Tablo 3.13. Türkiye’de Ormanların Kapladığı Alan (Hektar)

	Toplam	Normal	Bozuk
1999	20.763.248	10.027.568	10.735.680
2005	21.188.747	10.621.221	10.567.526
2009	21.389.783	10.972.509	10.417.274

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, Ormancılık İstatistikleri, 2009, s.1

Tablo 3.13’de Türkiye’de ormanların kapladığı alanlar gösterilmiştir. 1999 – 2009 yılları arasında ormanların kapladığı alan artmıştır. 1999 yılında toplam orman alanları içerisinde normal olan orman alanları bozuk olan orman alanlarından daha azdır. 2005

ve 2009 yıllarında ise normal olan alanlar bozuk alanlardan daha fazla yer kaplamıştır. Türkiye’de bozuk orman alanlarının varlığı küçümsenmeyecek kadar fazladır.

3.7.2. Onuncu Hedef: 2010 Yılına Kadar Önemli Bir Oranda Düşüş Sağlayarak Bioçeşitlilik Kaybını Azaltmak

3.7.2.1. Korunan Alanlar

Tablo 3.14. Korunan Alanlar (Adet)

	1995	2000	2005	2009
Milli Park	28	33	36	41
Tabiat Parkı	11	16	18	39
Tabiat Anıtı	55	58	102	105
Tabiatı Koruma Alanı	30	33	33	31

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, Ormancılık İstatistikleri, 2010, s.54

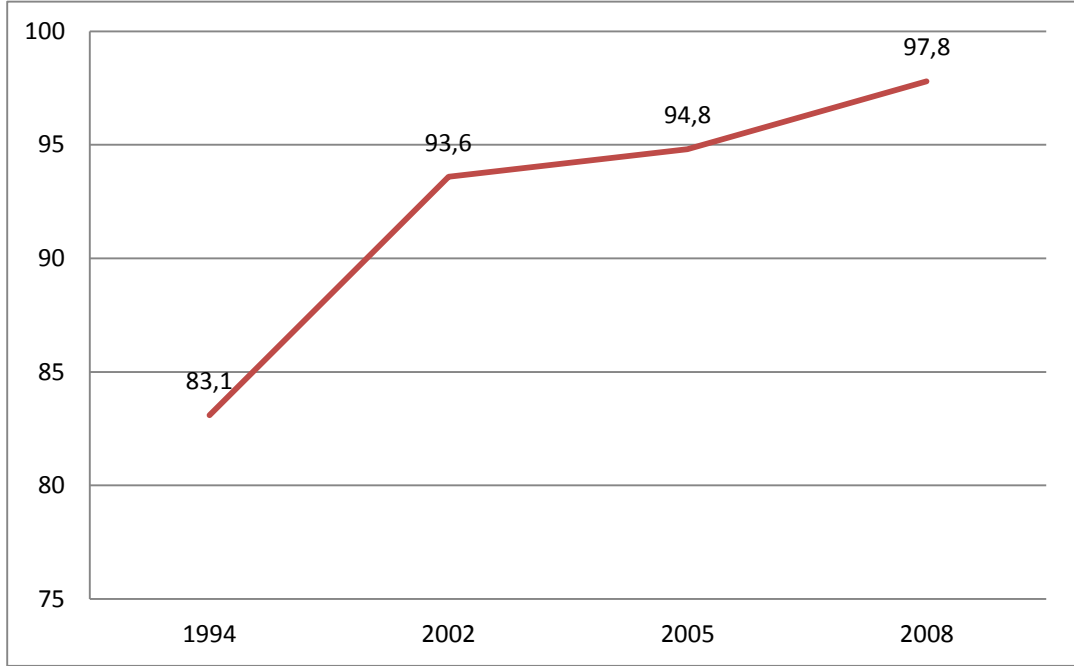
Tablo 3.14’de Türkiye’de korunan alanların yıllara göre dağılımı verilmiştir. 1995 ve 2009 yılları arasında milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı gibi alanların koruma altına alındığı görülmektedir. Bu yıllar arasında korunan mili park alanı 28’den 41’e yükselirken, tabiat parkı 11 ‘den 39’a, tabiat anıtı ise 55’den 105’e kadar yükselmiştir. Tabiatı koruma alanı ise 1995 yılında 30 iken 2000 ve 2005 yıllarında 33’e yükselmiştir. 2009 yılına gelindiğinde korunan tabiat alanında bir düşüş yaşanarak 31’e gerilemiştir. Genel olarak korunan alanlarda bir artış olduğu söylenebilir.

3.7.3. Onbirinci Hedef: 2015 Yılına Kadar Güvenli İçme Suyuna ve Temel Atık Sistemine Erişimi Olmayan Nüfusun Oranının Yarı Yarıya Azaltılması

3.7.3.1. Sağlıklı Suyu Erişen Nüfusun Oranı

Sağlıklı su ve sıhhi hizmetlere erişim tüm insanlar için temel haklardan biridir ve yaşam ve geçim için, toplum sağlığının korunmasında ve yoksullukla mücadelede zaruri

bir rol oynamaktadır. Kaliteli su ve sıhhi hizmetlerin sağlanmasının bir bedeli vardır. Yeterli miktar ve kalitede ve sürekli olarak içme suyu ve sıhhi hizmetlere erişim, makul fiyatlarla, adil bir biçimde en yoksul kitlelere göre hesaplanarak sağlanmalıdır.



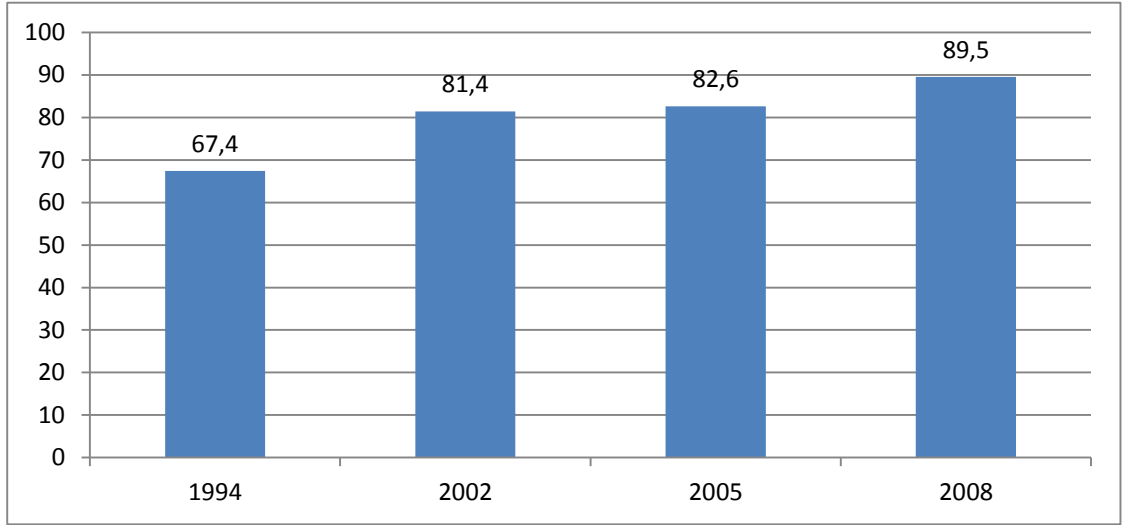
Grafik 3.15. Sağlıklı Suya Erişen Nüfusun Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketi, 2008

Grafik 3.15’de sağlıklı suya erişen nüfusun oranı verilmiştir. 1994 yılında nüfusun % 83,1’i sağlıklı suya erişirken 2008 yılında bu oran % 97,8 olmuştur. Yıllar içerisinde sağlıklı suya erişen nüfusun oranında bir artış görülmektedir.

Su bir kamu malıdır ve suyla ilgili hizmetlerin kısmen veya tamamen özel sektöre devredilmiş olup olmamasından bağımsız olarak kamunun sıkı kontrolü altında olmalıdır. Su ve sıhhi hizmetler altyapı gereksinimleri ve bunlar için gereken uygun finansman kaynaklarına ilişkin çalışma yapmak gereklidir.

3.7.3.2. Güvenli Atık Su Sistemi Kullanan Nüfusun Oranı



Grafik 3.16. Güvenli Atık Su Sistemi Kullanan Nüfusun Oranı (%)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketi, 2008

Grafik 3.16’da 1994 yılında nüfusun % 67,4’ü güvenli atık su sistemi kullanırken bu oran 2008 yılında artarak % 89,5’e kadar çıkmıştır. 1994 – 2008 yılları arasında güvenli atık su sistemi kullanan nüfus sürekli artmıştır.

3.7.4. Yedinci Amaca Yönelik Çalışmalar

Sekizinci ve Dokuzuncu Kalkınma Planları, Ulusal Çevre Strateji ve Eylem Planı, Sürdürülebilir Kalkınma Ülke Raporu, Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planları gibi çalışmalarla çevresel tedbirler alınmıştır. Kaliteli içme suyunun verilmesi için su şebekesi vasıtası kurulmuştur. Atık sistemlerin çözümüne yönelik kentsel merkezlerde kanalizasyon sistemine, kırsal alanlarda ise fosseptik sistemine geçilmiştir.⁶⁹

3.7.5. Yedinci Amaca Yönelik Gelişmeler

- Ormanların varlığında artış görülmüştür.
- Korunan alanların varlığında genel anlamda bir iyileşme sağlanmıştır.

⁶⁹ DPT, 2005, s. 58.

- Yıllar itibariyle sağlıkla suya erişen nşfus sşrekli artmıştır.
- Temiz suya erişim ile halkın sağlığı olumlu etkilenmiştir.
- Ağaçlandırma çalışmalarının etkisi olmuştur.

3.7.6. Yedinci Amaca Yşnelik Sorunlar

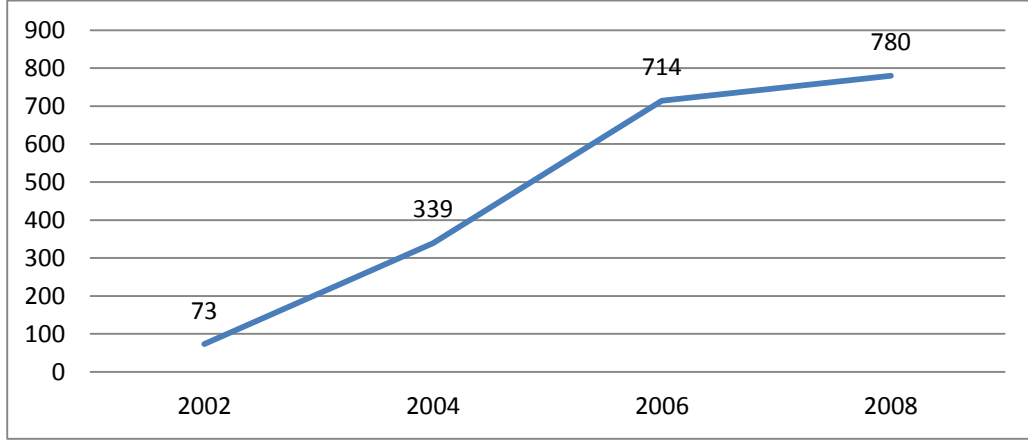
- Biyolojik çeşitliliğe sşz konusu olan alanların daha kapsamlı bir korunmaya ihtiyaı vardır.
- Gşvenli atık su kullanımı Tşrkiye için hala bir problemdir.
- Çevresel politikaların ekonomik politikalarla birlikte yşrştşlmesi gerekmektedir.
- Doğa dostu teknolojilerin şretimi artmalıdır.
- İklim değişikliği, su kıtlığı ve temiz ve ucuz su kaynaklarının eksikliği Tşrkiye için bir sorundur.
- Geri dşnşşşm ve yenilenebilir enerji kaynakları konusunda daha fazla çalışmalar yapılmalıdır.

3.8. SEKİZİNCİ AMAÇ: KALKINMA İÇİN KşRESEL ORTAKLIKLAR GELİşTİRMEK

3.8.1. Onikinci Hedef: Açık, Kurallara Bağlı, Tahmin Edilebilir, Ayrımcılık İçermeyen Ticaret ve Finans Sistemleri Geliştirmek

Kşresel ortaklıklar geliştirme, yoksulluğu azaltma ve sşrdşrşlebilir kalkınma için oldukça şnemlidir. Bu hedef ayrımcı olmayan mali bir sitem kurmayı içerir ve bu şekilde en az gelişmiş şlkelerin ihtiyaçlarına cevap verir.

3.8.1.1. Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları

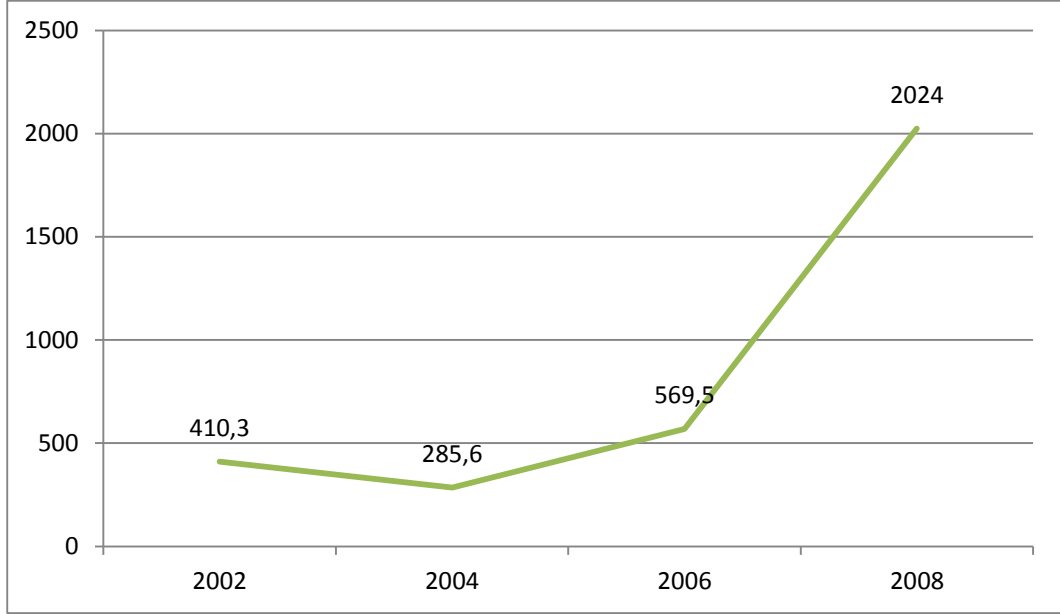


Grafik 3.17. Türkiye'nin Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları)

Kaynak: TÜİK, 2008

Grafik 3.17'de Türkiye'nin resmi kalkınma yardımlarının yıllar içerisindeki dağılımı verilmiştir. 2002 yılında Türkiye 73 milyon ABD doları yardımında bulunmuşken 2004 yılında bu yardımlarını artırarak 339 milyon ABD dolarına yükseltmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise bu rakam 780 milyon ABD dolarına kadar çıkmıştır. Türkiye'nin RKY rakamlarına bakarak dış ülkelerle olan ilişkilerinde aktif bir rol oynadığı görülür.

3.8.1.2. Türkiye'nin Aldığı Resmi Kalkınma Yardımları



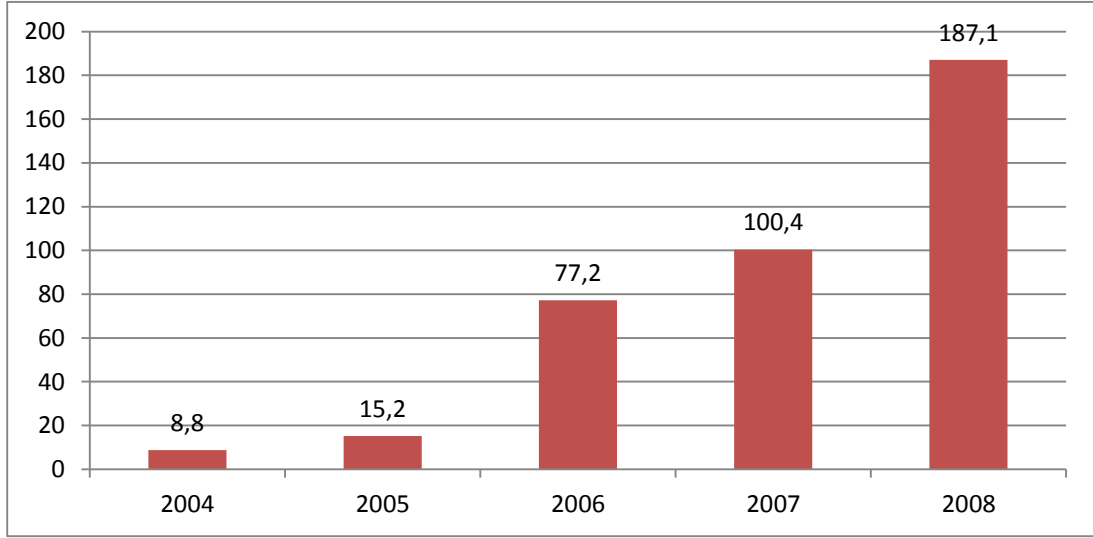
Grafik 3.18. Türkiye'nin Aldığı Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları)

Kaynak: DPT, 2010

Grafik 3.18'de Türkiye'nin aldığı resmi kalkınma yardımları verilmektedir. Türkiye 2002 yılında 410,3 milyon ABD doları yardım alırken 2004 yılında aldığı yardımları azaltmıştır. 2006 yılında alınan yardımlarını artırarak 569,5 milyon ABD dolarını alan Türkiye bu rakamı 2008 yılında daha da artırarak 2.024 milyon ABD dolarını kalkınma için almıştır.

3.8.2. Onüçüncü Hedef: En Az Gelişmiş Ülkelerin Özel İhtiyaçlarına Yönelmek

3.8.2.1. Türkiye'nin EAGÜ'lere Yaptığı Yardımlar



Grafik 3.19. Türkiye'nin En Az Gelişmiş Ülkelere Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon ABD Doları)

Kaynak: DPT, 2010

Grafik 3.19'da Türkiye'nin en az gelişmiş ülkeler için yaptığı yardımların önemi her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2004 yılında 8,8 milyon ABD doları ile EAGÜ yardımında bulunan Türkiye 2006 yılında bu rakamı 77,2 milyon ABD dolarına kadar yükseltmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise 187, 1 milyon ABD doları ile yaptığı yardımları büyük ölçüde artırmıştır.

3.8.3. Ondördüncü Hedef: Başta Bilgi ve İletişim Teknolojileri Olmak Üzere Yeni Teknolojilerin Özel Sektörle İşbirliği İçinde Yaygınlaştırılması

3.8.3.1. Cep Telefonu ve İnternet Kullanımı

Tablo 3.15. Türkiye’de Cep Telefonu ve İnternet Kullanım Sayısı (%)

	2001	2003	2007	2009
100 Kişi Başına Cep Telefonu Abone Sayısı	26,6	33,5	84,9	86,6
100 Kişi Başına İnternet Kullanımı	3,6	8,5	26,6	34

Kaynak: TÜİK, 2010

Tablo 3.15.’de Türkiye’de cep telefonu kullanım sayısının yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. 2001 yılında % 26,6 olan cep kullanıcı sayısı 2009 yılında % 86,6 olmuştur. Aynı şekilde internet kullanıcı sayısında da büyük oranda artış olmuştur. 2001 yılında % 3,6 olan internet kullanım oranı 2009 yılında % 34’e kadar çıkmıştır. Tabloda görüldüğü gibi Türkiye’de bilgi ve iletişim teknolojileri yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.

3.8.4. Sekizinci Amaca Yönelik Çalışmalar

AB Katılım Öncesi Ekonomik Programı ile yüksek büyüme performansının sağlanması, tek haneli enflasyonu korumak ve faiz oranlarındaki düşüşü sürdürmek hedeflenmektedir. Ayrıca sosyal güvenlik sisteminde esaslı bir denge sağlamak amacıyla yapısal reformları yürürlüğe koymak amaçlanmıştır.⁷⁰

3.8.5. Sekizinci Amaca Yönelik Gelişmeler

- Türkiye’nin gelişmekte olan ülkelere olan yardımları artmıştır.
- Özel sektörlerinde doğrudan yatırımları bulunmaktadır.
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılması konusunda ilerleme kaydedilmiştir.

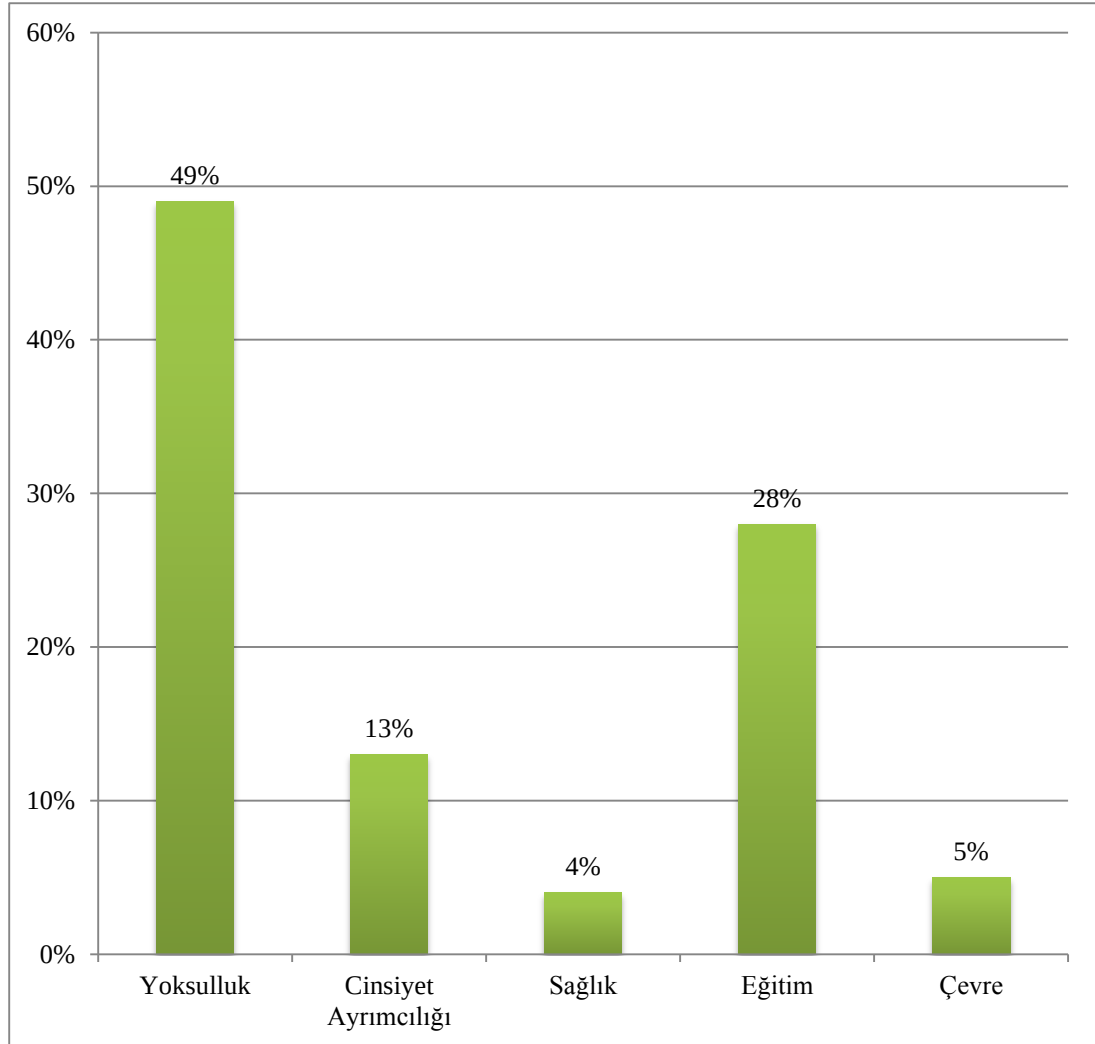
⁷⁰ DPT, 2005, s. 69.

3.8.6. Sekizinci Amaca Yönelik Sorunlar

- Yapılan yardımlar önemli boyutta olsa da bunların etkinliği sağlanmalıdır.
- Türkiye'nin kalkınma yardımlarında mali yardımlar için kurumsal eksiklikler giderilmelidir.

3.9. BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİNE FARKLI BİR BAKIŞ

Türkiye’de 2008 yılında dünya değerler araştırması yapılmıştır. Türkiye’deki 18-22 yaş aralığındaki gençlere Binyıl Kalkınma Hedeflerindeki sorunlar sorulmuş ve Türkiye için aşağıdaki tabloda görülen cevaplar alınmıştır.



Grafik 3.20. Türkiye’deki Gençlerin(18-22 Yaş) Dünya Sorunlarını Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye İçin Önem Sırasına Göre Değerlendirmesi (%)

Kaynak: Bahçeşehir Üniversitesi, Betam Araştırmaları Notu 10/75, 2010, s.3.

Türkiye’deki 18-22 yaş aralığındaki gençlerden Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinde belirtilen sorunlar içerisinde Türkiye’nin sorunlarını sıralamaları istendiğinde, bu nüfusun % 49’unun yoksulluğu Türkiye’nin en önemli sorunu olarak belirttiği görülüyor. Gençlerin % 28’i eğitim sorununu ilk sıraya koyuyor; genelde ise eğitimi önemli bir sorun olarak ikinci sırada yer alıyor. Kadınlara ve genç kızlara uygulanan cinsiyet ayrımcılığı sorununu çevre kirliliği ve sağlık sorunlarından önce geliyor, genç nüfusun % 13’ü cinsiyet ayrımcılığı sorununu eğitimden sonra ilk sırada ifade ediyor. Gençlerin % 5’i dördüncü sorun olarak çevreyi, beşinci önemli sorun olarak ise sağlığı görüyor.

3.10. DÜNYA BANKASININ BİN YIL KALKINMA HEDEFLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE DEĞERLENDİRMESİ

Tablo 3.16. Türkiye'nin Bin Yıl Kalkınma Hedefleri

	1990	1995	2000	2005	2009
1.Hedef: Aşırı Yoksulluk ve Açlığın Ortadan Kaldırılması					
1. 15-24 Yaş İstihdam Nüfus Oranı (%)	48	42	38	33	28
2. Günlük 1,25 Dolar Altı Yoksul Oranı (%)	-	2	2	3	-
2.Hedef: Evrensel Temel Eğitimin Sağlanması					
1. 15-24 Yaş Kadın Okur-Yazarlık Oranı (%)	88	-	-	94	97
2. 15-24 Yaş Erkek Okur-Yazarlık Oranı (%)	97			98	99
3.Hedef: Cinsler arası eşitliğin sağlanması ve Kadınların Güçlendirilmesi					
1. Kadın-Erkek İlköğretim Okullaşma Oranı(%)	93	94	92	95	97
2. Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam Edilen Kadın Oranı (%)	15,8	17,3	19,1	20,3	22,4
4.Hedef: Çocuk Ölümlerinin Azaltılması					
1. Bebek Ölüm Oranı (1.000 canlı doğumda)	66	51	34	22	15
2. Beş Yaş Altı Bebek Ölüm Oranı (1.000 canlı doğumda)	80	63	43	27	19
5.Hedef: Anne Sağlığının İyileştirilmesi					
1. Eğitimli Personel İle Yapılan Doğum Oranı (%)	-	76	81	89	95
2. Anne Ölüm Oranı (100.000 canlı doğumda)	68	51	39	29	23
6.Hedef: HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Hastalıklarla Mücadele					
1. Tüberküloz Olgu Bulma Oranı (%)	75	65	59	83	77
7.Hedef: Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması					
1. Orman Alanı (%)	12,6	-	13,2	14	14,7
2. Sağlıklı Su Kaynağına Ulaşan Nüfus (%)	85	89	93	97	99
8.Hedef: Kalkınma İçin Küresel Bir Ortaklık Geliştirilmesi					
1. 100 Kişi Başına İnternet Kullanıcısı (%)	0,0	0,1	3,9	16,1	36,8
2. 100 Kişi Başına Cep Telefonu Kullanıcısı (%)	0	1	25	64	87

Kaynak: Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2009

3.11. SONUÇ

Binyıl Kalkınma Hedeflerinin her biri yoksulluğun bir boyutunu ele alarak yoksulluğun ve yoksulluğun sürdürülebilir geçim kaynaklarına olumsuz etkilerinin olmadığı bir dünyayı amaçlamaktadır. Her bir hedef birbirlerini karşılıklı olarak etkiler ve hedeflerden birine ulaşmak diğer tüm hedeflerde ilerleme kaydetmeye bağlıdır. Bu bağlamda Türkiye Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmada bazı hedefler için olumlu performans sergilerken bazı hedefler için yeterince bir ilerleme kaydedememiştir. Hatta bazı hedeflere ulaşmanın gerisinde kalmıştır.

Genel bir değerlendirme yaptığımızda, hedeflerin ilki olan aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılmasında Türkiye başarı göstermiş ve bu hedefe ulaşmıştır. Kişi başı günlük 1 doların altında olan nüfus için belirlenen hedef % 0,1 iken Türkiye’de 2009 yılında günlük 1 doların altında hiç insan bulunmamaktadır. Ayrıca gıda yoksulluğunda Türkiye belirlenen hedefi yakalaşmıştır. 2009 yılında Türkiye’de gıda yoksulluğu % 0,48 iken belirlen hedef ise % 0,67’dir.

Hedeflerin ikincisi olan herkesin temel eğitimi almasında Türkiye ilerleme kaydetmiştir. Bu ilerleme ışığında Türkiye 2015 yılında ilköğretimde % 100 okullaşma oranına sahip olacaktır. Hedefe çok yaklaşılmaması eğitim alanında yapılan çalışmaların etkinliğini göstermektedir.

Üçüncü hedef olan kadınların durumunu güçlendirmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında Türkiye iyi bir performans gösterememiştir. Eğitim alanında iyileştirmeler yapılmasına rağmen belirlenen hedeflere ulaşamamıştır. Özellikle tarım dışı sektörlerdeki kadın istihdamında ve siyasi katılım açısından hedeflerin gerisinde kalmıştır.

Hedeflerden dördüncüsü olan çocuk ölümlerini azaltmak konusunda Türkiye başarı göstermiştir. Beş yaş altı bebek ölüm oranlarında ve bebek ölüm hızında belirlenen hedeflerin çok önüne geçmiştir. Ayrıca kızamık aşısı ile ilgili göstergede de ciddi bir gelişme göstermiştir.

Beşinci hedef olan anne sağlığının iyileştirilmesi konusunda da Türkiye başarı göstermiştir. Yıllar itibariyle anne ölüm oranlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Eğitilmiş sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumlarda da gelişme yaşanmıştır.

Altıncı hedef olan HIV, AIDS ve diğer hastalıklarla mücadele konusunda Türkiye için olumlu gelişmeler olmuştur. AIDS ve HIV hastalıklarında bir düşüş yaşanmasa da zaten Türkiye için bu hastalıkların yaygınlığı fazla değildir. Sıtma ve tüberküloz yaygınlık oranlarında ise düşüş yaşanmıştır.

Hedeflerden yedincisi olan Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında Türkiye ilerleme kaydetmiştir. Orman alanlarının ve korunan alanların artışı sağlanmıştır. Çevre alanında önemli bir gösterge olan iyileştirilmiş su kaynaklarına sahip olan nüfus ise ciddi oranda artmıştır.

Son hedef olan kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirme hususunda Türkiye ilerleme kaydetmiştir. Türkiye diğer ülkelerin de Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşmasına önem vermektedir. Bu bağlamda Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelere olan yardımları her yıl artmıştır. Özellikle yardıma en çok ihtiyacı olan En Az Gelişmiş Ülkelere olan yardımları dikkat çekicidir. Ayrıca Türkiye bilgi ve iletişim teknolojileri konusuna da önemli adımlar atmıştır.

Tablo 3.17. Türkiye'nin Bin Yıl Kalkınma Hedeflerindeki Durumu

Bin Yıl Kalkınma Hedefleri	TÜRKİYE
1.Hedef: Aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması	ÖNEMLİ BİR BAŞARI VAR
2.Hedef: Herkesin temel eğitim almasının sağlanması	İLERLEME VAR
3.Hedef: Kadınların durumunu güçlendirmek ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması	YETERLİ DEĞİL
4.Hedef: Çocuk ölümlerini azaltmak	ÖNEMLİ BİR BAŞARI VAR
5.Hedef: Anne sağlığının iyileştirilmesi	OLUMLU
6.Hedef: HIV, AIDS ve diğer hastalıklarla mücadele	OLUMLU
7.Hedef: Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması	İLERLEME VAR
8.Hedef: Küresel ortaklıkların geliştirilmesi	İLERLEME VAR

Sonuç olarak çalışmada Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Türkiye için sosyo-ekonomik göstergeleri detaylı olarak irdelenmiş, her bir hedefin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir gösterge olduğu kabul edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DEKİ BÖLGELERİN YOKSULLUĞU ETKİLEYEN SOSYO- EKONOMİK GÖSTERGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bölgelerin yoksulluğu etkileyen sosyo-ekonomik göstergelerle karşılaştırılmasındaki amaçlar;

1- Sosyal, ekonomik ve kültürel göstergelerle gelişmişlik düzeylerinin belirlenip sıralanmasına yarar.

2- Hem geçmiş dönemlerde uygulanan politikaların etkinliğine bakılmasını sağlarken hem de izleyen dönemlerde uygulanacak yeni politikalara ışık tutar.

3- Yoksulluğu sadece gelir açısından değil diğer göstergeler yardımıyla bütün olarak inceleme olanağı sağlamaktadır.

4.1. BÖLGELERİN DEMOGRAFİK GÖSTERGELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bölgelerin doğurganlık hızlarındaki farklılıklar çeşitli sosyo – ekonomik sorunları gündeme getirmektedir. Doğurganlığın fazla olması iş olanaklarının daha fazla olduğu yerleşim yerlerinden iş olanaklarının daha fazla olduğu gelişmiş bölgelere doğru göçlerin olmasına sebep olmaktadır. Göçler sebebiyle de nüfusun bölgeler arası dağılım dengesi ve cinsiyet dengesi gittikçe bozulmaktadır. Ayrıca, doğurganlık arttıkça iç tüketim artar, hammadde kaynakları hızla tükenir, iş, eğitim, sağlık, beslenme, barınma gibi mecburi ihtiyaçların yeterince karşılanamaz olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda doğurganlık hızı ile mücadele edilmesi veya artan nüfusa makul ölçüde bir hayat sunulabilmesi temel önceliklerden birisi olarak önem taşımaktadır.⁷¹

Şehirleşme, dar anlamda şehir sayısının ve şehir nüfusunun artması sürecidir. Ancak şehirleşme sadece nüfus artışını değil, aynı zamanda toplumun iktisadi ve sosyal yapısındaki değişimleri de kapsamaktadır. Bu nedenle şehirleşme geniş anlamda,

⁷¹ E. Deliktaş, S. Usta, S. Bozkurt, B. Helvacı, “Türkiye’de Kentlerde Doğurganlık Hızını Etkileyen Faktörler: Path Analizi Yaklaşımı”, 2.Ulusal İktisat Kongresi, İzmir 2008, s. 2.

şehirlerin büyümesi ile birlikte ortaya çıkan yaşamı sürdürme tarzındaki değişiklikler anlamına da gelebilir.⁷²

Hızlı nüfus artışı beraberinde oluşan nüfus yoğunluğu, işgücü kullanımı, gelir dağılımının bozulması, yatırım olanaklarının sınırlanması, sosyal bunalımların ortaya çıkıp büyümesi gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Göreli olarak gelişmiş ve gelişmekte olan iller, ekonomik ve sosyal hayatta sağladıkları imkan ve kolaylıklar bakımından göç çekim merkezi olma özelliği taşımaktadırlar. Bu özelliğe sahip illerde görülen hızlı nüfus artışı, kentsel nüfusta artış meydana getirerek nüfus yoğunluğunu da artırmaktadır.

Diğer taraftan, az gelişmiş bölgelerde, doğurganlık hızı ve buna paralel olarak, ortalama hanehalkı büyüklüğü yüksektir. Ekonomik ve sosyal gelişmeyle beraber, modernleşme ögeleri toplum yapısına egemen olmakta ve geleneksel aile tipi yerini modern çekirdek aileye bırakmaktadır. Bu nedenlerle, doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı değişkenleri gelişmişlik düzeyi ile ters orantılı bir ilişkiye sahiptir. Yani, illerin gelişmişlik düzeyi arttıkça, doğurganlık hızı ve ortalama hanehalkı büyüklüğü düşmektedir.⁷³

Tablo 4.1. Bölgelerin Demografik Göstergeleri

	DOĞURGANLIK HIZI (ADET)	NÜFUS YOĞUNLUĞU (km²/kişi)
MARMARA	1,65	597,6
EGE	1,63	160,3
AKDENİZ	2,13	110,3
İÇ ANADOLU	1,91	82,25
KARADENİZ	1,78	70,5
G.DOĞU ANADOLU	3,46	39,5
DOĞU ANADOLU	2,85	109,3

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2010

⁷² Zekeriya, Çalışkan, “Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2006, s. 55.

⁷³ DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 2003, s. 23.

Tablo 4.1’de bölgeler demografik göstergelere göre karşılaştırılmıştır. Doğurganlık hızına bakıldığında tüm bölgeler arasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi (% 3,46) ilk sırada yer almaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi (% 2,85) ise ikinci sıradaki yerini almıştır. Bölgeler arasında en az doğurganlık oranına sahip olan bölgeler ise Ege Bölgesi (% 1,63) ve Marmara Bölgesi’dir (% 65). Her iki bölgede de modernleşmenin toplumun büyük bir kesimine yansması doğurganlık hızlarının düşük olmasına yol açmıştır.

Nüfus yoğunluğunda ise Marmara Bölgesi (597,6 kişi) ve Ege Bölgesi (160,3) Türkiye’deki bölgeler arasında ilk sıralarda yer almaktadırlar. Burada Marmara Bölgesinin göç çekim merkezi olması nüfus yoğunluğunu etkilerken, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin doğurganlık hızındaki büyüklüğüne rağmen göçlerin fazla yaşanması bu bölgedeki nüfus yoğunluğunu etkilemiştir. Doğu Anadolu Bölgesi’nin büyük bir doğurganlık oranına sahip olmasına rağmen nüfus yoğunluğunun düşük olması bu bölgede bebek ölümlerinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Doğurganlığın fazla olması ve nüfus yoğunluğunun artışı göç edilen yerlerin şehirleşme oranlarını etkilemektedir. Batıya göç ve şehirleşme, en azından eğitim seviyesinin yükselmesine ve kadın nüfusunun tarım dışı sektörlerde işgücüne katılımına yardımcı olan bu sebepten de doğurganlığın düşüşüne yardımcı bir etkidir.

Göç, bireylerin coğrafi olarak bulunduğu yerden ayrılarak yerleşmek amacıyla başka bir yere gitmesi şeklinde tanımlanabilir. Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişliklerine göre aşağıdaki tabloda da ifade edildiği gibi net göç bakımından gelişmiş bölgelere bir yığılma olacaktır. Göç edilen yerde ise büyük bir boşalma olacaktır. Türkiye’de köylerden şehirlere değil, kasaba ve küçük şehirlerden metropollere doğru bir göç hareketi sürmektedir. Bu süreç böyle devam ettiği sürece göç edilen yerler için hukuki, toplumsal ve kültürel sorunları da beraberinde getirecektir. Türkiye’de bölgeler ve iller arasında gelir farklılığı vardır. Bireyler, bu farklılığı dikkate alarak, yüksek gelirli, gelişmiş bölgelere göç etmektedir. İş bulma ümidiyle yapılan göçlerin bazen beklentileri karşılamaması göç eden fertlerin ekonomik ve ruhsal anlamda olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır. Göçten önceki yaşamlarında göçe sebep olan nedenlerin bulunup göç olgusunun etkin bir şekilde azaltılması şarttır.

Tablo 4.2. Bölgelerin Göç Durumları

	Net Göç (Kişi)				Net Göç Hızı (%)			
Yıllar	2008	2009	2010	2011	2008	2009	2010	2011
İstanbul	26675	39481	102583	121782	2,1	3,06	7,77	8,98
Batı Marmara	30074	12573	14599	15861	9,73	4,03	4,62	4,95
Ege	34692	16563	955	1225	3,7	1,74	0,1	0,13
Doğu Marmara	82161	42570	37579	42824	12,57	6,37	5,51	6,18
Batı Anadolu	20063	31544	39128	50308	2,98	4,6	5,59	7,05
Akdeniz	19449	4790	5479	-11797	2,15	0,52	0,58	-1,24
Orta Anadolu	-34299	-19170	-34624	-33878	-9	-4,99	-8,95	-8,78
Batı Karadeniz	-19529	-10842	-50720	-39557	-4,35	-2,4	-11,16	-8,8
Doğu Karadeniz	-5622	1585	-22703	-24949	-2,24	0,63	-8,98	-9,88
Kuzeydoğu Anadolu	-58268	-32588	-30104	-27973	-26,12	-14,72	-13,58	-12,46
Ortadoğu Anadolu	-39613	-33207	-33255	-61679	-10,89	-9,09	-9,08	-16,49
Güneydoğu Anadolu	-55783	-53299	-28917	-32167	-7,56	-7,12	-3,8	-4,11

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

Net göç, bir yerleşim yerinin aldığı göçle verdiği göç arasındaki farktır. Yerleşim yerinin aldığı göç, verdiğiinden fazla ise net göç pozitif, aldığı göç verdiğiinden az ise net göç negatiftir. Net göç hızı ise, göç edebilecek her bin kişi için net göç sayısıdır.⁷⁴

Tablo 4.2’de bölgelerin net göçü ve net göç hızları incelenmiştir. Net göçlere bakıldığında 2008 yılında en çok göç alan bölge Doğu Marmara (82161 kişi) iken 2011 yılına gelindiğinden çok göç alan bölge İstanbul Bölgesi (121782 kişi) olmuştur. Ege Bölgesi her yıl en az göç alan bölge konumunu korumuştur. Her yıl sürekli göç alan bölgeler sadece İstanbul ve Batı Anadolu Bölgesi olmuştur. Akdeniz Bölgesi ise

⁷⁴ TÜİK, *Bölgesel İstatistikler*, Göç istatistikleri, 2011

2008 – 2010 yılları arasında sürekli göç alırken 2011 yılında göç vermeye başlamıştır. İstanbul'dan sonra en çok göç alan bölgeler 2011 yılında sırasıyla Batı Anadolu (50308 kişi) ve Doğu Marmara (42824 kişi) Bölgeleri'dir. 2008 yılında en çok göç veren bölge Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi (-58268 kişi) iken 2011 yılında Ortadoğu Anadolu Bölgesi (-61679 kişi) en çok göç veren bölge olmuştur. 2011 yılı hariç tüm yıllarda en az göç veren bölge Doğu Karadeniz'dir. 2008 yılından itibaren göç vermeyi azaltan tek bölge ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. 2011 yılı itibariyle Ortadoğu Anadolu'dan sonra en çok göç veren bölgeler sırasıyla Batı Karadeniz (-39557), Orta Anadolu (-33878 kişi) ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'dir (-32167 kişi).

Net göç hızının en fazla olduğu bölge İstanbul'dur (% 8,98). Net göç hızı İstanbul'da 2008- 2011 yılları arasında sürekli artmıştır. Göç alan bölgeler olması itibariyle 2011 yılında net göç hızının en fazla olduğu bölgeler İstanbul'dan sonra sırasıyla Batı Anadolu (% 7,05) ve Doğu Marmara'dır (% 6,18). Göç veren bölgeler açısından net göç hızı 2011 yılında en fazla Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde en az ise Akdeniz Bölgesi'nde gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak Marmara Bölgesi'nin en çok göç olmasına sebep olan ili İstanbul olmuştur. Doğu Anadolu Bölgesi'nin en çok göç veren bölge olmasının sebebi ise Ortadoğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerden kaynaklanan göçlerdir. Göçler sebebiyle büyüyen kentlerde ortaya çıkan, eğitim ve sağlık hizmetleri yetersizlikleri ile arsa ve konut ihtiyacı, su, enerji, altyapı ve genel olarak belediye hizmetlerinin yetersizliği, trafik sıkışıklığı, kalabalık, gürültü ve çevre kirliliği gibi büyük kent sorunları, kamu yatırım ihtiyacını artırdığından, kamu maliyesine ek bir yük getirmektedir. Böylece; bölgelerarası sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıkları, sadece geri kalmış bölgeler açısından değil, gelişmiş bölgeler açısından da düzeltilmesi gereken bir sorundur.

4.2. BÖLGELERİN İSTİHDAM GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

İstihdamın sektörel dağılımı, bölgelerin temel ekonomik faaliyetlerinin yapısını göstermesi bakımından önemli bir göstergedir. Modern tarımsal üretim tekniklerinin kullanılmadığı ve buna bağlı olarak, tarımsal verimliliğin düşük olduğu geri kalmış

yörelere, tarım kesiminde çalışanların, toplam istihdam içerisindeki payının görece olarak yüksek olduğu gözlenmektedir. Sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte, toplam istihdam içinde, tarım sektörünün payı görece olarak gerilerken, sanayi ve hizmetler sektörlerinin payı artmaktadır. Bununla birlikte, iktisadi faaliyetlerin gelişmesi ve çeşitlilik göstermesiyle gelir ve refah düzeyinin artmasına paralel olarak, ticaret ve mali kurumlarda çalışan kesimin payı da görece olarak artmaktadır. Ücretli çalışanlar içinde kadınların oranı, kadınların çalışma hayatına ve ekonomik faaliyetlere katılımı yanında, sosyal gelişmişliği de açıklamaktadır.⁷⁵

Tablo 4.3. Bölgelerin İstihdam Göstergeleri

	Tarımda Çalışanların Oranı (%)	Sanayide Çalışanların Oranı (%)	Hizmette Çalışanların Oranı (%)	Tarım Dışı Sektörlerde Ücretli Çalışan Kadınların Sayısı (bin kişi)
MARMARA	15,4	35,9	48,6	1.515
EGE	29,6	24,7	45,7	524
AKDENİZ	32,5	18,3	49,3	374
İÇ ANADOLU	26,5	23	50,5	502
KARADENİZ	50	16,2	33,8	248
G.DOĞU ANADOLU	23,3	25,7	51	102
DOĞU ANADOLU	45,95	15,7	38,3	96

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı, İşgücü İstatistikleri, 2011

⁷⁵ DPT, 2003, s. 24.

İstihdam göstergelerini açıklamada tarımda çalışanların oranı, sanayide çalışanların oranı, hizmette çalışanların oranı ve tarım dışı sektörlerde ücretli çalışan kadınların sayısı gibi veriler kullanılmıştır. Ayrıca işgücü durumunu açıklamak için işgücüne katılma oranı ve işsizlik oranı gibi veriler kullanılarak, istihdam göstergelerinin detaylı olarak incelenmesi sağlanmıştır.

Tablo 4.3’de bölgeler istihdam göstergelerine göre karşılaştırılmıştır. Tarımda çalışanların oranının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Karadeniz (% 50), Doğu Anadolu (% 45,95) ve Ege (% 61,35) Bölgeleridir. Her üç bölgede Türkiye’de tarımsal işgücünün yoğun olduğu bölgelerdir. En az orana sahip bölge ise Marmara Bölgesi’dir (% 15,4).

Sanayide çalışanların oranının en yüksek olduğu bölge ise Marmara Bölgesi’dir (% 35,9). Marmara Bölgesi’ni takiben Güneydoğu Anadolu (% 25,7) ve Ege Bölgesi (% 24,7) gelmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi (% 15,7) ise sanayide çalışanların en az olduğu bölgedir.

Hizmette çalışanların oranının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Güneydoğu Anadolu (% 51), İç Anadolu (% 50,5) ve Akdeniz (% 49,3) Bölgeleridir. Karadeniz Bölgesi ise (% 33,8) bölgeler içerisinde en düşük orana sahiptir.

Tarım dışı sektörlerde ücretli çalışan kadınların sayısının en yüksek olduğu bölge Marmara Bölgesi’dir (1.515 kişi). Ege Bölgesi ise 502 bin kişi ile ikinci sırayı almıştır. Diğer sektörlerde ücretli çalışan kadınların sayısının en az olduğu bölge ise Doğu Anadolu Bölgesi’dir (96 bin kişi).

Sonuç olarak, Doğu Anadolu, tarımsal istihdamın en yoğun olduğu bölge konumunda olmasına rağmen, tarımsal verimliliğin en düşük olduğu bölgelerden biridir. Tarımsal istihdam ile tarımsal verimlilik arasında Doğu Anadolu’da gözlenen ters orantı, diğer bölgeler için de geçerlidir. Toplam istihdam içinde tarımda çalışanların yüzde dağılımının en düşük olduğu bölgeler, tarımın modernize olduğu ve tarımsal verimliliğin yüksek olduğu bölgelerdir. Ayrıca toplam istihdam içinde tarımsal istihdam oranı, diğer sektörler lehine düştükçe, sosyo-ekonomik gelişme düzeyi yükselmektedir.

Tablo 4.4. Bölgelerin İşgücüne Katılım Oranı

	İşgücüne Katılım Oranı (%)						
Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	46,4	46,3	46,2	46,9	47,9	48,8	49,9
İstanbul	46,3	46,6	45,7	46,5	46,7	47,8	48,8
Batı Marmara	52,1	51,3	51,5	50,1	51,1	51,4	51,2
Ege	46,8	46,8	46,7	46,2	48,4	50,9	53,5
Doğu Marmara	47,9	47,5	47,6	48,4	48,8	48,6	51,5
Batı Anadolu	43,3	43,7	45	47	47,4	48,2	48,1
Akdeniz	47,2	48,3	48,8	49,5	51,3	53,2	52,9
Orta Anadolu	43,3	41,5	41,6	39	42	45	48,6
Batı Karadeniz	49,9	51,6	52,7	54,7	54,8	51,8	54,7
Doğu Karadeniz	63,7	61	59,2	61,1	60,7	58,2	57,4
Kuzeydoğu Anadolu	50,9	49,6	47,2	51,6	51,7	51,9	52,4
Ortadoğu Anadolu	41,3	41,8	41,6	40,7	43,9	45,7	47,7
Güneydoğu Anadolu	36,2	33,7	34	35,7	36,3	37,9	36,3

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler

İşgücüne katılım oranı, işgücünün, kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranıdır.⁷⁶

Tablo 4.4’de bölgelerin işgücüne katılım oranları incelenmiştir. 2011 yılı itibariyle işgücüne katılımın en çok olduğu bölge Doğu Karadeniz’dir (% 57,4). Doğu Karadeniz Bölgesi 2008 yılına göre 2011 yılında işgücüne katılım oranında bir düşüş yaşamıştır. İkinci sırada ise yine Karadeniz Bölgesi içinde yer alan Batı Karadeniz Bölgesi (% 54,7) yer almaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi (% 36,3) ise işgücüne katılımın en az olduğu bölgedir. 2005- 2011 yılları arasında işgücüne katılımın en çok

⁷⁶ TÜİK, *Bölgesel İstatistikler*, İşgücü İstatistikleri, 2011

olduğu bölge Ege Bölgesi'dir. Güneydoğu ve Batı Marmara Bölgeleri'nde 2005 -2011 yılları arasında işgücüne katılımında anlamlı bir değişiklik yaşanmamıştır.

Sonuç olarak işgücüne katılımında Türkiye (% 49,9) ortalamasının altında kalan bölgeler sırasıyla İstanbul (% 48,8), Orta Anadolu (% 48,6), Batı Anadolu (% 48,1), Ortadoğu Anadolu (% 47,7) ve Güneydoğu Anadolu (% 36,3) Bölgeleri'dir. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki iller Karadeniz Bölgesi'nin işgücüne katılımının en çok olduğu bölge olmasına etkide bulunmuşlardır.

Tablo 4.5. Bölgelerin İşsizlik Oranları

	İşsizlik Oranı (%)						
Yıllar	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8
İstanbul	11,5	11,4	10,4	11,2	16,8	14,3	11,8
Batı Marmara	7,5	7,2	6,6	9,4	10,8	8,8	7,1
Ege	10	9,3	9,4	10,5	14,1	12	10
Doğu Marmara	10,5	9,7	9,7	10,5	14,4	11,5	9,8
Batı Anadolu	13,2	12,3	11,2	11,2	12,4	10,8	8,6
Akdeniz	13,9	12,5	12	13,9	17,5	13,9	10,6
Orta Anadolu	11,1	11	10,8	10,9	13,9	12,2	9,7
Batı Karadeniz	6,7	6,5	7,9	7,2	7,4	8,3	6
Doğu Karadeniz	5,5	5,6	6,6	5,8	6	6,1	6,4
Kuzeydoğu Anadolu	3,8	5	5,8	5,9	8,5	8,2	8,3
Ortadoğu Anadolu	13,8	11,2	12,9	14,4	16,6	14,3	11,2
Güneydoğu Anadolu	12,1	14,2	16,9	15,8	17,4	12,4	11,7

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

İşsizlik oranı, işgücündeki her 100 hanehalkı ferdi içinde işsiz olanlarının sayısıdır. Bir başka deyişle, işsiz sayısının işgücüne oranıdır.⁷⁷

Tablo 4.5.'de bölgelerin işsizlik oranları incelenmiştir. 2011 yılı itibariyle işsizliğin en çok olduğu bölge İstanbul'dur (% 11,8). İşsizlik İstanbul'dan sonra sırasıyla en çok Güneydoğu Anadolu (% 11,7) ve Kuzeydoğu Anadolu Bölgeleri'nde (% 8,3) yer almaktadır. En az işsizlik oranı ise Batı Karadeniz Bölgesi'nde (% 6) bulunmaktadır. Daha sonra sırasıyla Doğu Karadeniz (% 6,4) ve Batı Marmara (% 7,11) Bölgeleri en az işsizlik oranına sahip bölgelerdir. Ege (% 10) ve Akdeniz (% 10,6) Bölgeleri ise Türkiye (% 9,8) ortalaması üzerinde bir işsizlik oranına sahiptir. Türkiye'de 2005 – 2011 yılları arasında işsizliğin en çok arttığı bölge Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur.

Sonuç olarak işsizlik kentsel yerlerde de kırsal yerlerde de çözülmeyi bekleyen bir sorundur. Kentsel yerlerden İstanbul, kırsal yerlerden ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri işsizlik sorunuyla karşı karşıya olan bölgelerdir. İstihdam ve yoksulluk ilişkisinde önemli olan gösterge hiç şüphesiz işsizlik oranının yükselmesidir. Yoksul kişiler, işgücü piyasasında düzenli ve sürekli olarak yer alamamakta ve genellikle işsiz durumda bulunmaktadır. İşsizliğin bulunduğu bir ortamda dolayısıyla yoksulluk da ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden işsizlikle mücadelede daha etkin politikaların uygulanması gerekir.

4.3. BÖLGELERİN EĞİTİM GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Eğitim üzerine yapılan araştırmalar, sosyo ekonomik kalkınmada en etkili faktörün eğitim olduğunu ortaya koymaktadır. İnsanın niteliklerini artırmaya yönelik yapılacak yatırımlar içerisinde en önemlisi olarak kabul edilen eğitim ekonomik kalkınma üzerinde olduğu kadar ekonomik kalkınmayı belirleyen sosyo ekonomik, politik ve kültürel yapıdaki gelişmeler, teknolojik gelişme, uluslar arası alanda rekabet edebilme açısından da son derece önemlidir. Uzun dönemde eğitime yapılan yatırımların geri dönüş hızı fiziksel sermayenin geri dönüş hızından daha yüksektir. Ayrıca yüksek verimlilik oranlarına sahip olan ülkelerin yüksek eğitim standartlarına

⁷⁷ TÜİK, *Bölgesel İstatistikler*, İşgücü İstatistikleri, 2011

sahip olmaları eğitim ve verimlilik arasında olumlu bir ilişkinin var olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim aynı zamanda teknolojik ilerlemenin de belirleyicisidir. Eğitim bilimsel araştırmaları özendirmekte, bilginin yeni nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Günümüzde gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki en önemli ayrıcalık eğitim ve bilgidir. Eğitimde geri kalan bir ülke bütün alanlarda geri kalmaya mahkûmdur.⁷⁸

Eğitim sürecinin, bireysel ve toplumsal gelişmedeki önemi dikkate alındığında, planlı kalkınmanın doğru veriler üzerine kurulacak, sağlıklı bir eğitim planlamasına ihtiyaç duyduğu bilinen bir gerçektir.⁷⁹

Neden-sonuç ilişkisi bakımından, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyi ile toplumu oluşturan fertlerin genel eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin sağlanmasında en önemli araçlardan biri, gerekli sayıda ve nitelikte insangücü yetiştirilmesi olmaktadır.⁸⁰

Tablo 4.6. Bölgelerin Eğitim Göstergeleri

	İlköğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	Okur-Yazar Olmayanların (+15) Sayısı	Üniversite Bitirenlerin(+15) Sayısı
MARMARA	20,6	655.592	2.027.535
EGE	17	276.076	800.997
AKDENİZ	19	370.058	646.074
İÇ ANADOLU	17,5	394.344	1.013.752
KARADENİZ	16	414.262	447.876
G.DOĞU ANADOLU	27	610.130	279.401
DOĞU ANADOLU	20,5	442.934	280.114

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2011

⁷⁸ Nazım Öztürk, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 2005, s. 15.

⁷⁹ TÜİK, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 2010, s. 121

⁸⁰ DPT, 2003, s. 25.

Tablo 4.6.'da bölgeler eğitim göstergelerine göre karşılaştırılmıştır. İlköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir (27). Bunu takiben Marmara Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi gelmektedir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en düşük olduğu bölge Karadeniz Bölgesi'dir (16). Öğretmen başına düşen öğrenci sayısının azalması bölgeler için olumlu bir göstergedir.

Okur-yazar olmayanların sayısının en yüksek olduğu bölgeler Marmara Bölgesi (655,592 kişi) ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir (610.130 kişi). Doğu Anadolu Bölgesi ise bu bölgeleri takiben üçüncü sırada yer almaktadır. Okur-yazar olmayanların sayısının en düşük olduğu bölge ise Ege Bölgesi'dir (276.076 kişi). Bölgelerin karşılaştırılmasında kullanılan bu gösterge nüfus yoğunluğunun fazla olduğu Marmara bölgesi ve doğu bölgelerinin nasıl bir eğitim açmazında bulunduklarını göstermektedir. Bu bölgelerde okur-yazar olmayanların sayısı küçümsenmeyecek kadar fazladır.

Yüksek eğitim almış kişiler yoksulluğunun azaltılmasında etkin bir rol oynamaktadırlar. Bu bağlamda üniversite bitirenlerin sayısının en çok olduğu bölge Marmara Bölgesi'dir (2.027.535 kişi). Marmara Bölgesi'ni takiben en çok üniversite bitiren bölge sıralamasında ikinci sırada İç Anadolu Bölgesi (1.013.752 kişi) gelmektedir. En az üniversite mezunu sayısına sahip bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir (279.401 kişi).

Eğitimin en önemli faydası kişilerin gelirini artırmada etkin bir rol oynamasıdır. İyi eğitilmiş kişilerin piyasada kendilerine daha yüksek gelir getirecek iş bulmaları eğitimin doğrudan etkilerinden biridir. Eğitilmiş fertlerin eğitilmemiş fertlere göre daha fazla refah seviyesinin olması beklenen bir durumdur. Eğitim yoksul kişilerin yeteneklerini artırdığı için kendine güvenen ve daha kolay iş bulan bireyler haline getirmektedir. Ayrıca eğitim görmüş kadınların daha az doğurganlık durumlarına sahip olması nüfus artışı açısından risk taşıyan bölgelerimiz içinde önem taşımaktadır. Ekonomik kalkınmada eğitim en önemli faktör olduğundan bölgeler arası dengesizliğin giderilmesinde eğitim odaklı çalışmaların yapılması gereklidir. Bu bağlamda ilköğretimde ve ortaöğretimde okullaşma oranları mümkün ölçüde artırılmalıdır. Beşeri sermayeye yapılan yatırımların ülke ekonomisi adına gelecekte aktif bir rol oynayacağı bilinen bir gerçektir.

Tablo 4.7. Bölgelerin İlköğretimde Okullaşma Oranları

	İlköğretimde Okullaşma Oranı (%)				
Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	97,37	96,49	98,17	98,41	98,67
İstanbul	100	98,6	99,73	99,38	99,53
Batı Marmara	99,12	98,32	99,18	99,04	99,15
Ege	99,39	98,14	98,81	98,82	99,07
Doğu Marmara	99,95	98,42	99,24	99,06	99,07
Batı Anadolu	99,4	98,42	99,19	99,07	99,25
Akdeniz	97,79	97,02	98,27	98,41	98,95
Orta Anadolu	95,97	95,71	97,18	97,77	98,32
Batı Karadeniz	96,83	96,82	97,69	98,33	98,5
Doğu Karadeniz	94,88	95,89	96,52	97,24	98,49
Kuzeydoğu Anadolu	91,61	93,23	96,71	97,21	98,02
Ortadoğu Anadolu	91,31	90,56	94,8	96,29	94,19
Güneydoğu Anadolu	94,83	93,74	97,24	97,92	98,82

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

Net okullaşma oranı, ilgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilir.⁸¹

Tablo 4.7’de bölgelerin ilköğretimde okullaşma oranları incelenmiştir. 2011 yılında İstanbul Bölgesi (% 99,53) ilköğretimde en çok okullaşan bölge olarak ilk sırada yer almaktadır. Bunu takiben Batı Anadolu (% 99,25) ve Batı Marmara (% 99,15) Bölgeleri gelmektedir. Ortadoğu Anadolu Bölgesi (% 94,19) ise Türkiye’de en az okullaşan bölgedir. 2007 – 2011 yılları arasında ilköğretimdeki en çok okullaşan bölge İstanbul olmuştur. Bu yıllar arasında okullaşma oranını en çok artıran bölge ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur.

⁸¹ TÜİK, *Bölgesel İstatistikler*, Eğitim İstatistikleri, 2011

Sonuç olarak, Marmara Bölgesi'nin ilköğretimde en çok okullaşan bölge, Doğu Anadolu Bölgesi'nin ise en az okullaşan bölge olduğu görülmektedir. İlköğretimde okullaşma oranının Türkiye'de doğudan batıya doğru gittikçe arttığı tablodan çıkan diğer bir sonuçtur.

Tablo 4.8. Bölgelerin Ortaöğretimde Okullaşma Oranları

	Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (%)				
Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011
Türkiye	58,56	58,52	64,95	69,33	67,37
İstanbul	63,42	62,81	70,18	74,51	71,4
Batı Marmara	74,45	72,85	78,33	81,26	79,48
Ege	66,27	65,33	71,61	76,55	73,82
Doğu Marmara	72,05	71,48	77,73	81,65	78,7
Batı Anadolu	69,13	68,94	75,19	78,99	76,42
Akdeniz	61,02	60,24	66,63	70,8	68,94
Orta Anadolu	59,82	59,45	65,93	71,05	69,66
Batı Karadeniz	61,95	62,1	68,12	73,23	72,33
Doğu Karadeniz	67,33	67,64	73,82	78,54	78,1
Kuzeydoğu Anadolu	38,12	38,83	44,68	48,99	49,12
Ortadoğu Anadolu	39,85	41,01	46,93	51,25	48,24
Güneydoğu Anadolu	34,76	36,56	43,5	48,02	47,81

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

Tablo 4.8'de bölgelerin ortaöğretimde okullaşma oranları irdelenmiştir. Türkiye'de ortaöğretimde okullaşma oranları ilköğretimde okullaşma oranlarına göre düşüktür. 2011 yılında Batı Marmara (% 79,48) tüm bölgeler içerisinde en çok ortaöğretimde okullaşma oranına sahiptir ve Türkiye (% 67,37) ortalamasının çok üzerindedir. Hemen arkasından Doğu Marmara (% 78,7) ve Batı Anadolu (% 76,42)

Bölgeleri gelmektedir. En az okullaşma oranına sahip olan bölge ise Türkiye ortalamasının çok altında olan Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir (% 47,81). Bu bölgeyi sırayla Ortadoğu Anadolu (% 48,24) ve Kuzeydoğu Anadolu (% 49,12) Bölgeleri takip etmektedir. Bu bölgeler en az okullaşma oranına sahip bölgeler olmasına rağmen 2007 - 2011 yılları arasında okullaşma oranlarını diğer bölgelere kıyasla önemli ölçüde artırmışlardır. Karadeniz Bölgesi'nin doğu bölümü okullaşma oranında bölgeye önemli katkısı olmuştur.

Sonuç olarak, 2011 yılında ilköğretimde okullaşma oranında ilk sırada İstanbul yer alırken, ortaöğretimde Batı Marmara Bölgesi ilk sırada bulunmaktadır. İlköğretimde en az okullaşma oranına sahip bölge Doğu Anadolu Bölgesi iken ortaöğretimde en az okullaşan bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Türkiye'de doğu bölgelerine kıyasla Batı bölgeleri daha çok ortaöğretimde okullaşma oranına sahiptir.

4.4. BÖLGELERİN SAĞLIK GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Sosyo-ekonomik durum ile sağlık arasında birbirini sürekli etkileyen bir ilişki olduğu, hastalıkların bazı bireyleri uygun bir gelir elde etmeden alıkoyduğu, bunun da bireyleri sosyo-ekonomik açıdan aşağı doğru hareket ettirdiği söylenebilir.⁸²

Bireylerin yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri bakımından, sağlık hizmetleri arzı ve bu hizmetlerden yararlanma potansiyeli, sosyal gelişme düzeyini yansıtan unsurlar arasında bulunmaktadır. Ayrıca, eğitilmiş işgücü olarak da nitelendirilebilecek sağlık personelinin gelişmiş yöreler doğrultusundaki tercihi, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyiyle doğrudan ilişkilidir. Bu nedenlerle onbin kişiye düşen; hekim, diş hekimi, eczane ve hastane yatağı değişkenleri, sağlık göstergeleri olarak kullanılmıştır. Bebek ölüm oranı ise, illerdeki sağlık hizmetlerinin yaygınlığı, eğitim ve kültür düzeyinin yüksekliği, ekonomik olanakların artması gibi çeşitli sosyo-ekonomik unsurlarla yakından ilgilidir. Bebek ölüm oranı değişkeni, sosyo-ekonomik gelişmeyle birlikte düştüğü için, gelişmeyle zıt yönde bir bağlantı yapısına sahiptir.⁸³

⁸² Şafak Ergül, "Yoksulluk, Sağlık İlişkisi ve Hemşirelik Yaklaşımı", Atatürk Üniv. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, 2005, s. 99.

⁸³ DPT, 2003, s. 25.

Tablo 4.9. Bölgelerin Sağlık Göstergeleri

	Bebek Ölüm Oranı (Binde)	Bin Kişiyeye Düşen Eczacı Sayısı	Bin Kişiyeye Düşen Hastane Yatağı Sayısı (Adet)
TÜRKİYE	10,1	0,36	27,1
MARMARA	7,5	0,36	24,4
EGE	8,8	0,43	25,1
AKDENİZ	10,5	0,35	22,8
İÇ ANADOLU	9,75	0,46	29,95
KARADENİZ	9,15	0,34	29,9
G.DOĞU ANADOLU	14,1	0,21	17,3
DOĞU ANADOLU	13,35	0,19	25,6

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, ss. 12-82, 2010

Tablo 4.9’da bölgeler sağlık göstergelerine göre karşılaştırılmıştır. Bebek ölüm oranının en çok görüldüğü bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir (binde 14,1). Bebek ölüm oranlarının en az olduğu bölge ise Marmara Bölgesi’dir (binde 7,5). Ege Bölgesi (binde 8,8) ise bebek ölümlerinin en az olduğu ikinci bölgedir. Bebek ölüm oranlarında Türkiye ortalamasının (binde 10,1) üstünde kalan bölgeler Güneydoğu Anadolu Bölgesi (binde 14,1), Doğu Anadolu Bölgesi (binde 13,35) ve Akdeniz Bölgesi’dir (binde 10,5). Diğer bölgeler ise Türkiye ortalamasının altındadırlar.

Bin kişiyeye düşen eczacı sayısı en çok İç Anadolu Bölgesi’ndedir. İç Anadolu Bölgesi’nde bin kişiyeye 0,46 eczacı düşmektedir. İkinci olan Ege Bölgesinde ise bin kişiyeye 0,43 eczacı düşmektedir. En az eczacı sayısına sahip olan bölge ise Doğu Anadolu Bölgesi’dir. Bu bölgede bin kişiyeye 0,19 eczacı düşmektedir. Akdeniz ve Karadeniz Bölgesi eczacı sayısı olarak Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Bin kişiyeye düşen hastane yatağı sayısına baktığımızda en çok yatak sayısına İç Anadolu Bölgesi sahiptir. İç Anadolu Bölgesinde bin kişiyeye 29,95 yatak düşmektedir. İkinci olan Karadeniz Bölgesinde ise her bin kişiyeye 29,9 yatak düşmektedir. Bin kişiyeye

düşen hastane yatak sayısının en az olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bu bölgede her bin kişiye 17,3 yatak düşmektedir.

Tablo 4.10. Bölgelerdeki Uzman Hekim Sayısı

	Sağlık Personeli Sayısı: Uzman Hekim (Kişi)				
Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	52868	54439	56973	60655	63563
İstanbul	13502	11921	13574	14362	14437
Batı Marmara	1656	1706	1834	2011	2246
Ege	7334	8031	8274	8327	8748
Doğu Marmara	4143	4461	4715	4852	5206
Batı Anadolu	9700	10576	9957	10454	10209
Akdeniz	5261	5674	6053	6559	7163
Orta Anadolu	2240	2486	2284	2610	2768
Batı Karadeniz	2385	2540	2538	2772	3124
Doğu Karadeniz	1166	1305	1362	1613	1828
Kuzeydoğu Anadolu	1239	992	1023	1185	1334
Ortadoğu Anadolu	1648	1831	2031	2148	2359
Güneydoğu Anadolu	2594	2916	3328	3762	4141

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

Tablo 4.10'da Türkiye'deki bölgelerde bulunan uzman hekim sayıları incelenmiştir. 2006 – 2010 yılları arasında en çok hekim bulunduran bölge İstanbul olmuştur. 2010 yılında 14437 hekimi bulunduran İstanbul'u takiben Batı Anadolu (10209 kişi) ve Ege (8748 kişi) Bölgeleri izlemektedir. En az uzman hekime sahip olan bölge ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'dir (1334 kişi). Güneydoğu Anadolu Bölgesi ise birçok bölgeye kıyasla daha fazla uzman hekim barındırmaktadır. 2006 – 2010 yılları arasında uzman hekim sayısını en çok artıran bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. Doğu Karadeniz (1828 kişi) ise Kuzeydoğu Anadolu'dan sonra en az uzman hekim sayısına sahip bölgedir.

Sonuç olarak, önemli bir sağlık göstergesi olan uzman hekim sayısının Doğu Anadolu’da az olmasındaki etken Kuzeydoğu Anadolu illerinde yeterince hekimin bulunmamasıdır. Marmara Bölgesi’nin ise bu kadar çok hekim bulundurmasında İstanbul’un katkısı büyüktür.

Tablo 4.11. Bölgelerdeki Hemşire Sayısı

	Sağlık Personeli Sayısı: Hemşire (Kişi)				
Yıllar	2006	2007	2008	2009	2010
Türkiye	82626	94661	99910	105176	114772
İstanbul	10751	13467	14802	17023	17923
Batı Marmara	3775	4119	4278	4458	4629
Ege	13011	14295	14871	14839	15706
Doğu Marmara	7850	9249	9655	9906	10503
Batı Anadolu	10405	12006	12978	13372	18328
Akdeniz	10092	11262	12010	12330	12962
Orta Anadolu	4656	5119	5331	5600	5705
Batı Karadeniz	6352	6741	6844	7199	7485
Doğu Karadeniz	4281	4603	4578	4756	4984
Kuzeydoğu Anadolu	2194	2684	2624	2757	3012
Ortadoğu Anadolu	3781	4389	4756	5043	5170
Güneydoğu Anadolu	5478	6727	7183	7893	8365

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2011

Hemşire sayısı da sağlık göstergeleri içerisinde önemli bir yer tuttuğundan Türkiye’deki bölgeler için ayrıca incelenmiştir. 2006 yılında en çok hemşire İstanbul Bölgesi’nde (10751 kişi) iken 2010 yılında en çok hemşire Batı Anadolu Bölgesi’nde (18328 kişi) görülmektedir. 2010 yılında bu bölgeyi takiben İstanbul (17923 kişi) ve Ege (15706 kişi) Bölgeleri izlemektedir. En az hemşire bulunduran bölgeler ise sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (3012 kişi) ve Doğu Karadeniz (4984 kişi) Bölgeleri’dir. Ayrıca Doğu Karadeniz’de 2006 – 2010 yılları arasında hemşire sayısında fazla bir değişiklik

olmamıştır. Bu yıllar arasında hemşire sayısını en çok artıran bölge ise Batı Anadolu Bölgesi olmuştur.

Sonuç olarak, uzman hekim sayısında olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesi'nin en az hemşireyi barındırmasında Kuzeydoğu illerinin etkisi bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesi'nin ise hemşire sayısında ilk sırada yer almasında Batı Anadolu'daki illerin katkısı büyüktür.

4.5. BÖLGELERİN GELİR GÖSTERGELERİYLE KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo 4.12. Bölgelerin Gelir Göstergeleri

	Bölgelerin Gelir Dağılımı (TL)		Gini Katsayısı
	İlk % 20	Son % 20	
TÜRKİYE	2.841	22.573	0.402
İSTANBUL	4.712	30.075	0.373
BATI MARMARA	3.240	21.093	0.360
DOĞU MARMARA	3.874	21.438	0.341
EGE	3.681	25.323	0.387
AKDENİZ	3.137	22.472	0.397
BATI ANADOLU	3.681	24.335	0.367
ORTA ANADOLU	2.955	18.305	0.362
BATI KARDENİZ	2.816	17.284	0.348
DOĞU KARADENİZ	3.171	16.858	0.327
GÜNEYDOĞU ANADOLU	1.674	12.298	0.404
KUZEYDOĞU ANADOLU	1.982	15.118	0.404
ORTADOĞU ANADOLU	1.987	15.240	0.417

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2010

Tablo 4.12’de bölgeler gelir göstergelerine göre karşılaştırılmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliğini değerlendirmede kullanılan en önemli göstergelerden birisi de Gini katsayısıdır. Yüzde yüz gelir dağılımı eşitliği halinde Gini katsayısı sıfır değerini almakta, Gini katsayısı bire yaklaştıkça gelir dağılımı eşitsizliği artmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere Türkiye’de gelir dağılımını gösteren Gini katsayısı 0.402’dir. İstanbul Bölgesi 13,382 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabılır geliri en yüksek olan bölge durumundadır. Bunu, 11 bin 116 TL ortalama gelir ile Batı Anadolu Bölgesi izlemektedir. En düşük ortalama sahip bölge ise 5 bin 144 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi’dir. Gelir dağılımının adaletsizliğini gösteren en yüksek katsayı değerine Ortadoğu Anadolu (0.417), Güneydoğu Anadolu (0.404) ve Kuzeydoğu Anadolu (0.404) bölgeleri sahiptir. Gini katsayısının en düşük olduğu, dolayısıyla gelir dağılımı adaletsizliğinin görece daha düşük düzeyde olduğu bölge ise 0.327 değeriyle Doğu Karadeniz bölgesidir. En gelişmiş bölgelerimizden İstanbul’un Gini katsayı değeri 0.373 iken, Doğu Marmara’nın ise 0.341’dir. Bu sonuçlara göre Türkiye’nin görece az gelişmiş bölgelerindeki gelir dağılımı, ülkenin görece gelişmiş bölgelerine oranla daha adaletsiz bir görünüm arz etmektedir.

4.6. KALKINMA PLANLARINDA YER ALAN BÖLGESEL GELİŞME PLANLARI

Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, bölgeler arasında dengeli bir gelişme politikasının önemi üzerinde durulmuş, büyüme merkezlerinin önerilmesi ve kaynakların bu merkezlerde yoğunlaştırılması ve bu vesile ile özel sektörün de bu bölgelerde yatırıma teşvik edilmesi temel politika olarak ortaya konmuştur.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, bölgesel farklılıkların bölgelerin içsel potansiyellerini kullanarak gelişmesi ile ortadan kalkacağı öngörülmüş ve geri kalmış bölgelerin devlet yardımları temelli teşvik politikaları ile kalkınmasını sağlamaya yönelik olarak Kalkınmada Öncelikli Yörelere politikası öne çıkmıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında, Güneydoğu Anadolu Projesi gündeme gelmiştir. Bu dönemde Merkezleşen Yerler Kuramı ile bütünleştirilerek bölgesel gelişmede ölçek ekonomilerinden ve dışsal ekonomilerden yararlanılmasını maksimize

etmeye yönelik olarak Türkiye’de Yerleşme Merkezlerinin Kademelenmesi çalışması hazırlanmıştır.

Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, bölgelerin saptanmasında idari sınırlardan bağımsız bölge kavramı esas alınarak yerleşim birimlerinin çeşitli konularda ilişkileri en fazla olan fonksiyonel bölgeler oluşturulması öngörülmüş, bu çerçevede 16 bölge belirlenerek planlama çalışmalarında bunlara uyulması ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca, gelişmenin hızlandırılması ve kaynakların etkin kullanılması gelişmekte olan ve belli sektörler açısından gelişme potansiyeline sahip bölgelerde Bölge Planlaması yapılması öngörülmüştür.

Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planında, Bölge Planlaması kavramı yerini Bölgesel Gelişme kavramına bırakmıştır. Önceki Planda tanımlanan 16 Bölgeyi yaklaşım yerine bölge planlamasının Kalkınmada Öncelikli Yörelere kaydırılması ilkesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda, yerleşim yerlerinin kademelenmesinde bir denge sağlamak, metropoliten alanlara yönelen nüfus ve sanayi yoğunluğunu azaltmak, bölgeler arası ve bölgeler içi göçleri yönlendirerek denetim altına almak üzere yeni bir yerleşme kademelenmesinin yapılması öngörülmüştür.

Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planında, bölgesel gelişmişlik farkını azaltmak amacıyla Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri öncelikli olmak üzere, ülkenin görece olarak geri kalmış yöreleri için kaynakları ve gelişme potansiyelleri göz önünde bulundurularak bölgesel gelişme projelerinin hazırlanması kabul edilmiştir.⁸⁴

4.7. İL BAZINDA BÖLGELERİN SOSYO-EKONOMİK GÖSTERGELERİ

Bölgeler arasındaki yoksulluğu etkileyen sosyo – ekonomik farkları daha iyi kavrayabilmek için il bazında karşılaştırmalar yapılmıştır. İllerin aralarındaki farkları belirlemek, yoksullukla mücadelede uygulanması gereken politikaların nerden başlanacağı hakkında bilgi vermektedir. Çalışmada demografik göstergelerden şehirleşme oranı, istihdam göstergelerinden işsizlik oranı, eğitim göstergelerinden ilköğretimde okullaşma oranı, sağlık göstergelerinden yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısı ve ekonomik göstergelerden ise kişi başına ihracat ve ithalat miktarları kullanılmıştır.

⁸⁴ Bayındırlık İskan Bakanlığı, s. 22.

4.7.1. Marmara Bölgesi

Tablo 4.13. Marmara Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Marmara Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Düzce	57,40	14,06	98,51	272	192	148
Balıkesir	60,31	9,1	99,04	277	320	271
Sakarya	74,11	11	98,97	189	1.999	1.055
Tekirdağ	68,35	11,9	98,58	207	617	605
Çanakkale	54,86	7,3	99,32	241	180	47
Bursa	88,60	14,7	99,2	257	3.551	2.776
Bilecik	76,93	8,5	98,4	146	162	235
Edirne	67,09	13,4	99,91	459	236	212
Kırklareli	65,91	13,6	99,03	243	206	185
İstanbul	98,98	16,8	99,38	258	4.300	6.098
Yalova	68,41	17,8	98,7	184	166	184
Kocaeli	93,57	17	99,25	235	3.007	9.424

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Marmara Bölgesi'nde şehirleşme oranının en çok olduğu yer, metropolitan özelliğinden dolayı İstanbul'dur. En az ise % 54,86 ile Çanakkale ilidir. İşsiz sayısının ise en çok olduğu yer yoğun göçlerden dolayı Yalova ve İstanbul'dur. İşsizlik oranında en düşük değeri ise Çanakkale ili almıştır. İlköğretimde okullaşma oranında Edirne ve İstanbul ilk sıralarda yer alırken, Bilecik bölgenin en az okullaşan ilidir. Önemli bir sağlık göstergesi olan yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında Edirne, Balıkesir ve Düzce bölgenin en çok hastane yatağına sahip illeridir. Bilecik eğitim göstergesinde olduğu gibi bu sağlık göstergesinde de bölgenin yüzbin kişi başına düşen en az hastane yatağına sahiptir. Ekonomik göstergelerden olan kişi başına ihracatta

4.300 ABD doları ile İstanbul ili ilk sıradadır. İstanbul’u takiben Bursa ve Kocaeli bölgenin en çok kişi başına düşen ihracat miktarlarına sahiptirler. En düşük ihracat miktarında ise yine Bilecik en son sıradadır. 9.424 ABD doları ile Kocaeli bölgenin en çok kişi başına düşen ithalat miktarına sahiptir. İstanbul ise 6.098 ABD doları ile Kocaeli’den sonra ikinci sırada gelmektedir. Çanakkale, Marmara Bölgesi’nin kişi başına düşen ithalat miktarında en düşük değere sahip olan ildir.

Yoksullukla mücadele kapsamında Bilecik, Düzce ve Çanakkale illerine ağırlık verilmelidir.

4.7.2. Ege Bölgesi

Tablo 4.14. Ege Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Ege Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Afyon	52,39	10,8	97,94	337	297	58
Uşak	66,73	12	98,61	278	289	255
Kütahya	64,96	9,1	99,02	268	178	143
Denizli	68,80	13,2	98,05	211	1.714	1.238
Aydın	59,46	16,4	99,48	217	434	130
Manisa	67	11,7	98,92	260	685	449
Muğla	42,82	12,1	98,33	231	241	177
İzmir	91,33	16,2	99,11	302	1.582	1.620

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Ege Bölgesi’nde şehirleşme oranında en iyi konumda olan ili İzmir’dir. Muğla ili şehirleşme anlamında çok geride kalmıştır. İşsizliğin yoğun iller yerler aynı zamanda yoğun göçlere maruz kalmasından dolayı Aydın ve İzmir’dir. Kütahya ise işsizliğin en az olduğu ildir. İlköğretimde okullaşma oranında ise yine Aydın ve İzmir illeri bölgenin en yüksek değerlerine sahip olan illeridir. Okullaşma oranında Ege Bölgesi genel anlamda iyi olmasına rağmen, en düşük okullaşan il Afyon’dur. Yüzbin kişiye düşen

hastane yatağı sayısında ise Afyon ili birinci sıradadır. En alt sırada olan Denizli’de ise yüzbin kişi başına 211 hastane yatağı düşmektedir. Kişi başına ihracat ve ithalat miktarlarında bölgenin en iyi olan illeri İzmir ve Denizli’dir. Kişi başına ihracat miktarında Kütahya, ithalat miktarında ise Afyon bölgenin en alt sırasında olan illeridir.

Yoksullukla mücadelede uygulanacak programlarda Afyon ve Kütahya illerine ağırlık verilmelidir.

4.7.3. Akdeniz Bölgesi

Tablo 4.15. Akdeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Akdeniz Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Osmaniye	72,35	19,4	99,66	175	21	60
K.Maraş	60,95	16	97,56	158	415	526
Isparta	69,39	10,5	97,39	735	177	77
Hatay	50,21	19	98,46	141	979	1.877
Burdur	61,62	5,1	96,67	298	642	89
Antalya	70,41	12,7	98,46	247	341	240
Adana	88,07	26,5	99,01	259	551	821
Mersin	77,74	17,6	99,15	218	639	420

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Akdeniz Bölgesi’nin en çok şehirleşen ili Adana’dır. Hatay ise şehirleşme anlamında oldukça geridedir. İşsizliğin en yoğun olduğu yer en çok şehirleşen yer olan Adana, işsizliğin en az olduğu yer ise Burdur ilidir. İlköğretimde okullaşma oranında Osmaniye ilk sırada, Burdur ise en alt sıradadır. 735 hastane yatağı sayısı ile Isparta yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında ilk sıradadır. Hatay ise bu sağlık göstergesinde en alt sırada yer almaktadır. Hatay şehirleşme oranında ve sağlık göstergesinde en alt sırada yer almasına rağmen, hem kişi başına düşen ihracatta hem de

kişi başına düşen ithalatla bölgenin en iyi ilidir. Osmaniye ise ekonomik göstergelerin her ikisinde de en düşük değerleri almıştır.

Akdeniz Bölgesi'nin yoksulluk programında Kahramanmaraş ve Osmaniye illerine daha fazla ağırlık verilmelidir.

4.7.4. İç Anadolu Bölgesi

Tablo 4.16. İç Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

İç Anadolu Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Yozgat	56,36	11	91,48	218	19	29
Aksaray	60,41	13,1	99	210	150	84
Çankırı	61,55	9,5	91,55	319	99	44
Sivas	67,57	13,2	98,58	421	59	137
Kırşehir	70,64	15,6	98,22	235	500	385
Konya	73,82	10,8	98,39	264	369	293
Kayseri	86,19	14,1	98,99	281	800	831
Niğde	48,30	13,8	97,83	208	107	45
Karaman	68,71	7,5	98,15	263	628	187
Nevşehir	54,58	9,9	98,8	181	73	50
Eskişehir	89,18	15,2	99,01	391	738	547
Kırıkkale	84,25	19,3	98,33	364	22	8
Ankara	97,27	13,6	99,47	359	1.056	3.545

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

İç Anadolu Bölgesi'nin en çok şehirleşme oranına sahip ili Ankara'dır. Niğde ise bölgenin diğer illerine göre en az şehirleşen ildir. Kırıkkale işsizliğin en yoğun olduğu, Karaman ise en az işsizlik oranına sahip olan ildir. İlköğretimde en çok okullaşma Ankara'da, en az okullaşma ise Yozgat ve Çankırı illerinde görülmektedir. Yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında, Eskişehir, Kırıkkale ve Ankara ilk sıralarda, Nevşehir ise en son sırada yer almaktadır. Kişi başına ihracat ve ithalatla Ankara

bölgenin en yüksek değerlerini alan ilidir. Kişi başına ihracatta Yozgat, kişi başına ithalatla ise Kırıkkale bölgenin en alt sıralarında yer alan illerdir.

İç Anadolu Bölgesi'nde Yozgat, Niğde ve Kırıkkale yoksullukla mücadelede en çok ihtiyaç duyan illerdir.

4.7.5. Karadeniz Bölgesi

Tablo 4.17. Karadeniz Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Karadeniz Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Bayburt	50,44	4,5	98,03	196	2	12
Bartın	34,08	6,4	99,95	272	78	47
Ordu	56,23	5,9	96,73	258	284	95
Gümüşhane	47,19	4,4	96,51	229	1	0
Tokat	58,91	5,9	94,78	276	35	22
Giresun	58,33	6,5	98,36	303	241	15
Sinop	52,91	10,4	98,27	305	100	21
Trabzon	54,43	6,6	96,23	398	1.066	106
Amasya	65,58	6,9	100	292	67	40
Karabük	77,85	8,4	99,42	364	266	979
Çorum	66,31	6,3	98,4	332	183	126
Samsun	65,19	7,3	99,3	341	243	384
Kastamonu	54	7,3	99,4	312	230	106
Rize	61,80	4,6	98,95	330	813	51
Artvin	54,60	5,6	99,05	410	332	293
Zonguldak	46,36	7,3	99,74	348	707	2.244
Bolu	62,67	11,5	98,28	453	168	366

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Karadeniz Bölgesi'nde diğer illere göre en düşük şehirleşme oranına sahip olan illeri Bartın, Zonguldak ve Gümüşhane'dir. En çok şehirleşen il ise Karabük'dür. İşsizliğin yoğun olarak yaşandığı yer Bolu, en az işsizliğin görüldüğü yerler ise

Gümüşhane, Bayburt ve Rize illeridir. % 100 ile Amasya bölgenin en çok ilköğretimde okullaşan ilidir. % 94,78 ile Tokat en az okullaşan ildir. Yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında Bolu ili ilk sırada yer alırken, Bayburt ise son sırada yer almaktadır. Ekonomik faaliyetlerin yoğun olması sebebiyle Trabzon kişi başına düşen ihracatta, Zonguldak ise kişi başına düşen ithalatta ilk sıradadır. Gümüşhane ve Bayburt'da kişi başına ihracat yok denecek kadar azdır. Gümüşhane'de kişi başına düşen ithalat miktarı bulunmamaktadır.

Yoksullukla mücadelede Karadeniz Bölgesi'nde Gümüşhane ve Bayburt illerine ağırlık verilmesi gerekmektedir.

4.7.6. Güneydoğu Anadolu Bölgesi

Tablo 4.18. Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

G. Doğu Anadolu	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Şırnak	62,66	17	97,02	75	1.411	17
Hakkari	54,14	19,7	92,38	83	1.554	33
Mardin	57,60	12,8	96,78	80	745	81
Adıyaman	58,76	17,9	98,08	147	99	57
Şanlıurfa	55,46	17	97,34	123	80	121
Siirt	60,33	14,8	97,09	145	3	48
Batman	73,18	13,5	97,76	186	33	31
Diyarbakır	71,30	20,6	98,53	223	76	16
Gaziantep	88,29	17,4	99,12	198	1.786	1.287
Kilis	69,78	14,9	97,13	160	135	212

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde görülen en çok şehirleşme Gaziantep ilindedir. Hakkari ve Urfa ise bölgenin en az şehirleşen illeridir. İşsizliğin yoğun olduğu yer çok göç veren yerler olan Diyarbakır ve Hakkari illeridir. Bölgede en az işsizlik ise

Batman’da görülmektedir. İlköğretimde okullaşmanın en yoğun il Gaziantep, en az okullaşan il ise Hakkari’dir. Diyarbakır sağlık göstergesi olan yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında bölgede ilk sırada, Şırnak ise en alt sırada yer almaktadır. Hakkari ve Şırnak söz konusu göstergelerde düşük değerler almasına rağmen, kişi başına ihracatta bölgede Gaziantep’den sonra en üst sırada yer alan iller konumundadırlar. Siirt ilinde kişi başına düşen ihracat yok denecek kadar azdır. Kişi başına ithalatta yine Gaziantep birinci, Diyarbakır ise sonuncudur.

Yoksullukla mücadelede Hakkari ve Şırnak illeri en çok yoğunluk verilmesi gereken yerlerdendir.

4.7.7. Doğu Anadolu Bölgesi

Tablo 4.19. Doğu Anadolu Bölgesinin Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Doğu Anadolu Bölgesi	Şehirleşme Oranı (%)	İşsizlik Oranı (%)	İlk Öğretimde Okullaşma Oranı (%)	Yüzbin kişi Başına Hastane Yatak Sayısı (Adet)	Kişi Başına İhracat (\$)	Kişi Başına İthalat (\$)
Muş	35,30	16,2	98,06	155	16	8
Ağrı	50,88	10,1	97,77	91	82	84
Bitlis	51,34	14,3	95,5	145	9	4
Ardahan	31,96	4,2	97,4	138	17	0
Bingöl	54,11	17,8	95,35	171	6	1
Van	52,12	15,6	95,29	189	17	12
Kars	40,91	7,4	96,45	123	1	3
Iğdır	51,81	12,6	97,78	159	434	14
Erzurum	63,65	7,9	96,8	413	31	74
Erzincan	59,58	7,6	97,01	246	46	6
Malatya	64,83	14,6	98,31	303	300	64
Tunceli	61,97	18,6	96,49	179	0	0
Elazığ	72,50	18,1	98,43	608	55	68

Kaynak: TÜİK, Bölgesel İstatistikler, 2009, 2010

Doğu Anadolu Bölgesi’nde şehirleşmenin en yoğun yaşandığı yer Elazığ’dır. Ardahan ve Muş illeri ise en az şehirleşmenin yaşandığı illerdir. Tunceli ve Elazığ işsizlik anlamında en yoğun olan illerdir. Ardahan ise bölgenin en az işsizlik oranına

sahip olan ilidir. Eğitim göstergelerinde Elazığ ve Malatya ilköğretimde en çok okullaşan iller konumundadırlar. Okullaşmanın en az olduğu il Bitlis'tir. Sağlık göstergelerinde Elazığ yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında bölgede ilk sırada, Ağrı ise son sıradadır. Tunceli'de ihracat ve ithalatta kişi başına bir şey düşmemektedir. Aynı şekilde Ardahan ilinde kişi başına ithalat anlamında hareket bulunmamaktadır. Kişi başına düşen miktar bakımından, ihracatta Iğdır birinci, ithalatta ise Ağrı ilk sıradadır.

Sosyo-ekonomik göstergelerdeki eşitsizlik bölgeye genel anlamda yansıdığından yoksullukla mücadelede tüm bölgeyi kapsayacak şekilde politikalar ve programlar belirlenmelidir.

SONUÇ

Yoksulluk yaşamak için gerekli olan olanaklardan yoksun olma durumudur. Yoksulluğun ortaya çıkmasındaki sebeplere düşünürler farklı açılardan bakmışlardır. Merkantilistler yoksulluğa tarımın, marksistler işçiler ile kapitalistler arasındaki haksız bölüşümün, klasikler durgunluğun, Keynes etkin talep yetersizliğinin, liberaller ise israfın, düşük yatırımın ve işsizliğin sebep olduğunu söylemişlerdir.

Kırsal kesimdeki yoksullar bağımsızlık, güvenlik ve karar alma özgürlüğü gibi boyutlara önem verirken, kentsel yoksullar ise yeterli olmayan gelir ve tüketim konularına önem vermektedirler. Yoksul olan kişilerin sosyal dışlanmaya maruz kaldığı görülmektedir. Yoksulluk uzun dönemli olduğu gibi geçici de olabilir. Yoksulluk sadece gelir ve tüketim ile ölçülebilen bir olgu değildir. Çalışmada, yoksulluk çok boyutlu olduğundan yoksulluğu etkileyen sosyo - ekonomik göstergeler yoksulluk kavramı içine dahil edilmiştir. Yoksulluğun sosyal göstergeleri, imkan yoksulluğu göstergeleri, yaşam standardı göstergeleri, yoksulluğun meydana gelme derecesinin göstergeleri, yoksulluğun derinliğini belirleyen göstergeleri ve yoksulluk riskine maruz kalmayı belirleyen göstergeleri bulunmaktadır. Bu göstergelerin hepsi yoksulluğu dolaylı olarak yansıtmaktadırlar. Bu bağlamda yapılan literatür taramasında yoksulluğun açıklanmasında sosyo – ekonomik göstergelerin önemli bir araç olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmada Türkiye’deki yoksulluk oranının 2009 yılında % 18,08 olduğu görülmektedir. Fertlerin % 0,48’i ise açlık sınırının altında yaşamaktadır. Kırsal yerlerde yaşayanlar kentsel yerlerde yaşayanlara göre daha yoksuldur. Hanehalkı büyüklüğü arttıkça yoksulluk riski büyümekte, eğitim durumu ise yükseldikçe yoksulluk riski azalmaktadır. Kişilerin çalışma durumuna göre de yoksulluk riski değişiyor. Ücretsiz aile işçilerinin en yoksul olduğu belirlenmiştir. Ayrıca tarım sektöründe çalışanların yoksulluk riski diğer sektörde çalışanlara göre daha fazla olduğu sonucu çıkmıştır.

Çalışmada, yoksulluğun azaltılmasında önemli bir yeri olan Binyıl Kalkınma Hedefleri doğrultusunda Türkiye’nin durumu incelenmiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri yoksul insanların içinde bulunduğu durumun değişeceği amacı taşıdığından, Türkiye’deki yoksulluğun araştırılmasında bu hedeflerin belirleyicileri olan sosyo–

ekonomik göstergeler detaylı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak Türkiye bazı hedefler için ilerleme kaydederken bazıları için yeterli bir performans gösterememiştir. İlk hedef olan aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılmasında Türkiye başarı göstermiş ve bu hedefe ulaşmıştır. Günlük bir doların altında olan fert yoksul oranı 2005 yılında % 0,01'e düşürüldü. 2009'da ise bir doların altında hiç fert bulunmamaktadır. Gıda yoksulluğu ise 2009 yılında % 0,48'e kadar düşürüldü. İkinci hedef olan herkesin temel eğitim almasında ilerleme kaydetmiştir. 1990 yılında kadınlar için ilköğretimde net okullaşma oranı % 68,60 iken 2010 yılında % 98,22 'ye kadar yükseltilmiştir. Erkeklerde ise bu oran 1990 yılında % 80,63 iken 2010 yılında % 98,59 olmuştur. Kadınların durumunu güçlendirmeye ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına çalışan üçüncü hedefte ise Türkiye iyi bir performans gösterememiştir. Eğitimde kadınların erkeklere oranı yıllar içinde artsa da hedefe ulaşamamıştır. Tarım dışı sektörlerde çalışan kadınların durumu hala azdır. Ayrıca siyasal anlamda kadınlar yeterli düzeyde temsil edilememektedir. Dördüncü hedefin amacı olan çocuk ölümlerini azaltmak konusunda Türkiye başarı göstermiştir. 1993 yılında bin canlı doğumda 61 bebek hayatını kaybederken 2010 yılında bin canlı doğumda 13 bebek hayatını kaybetmiştir. Bebek ölüm hızını ciddi oranda azaltmıştır. Beşinci hedefi içeren anne sağlığının iyileştirilmesi konusunda ise Türkiye iyi bir performans göstermiştir. 100.000 canlı doğumda 70 anne hayatını kaybederken 2010 yılında gelindiğinde bu rakam 16,4'e kadar düşmüştür. Türkiye için olumlu olarak değerlendirilebilen altıncı hedef ise HIV, AIDS ve diğer hastalıklarla mücadele konusudur. Özellikle sıtma ve tüberküloz hastalığının yaygınlığını azaltmıştır. Yedinci hedefin konusu olan çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasında ise Türkiye ilerleme kaydetmiştir. . Güvenli suya erişen nüfusun oranı 1994 yılında % 83,1 iken 2008 yılında % 97,8'e kadar yükselmiştir. Ayrıca korunan alanların varlığında da artış olmuştur. Uluslararası bir gösterge olan kalkınma için küresel ortaklıklar geliştirmeyi amaçlayan sekizinci hedefte ise yine ilerleme kaydetmiştir. Türkiye'nin en az gelişmiş ülkelere olan yardımları her yıl artmıştır. Sonuç olarak bu hedeflerin yoksulluğun azaltılmasında önemli bir gösterge olduğu saptanmıştır.

Çalışmada sosyo-ekonomik göstergeler Türkiye'deki bölgelerin karşılaştırılmasında yoksulluğu bir bütün olarak inceleme olanağı sağlamıştır. Demografik göstergelerle karşılaştırıldığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin en fazla

doğurganlık hızına sahip olan bölge olduğu görülmektedir. Marmara Bölgesi'nin ve Ege Bölgesi'nin en az doğurganlık hızına sahip olmasında toplumun genelinde görülen modernleşme etkilidir. Ayrıca Marmara Bölgesi en fazla nüfus yoğunluğuna ve en fazla şehirleşme oranına sahiptir. Bu bölgenin şehirleşmesine metropoliten özelliği, nüfus yoğunluğuna ise göç çekim merkezi olma özelliği etki etmiştir. Bu bağlamda net göçlere baktığımızda en çok göç alan bölge Marmara Bölgesi, en çok göç veren bölge ise Doğu Anadolu Bölgesi'dir.

Bölgelerin istihdam göstergeleriyle karşılaştırılması bölgelerin temel ekonomik faaliyetlerinin yapısını göstermesi bakımından önemlidir. Tarımda çalışanların en yoğun olduğu bölge olan Doğu Anadolu Bölgesi, hizmet ve sanayide çalışanların ise en az olduğu bölgeler arasındadır. Marmara Bölgesi ise tarım kesiminde çalışanların en az olduğu, sanayi ve hizmet kesiminde çalışanların en yoğun olduğu bölgeler arasındadır. Buradan toplam istihdam içinde tarımsal istihdam oranı, diğer sektörlere göre düştükçe, sosyo – ekonomik gelişme düzeyinin yükseldiği sonucu çıkmıştır. Tarım dışı sektörlerde ücretli çalışan kadınların sayısına bakıldığında yoğun olarak Marmara Bölgesi'nde, en az ise Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu görülmektedir. 2011 yılı itibarıyla iş gücüne katılımın en çok olduğu bölge Doğu Karadeniz, en az olduğu bölge ise Güneydoğu Anadolu Bölgesidir. İşsizliğin ise kentsel yerlerde İstanbul'da, kırsal yerlerde ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde önemli bir sorun olduğu ortaya çıkmıştır.

Sosyo – ekonomik kalkınmada en önemli faktör eğitimidir. Bu bağlamda eğitim göstergeleri incelendiğinde ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının en yüksek olduğu bölge Marmara Bölgesi'dir. Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesi diğer bölgelere göre en çok üniversite bitiren nüfusa sahiptir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri eğitim göstergelerinde çok geride kalmışlardır. Çalışmada doğudan batıya doğru gidildikçe ilköğretim ve ortaöğretimde ilkokullaşma oranlarının arttığı sonucu çıkmıştır.

Bireylerin sağlık durumlarının kötü olması uygun bir gelir elde etmelerini engelleyerek fertleri sosyo – ekonomik açıdan aşağıya doğru hareket ettirdiği anlaşılmıştır. Bebek ölümlerinin sosyo – ekonomik gelişmeyle zıt hareket ettiği düşünüldüğünde en çok bebek ölümünün Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu

Anadolu Bölgesi'nde yaşandığı sonucu çıkmıştır. Marmara Bölgesi en az bebek ölümlerinde ilk sıradadır. İç Anadolu Bölgesi ise bin kişiye düşen en çok hastane yatağı sayısında ilk sıradadır. En çok uzman hekime yine Marmara Bölgesi sınırları içerisinde bulunan İstanbul'da rastlanmaktadır. En çok hemşire sayısına sahip olan bölge ise İç Anadolu Bölgesi'dir. Sağlık göstergelerine bakıldığında da Türkiye'nin batı bölgelerinin doğu bölgelerine göre daha gelişmiş olduğu ortaya çıkmaktadır.

Gelir göstergeleri ile yoksulluk arasındaki ilişki incelendiğinde İstanbul, ortalama yıllık eşdeğer hane halkı kullanılabilir geliri en yüksek olan bölge durumundadır. En düşük ortalamaya sahip bölge ise 5 bin 144 TL ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Gelir dağılımının adaletsizliğini gösteren en yüksek katsayı değerine Ortadoğu Anadolu (0.417), Güneydoğu Anadolu (0.404) ve Kuzeydoğu Anadolu (0.404) bölgeleri sahiptir. Türkiye'nin görece az gelişmiş bölgelerindeki gelir dağılımı, ülkenin görece gelişmiş bölgelerine oranla daha adaletsiz bir görünüm arz etmektedir.

Türkiye'deki bölgelerin yoksulluğu etkileyen sosyo – ekonomik göstergelerle ilişkisini daha iyi anlamak için tüm bölgeler ayrıca il bazında incelenmiştir. Bu bağlamda şehirleşme bakımından en üst sırada olan il İstanbul, en alt sırada olan il ise Ardahan'dır. İşsizlik oranının en çok olduğu il Adana, en az olduğu il ise Şırnak'dır. İlköğretimde okullaşma oranında Amasya ilk sırada, Yozgat son sırada bulunmaktadır. Önemli bir sağlık göstergesi olan yüzbin kişi başına düşen hastane yatağı sayısında, en çok hastane yatağına sahip olan il Ankara, en az hastane yatağı sayısına sahip olan il ise Şırnak'dır. Ekonomik göstergelerden olan kişi başına düşen ihracat miktarında İstanbul ilk sırada, Tunceli ise son sırada yer almaktadır. Kişi başına düşen ithalat miktarında ise, Kocaeli ili birinci, Tunceli, Ardahan ve Gümüşhane illeri ise son sıralardadır. İl bazında bölgeler sosyal ve ekonomik göstergeler ışığında değerlendirildiğinde de Türkiye'de batı bölgelerinden doğu bölgelerine gittikçe refah düzeyinin düştüğü sonucu çıkmıştır.

Sonuç olarak çalışmada Türkiye'de var olan yoksulluğun sosyo – ekonomik yapılardan kaynaklandığı görülmektedir. Yoksulluğun azaltılması için bu göstergelerin değiştirilmesi gerekmektedir. Eğitim seviyesinin artmasıyla yoksulluğun azalacağı sonucunun çıkması, insan kaynaklarına yapılan yatırımın önemini gözler önüne sermektedir. Bölgeler arası dengesizliğin bölgesel kalkınma projeleriyle giderilmesi

gerekmektedir. Sağlık hizmetleri tüm toplumu kapsamalı, istihdam arttırılarak işsizlik azaltılmalı ve kırsal alanda reformlara gidilmelidir. Yoksullukla mücadelede, öncelikle çalışan yoksulların yoksulluk sınırı üzerine çekilmesi sağlanmalıdır. Deprem nedeniyle oluşan ani yoksulluğun önüne geçilmelidir. Ailelerin yoksulluğa neden olacak büyüklüğe erişmeleri de engellenmelidir. Türkiye’de göç sorunun önüne geçecek caydırıcı tedbirler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ala, Melahat, “Yoksulluk ve Küresel Çözümsüzlük”, *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, ISSN 1305-7979, Yıl:5, Sayı:2 (Temmuz-2009), 1-8.
- Alıcı, Sema, “Türkiye’de Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını*, Ankara 2002.
- Alpaydın, Yusuf, “Türkiye’de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri”, *İLEM Yıllık*, Yıl:3, Sayı:3, 2008, 49-64.
- Altay, Asuman, “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme”, *Hacettepe Sosyo-Ekonomi Dergisi*, ISSN:1305-5577, Yıl:1, Sayı:2, 2005-2, 156-178.
- Altay, Asuman, “Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 44(510), 2007, 57-67.
- Aydın, Kemal, Güloğlu Tuncay, “Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-ekonomik Analizi”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 60, 2011/1, 89-118.
- Arpacıoğlu, Özge, Yıldırım, Metin, “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, *Niğde Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(2), 2011, 60-76.
- Aşçı, Zeynep, Demiryürek, Kürşat, “Kırsal Yoksullukla mücadelede Yeni Adım: Mikrokredi”, *Hr. Ü. Zir. Fak. Dergisi*, 2008, 4 (12), 73-79.
- Bayındırlık İskan Bakanlığı, Kentleşme Şurası 2009, *Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Raporu*, Ankara
- Çabuk, Nilay, “Güneydoğu Anadolu’da Yoksulluğun Sosyal Göstergeleri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 43(2), 2003, 41-65.
- Çalışkan, Şadan, “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *Sosyal Siyaset Konferanslar Dergisi*, Sayı: 59, 2010/2, 39-132.
- Çalışkan, Zekeriya, “Türkiye’de Şehirleşme ve Gecekondulaşma”, *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 2006.
- Çevre ve Orman Bakanlığı, Ormancılık İstatistikleri, 2009.
- Coşkun, Can Aktan, İstiklal Yaşar Vural, “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, Coşkun Can Aktan (ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyon Yayınları, Ankara 2002.

- Dağdemir, Özcan, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi”, C.C.Aktan (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara 2002.
- Dağdemir, Özcan, “Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı”, *Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Doktora Tezi), 1992.
- Dağdemir, Özcan, “Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluk Analizi”, *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi*, 17(1).
- Dansuk, Ercan, “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi ve Sosyo-Ekonomik Yapılarla İlişkisi”, *Uzmanlık Tezi DPT*, Ankara 1997.
- Deliktaş, E. , Usta, S. , Bozkurt, S. , Helvacı, B. , “Türkiye’de Kentlerde Doğurganlık Hızını Etkileyen Faktörler: Path Analizi Yaklaşımı”, *2.Ulusal İktisat Kongresi*, İzmir 2008.
- DPT, *Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, 2010.
- DPT, *Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu*, 2005.
- DPT, Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyon Raporu, 2007.
- DPT, Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler, 2011.
- DPT, *İllerin ve Bölgelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, 2003.
- Dumanlı, Recep, *Yoksulluk ve Türkiye’deki Boyutları*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara, 1996.
- Dünya Bankası, Dünya Kalkınma Göstergeleri, 2009.
- Erdoğan, Güzin, “Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler”, C. C. Aktan (Ed), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara 2002.
- Erdoğan, Güzin, *Türkiye’de Bölge Ayrımında Yoksulluk Sınırı*, (DİE Uzmanlık Tezleri), DİE Matbaası, Ankara 1996.
- Erdoğan, Güzin, *Türkiye’de Yoksulluk: Boyutu ve Profili*, (DİE Uzmanlık Tezleri), DİE Ankara, 1998.
- Gündüz, A. Yılmaz, ”Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN: 1304-0278, 5(15), 2006, 34-55.
- HÜNEE, Türkiye Ulusal Anne Ölümleri Çalışması, Özet Rapor, 2005.

- Kaya, Ersin, *Yoksullukla Mücadelede Avrupa'nın ve Türkiye'nin Sosyal Yardım Modeli*, (Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi), Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Ankara, 2009.
- Kızılgöl, Özlem Ayvaz, Demir, Çiğdem, “ Türkiye’de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler”, *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, , ISSN: 1309-2448, 1(1), 2010, 21-32.
- Özcan, Kıvılcım Metin, “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi: 2001”, *Gazi Üniversitesi İktisat Bölümü Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 14(49), 85-98.
- Özkök, Ferah, “Yoksulluğun Azaltılmasında Turizmin Yeri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:1304-0278, 5(15), 34-55.
- Öztürk, Nazım, “İktisadi Kalkınmada Eğitimin Rolü”, *Sosyo-Ekonomi Dergisi*, 2005.
- Pamuk, Müzeyyen, “Türkiye’de Kırsal Yerlerde Yoksulluk”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara 2002.
- Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2010.
- Şahin, Tijen, “Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi”, *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi*, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 2009.
- Şengül, Seda, “Türkiye’de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi”, Çukurova Üniversitesi İ.İ.B.F. Ekonometri Bölümü, Yayın N:119, ISBN:975-407-151-9, Mart 2004, Ankara
- Ergül, Şafak, “Yoksulluk, Sağlık İlişkisi ve Hemşirelik Yaklaşımı”, *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 8(2), 2005.
- Temiz, Hasan, Ejder, “Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sayı:17, 2008, 61-100.
- TNSA, 1993, 1998, 2003, 2008.
- TÜİK, 2008 Yoksulluk Çalışması, *Haber Bülteni*, Sayı:205, 1 Aralık 2009.
- TÜİK, 2009 Yoksulluk Çalışması
- TÜİK, Haber Bülteni, S.3, 2011.
- TÜİK, *Türkiye İstatistik Yıllığı*, 2010.
- TÜİK, *Tüketim Harcamaları Yoksulluk ve Gelir Dağılımı, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-6*, 2008.

TÜİK, Hanehalkı Bütçe Anketi, 2008.

TÜİK, Bölgesel İstatistikler

Uzun, Ayşe Meral, “Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası”, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 2003, 155-173.

Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Erişim Tarihi: 15.01.2010, [http://www. canaktan. org.tr](http://www.canaktan.org.tr)

Yoksulluk Çalışmaları, Erişim Tarihi: 25. 11. 2011, [http://www. tuik. gov. tr](http://www.tuik.gov.tr)

Eğitim Bakanlığı, İstatistikleri, Erişim Tarihi: 20.04. 2011, Milli <http://www.meb.gov.tr>

Milletvekilleri Dağılımı, Erişim Tarihi: 08.05.2011, <http://www.tbmm.gov.tr>

Dünya Kalkınma Göstergeleri, Erişim Tarihi: 14.05.2011, <http://www.worldbank.org.tr>

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, Erişim Tarihi: 13.04.2011, <http://www.dpt.gov.tr>

Erişim Tarihi: 26.05.2011,Bin Yıl Kalkınma Hedefleri Raporu, <http://www.undp.org.tr>,

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Erkut KARAGÜLMEZ
Doğum Yeri ve Tarihi	Erzurum- 1984
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Politikası Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	Garanti Bankası
İletişim	
E-Posta Adresi	e.karagulmez@hotmail.com
Tarih	03.08.2012